

**Univerzita Karlova v Praze
Filozofická Fakulta**

Ústav světových dějin
Seminář novověkých dějin

**DYNASTICKÁ POLITIKA SASKO-COBURSKO-
GOTHAJSKÉHO RODU V PRVEJ POLOVICI
19. STOROČIA**

The Saxe-Coburg and Gotha's Dynastic Policy in the First Half of the 19th
Century

RIGORÓZNA PRÁCA

Antónia Rišková

Vedúci rigoróznej práce: Doc. PhDr. František Stellner, Ph.D.

Vyhlasujem, že som rigoróznú prácu vypracovala samostatne a že som uviedla všetky použité pramene a literatúru

V Prahe, dňa 15. augusta 2011

Moje hlavné poďakovanie za trezlivú pomoc, podporu a cenné pripomienky pri písaní rigoróznej práce patrí pánovi doc. PhDr. **Františkovi Stellnerovi**, Ph.D. Ďalej by som chcela poďakovať PhDr. **Irene Kozmanovej**, Ph.D. (Katedra hospodárskych dejín Národohospodárskej fakulty VŠE) za jej podiel na vzniku a podobe práce.

ABSTRAKT

Práca sa zaoberá dynastickou politikou nemeckého rodu Sasko-Cobursko-Gothajského v prvej polovici devätnásteho storočia. Prostredníctvom analýzy vedúcej úlohy belgického kráľa Leopolda I., baróna Christiana Fridricha Stockmara a okolia kráľovnej Viktórie sleduje okolnosti, ktoré viedli k výberu princa Alberta Sasko-Cobursko-Gothajského za budúceho manžela britskej kráľovnej. Okrem vnútro politickej scény je pozornosť sústredená na medzinárodnopolitické súvislosti, predovšetkým na zahraničnú politiku belgického kráľa, ktorá sa orientovala na upevnenie postavenia Belgicka na európskom kontinente a na realizáciu jeho predstavy európskeho dynastického spojenia prostredníctvom sasko-cobursko-gothajského rodu.

Kľúčové slová: dynastická politika, 19. storočie, Veľká Británia, rod Sasko-Cobursko-Gothajský, Leopold I. Belgický, barón Christian Fridrich Stockmar, princ Albert

ABSTRACT

The study deals with the dynastic policy of the German House of Saxe-Coburg and Gotha in the first half of the nineteenth century. Using the analysis of the role of Leopold I., King of the Belgians, Christian Friedrich baron Stockmar and the vicinage of Queen Victoria, the thesis attempts to follow the circumstances that lead to the choice of prince Albert of Saxe-Coburg and Gotha as the future husband of the British Queen. Besides domestic politics, attention is focused on international relationships; firstly, on the foreign policy of the Belgian king, which mostly concerns the consolidation of Belgium on the European continent and secondly, the execution of his project of European dynastic connection through the House of Saxe-Coburg and Gotha.

Key words: dynastic policy, nineteenth century, Great Britain, House of Saxe-Coburg and Gotha, Leopold I of Belgium, Christian Friedrich baron Stockmar, prince Albert

OBSAH

I) Úvod	7
II) Dynastická politika a coburský fenomén	15
III) Princ Leopold a barón Stockmar	25
III-1) „Teraz som už celkom sám, sľúbte mi, že ma nikdy neopustíte!“	25
III-2) Grécka otázka	34
III-3) Postoj princa Leopolda a baróna Stockmara	41
III-4) „Nemours a coburský princ sú v stávke o belgickú korunu ako vždy, keď je nejaký trón voľný...“ Belgická otázka	47
III-5) Dynastická politika kráľa Leopolda I.	53
IV) Kráľovná Viktória	58
IV-1) Nástup kráľovnej Viktórie	58
IV-2) Aféra lady Flóry Hastingsovej a kríza dvorných dám	62
IV-3) Kráľovná a barón Stockmar	73
V) Britsko-coburské spojenie	77
V-1) Princ Albert Sasko-Cobursko-Gothajský	77
V-2) Prípravy na realizáciu britsko-coburského spojenia	80
V-3) Pod taktovkou Leopolda I. Belgického	92
VI) Zahraničná politika Leopolda I. Belgického	97
VI-1) Princ-manžel	104
VII) Záver	117
VIII) Pramene a literatúra	127
VIII-1) Vydané pramene	127
VIII-2) Literatúra	128

D) ÚVOD

Dynastická politika mala v prvom rade za cieľ upevniť a rozšíriť majetkové vlastníctvo rodiny a zabezpečiť vhodné spoločenské postavenie pre jej členov a budúcich potomkov. Manželstvá sa neuzatvárali na základe vzájomných sympatií či dokonca z lásky, romantické predstavy sa plne podriaďovali štátnym potrebám¹. Uzavrieť „správne“ manželstvo bolo zásadnou otázkou, pretože mohlo byť dôkazom sociálneho, politického a ekonomického vzostupu alebo pádu rodu, ale nájsť vhodného manželského partnera pre panovníka bolo zložité a mohlo byť i politicky nebezpečné. Vhodne uzavreté manželstvo mohlo dynastii zaistiť dedičské práva a nároky, prípadne upevniť uzavreté politické spojenectvá², naopak morganatické manželstvá mohli znamenať sociálnu a politickú hrozbu pre šľachtický rod.

Vhodnou alternatívou sa preto zdali byť manželstvá uzavreté medzi blízkymi príbuznými. V modernej historiografii, podobne ako vo vnímaní historických aktérov, bolo pokrvné príbuzenstvo často vnímané ako faktor súdržnosti a spolupráce v Európe, svadby uzatvárané medzi príbuznými boli prejavom stability a determinovali nebezpečenstvo prípadných mocenských bojov. Príbuzenské vzťahy založené na manželských zväzkoch predstavovali špecifickú skupinu rodinných väzieb vyžadujúcu dôkladné prípravy a plánovanie a podloženú právnymi aktmi, ktorých výsledným produktom sa mali stať intenzívnejšie dynastické putá.

Svojou prácou by som chcela analyzovať význam dynastickej politiky v devätnástom storočí s dôrazom na Veľkú Britániu a prispieť k hľadaniu odpovede na otázku, akú úlohu zohrávala a aké miesto zastávala dynastická politika popri politických a kultúrnych aspektoch v sledovanom období. Zvýšenú pozornosť chcem venovať problematike jej postavenia vo vnúropolitickom a zahraničnopolitickom priestore a v tejto súvislosti sa na príklade dynastickej

¹ Kráľovná Viktória bola v tejto záležitosti menej dogmatická a predstava romantickej lásky bola v devätnástom storočí na vzostupe. Porov. František STELLNER, Die dynastische Politik des russischen Imperiums im 18. Jahrhundert, in: Prague Papers on History of International Relations 7, 2004, s. 54-55, (ďalej len: STELLNER, Die dynastische Politik); Karina URBACH, Royal Kinship, in: Royal Kinship: Anglo-German Family Networks 1815-1918. Prinz-Albert-Forschungen, Volume 4, ed. by Karina Urbach, München 2008, s. 22, (ďalej len: URBACH).

² STELLNER, Die dynastische Politik, s. 33-36.

politiky nemeckého rodu Sasko-Cobursko-Gothajského pokúsim načrtnúť, do akej miery sa v danej dobe rodinné zväzky používali ako prostriedok na presadenie reálnych politických predstáv a či mali zásadný vplyv na dôležité zahraničnopolitické rozhodnutia.

Vychádzam pritom z hypotézy, že začiatkom devätnásteho storočia začínal postupne reálny politický význam rodinných a manželských zväzkov panovníckych dynastií upadať, a to úmerne s formovaním národnostných štátov a posilňovaním vládnej moci, s čím súvisel i pokles vplyvu panovníka na politické rozhodnutia štátu, a tým automaticky i redukcia mocenského potenciálu dynastickej politiky. Panovnícke dynastie si formálne i naďalej uchovávali status hlavy štátu, ale ich reálna moc sa začínala čoraz zjavnejšie presúvať z politickej sféry do sféry symbolických obradov a kráľovských ceremónií.

Svoje hypotézy sa pokúsim analyzovať prostredníctvom sledovania a zhodnotenia úlohy Leopolda I. Belgického a jeho dôverného poradcu Christiana Friedricha baróna Stockmara, ako i okolia britskej kráľovnej Viktórie pri presadzovaní rodinných záujmov sasko-cobursko-gothajskej dynastie. Ťažiskom práce sa pre mňa stane obdobie rokov 1837-1840, v rámci ktorého budem analyzovať udalosti a príčiny, ktoré umožnili nový rozmach coburského rodu vo Veľkej Británii a ktoré viedli k tomu, že práve tento rod dosiahol taký významný rozmach v prvej polovici devätnásteho storočia.

Značnú pozornosť venujem postave belgického kráľa Leopolda I. a baróna Stockmara, ktorí hrali v dynastických plánoch coburskej rodiny kľúčovú úlohu. Analyzujem úspešnú diplomatickú cestu princa Leopolda, ktorá viedla z coburského vojvodstva na belgický trón a umožnila položiť základy jeho budúcich rodinných „projektov“. S dôrazom na zahraničnopolitické pozadie poukážem v súvislosti s tzv. gréckou a belgickou otázkou na úlohu baróna Stockmara, ktorý sa ako „tieňová“ postava objavoval pri všetkých významných medzníkoch v Leopoldovom živote. Jeho funkcia pri presadzovaní Leopoldových politických ambícií bola nemalá a rovnako i vplyv, ktorý mal na realizáciu princových plánov.

Analýzou okolností, ktoré viedli k nástupu kráľovnej Viktórie na britský trón a načrtnutím vnútro politickej situácie vo Veľkej Británii v prvých rokoch Viktóriinej vlády, konkrétne v spojitosti s aférou Lady Hastingsovej a krízou

dvorných dám po páde Melbournovho kabinetu, zhodnotím, aký bol ich dopad na kráľovnin osobný život a kto z jej okolia mal na jej rozhodnutia zásadný vplyv.

V rámci sledovanej problematiky sa chcem zamerať i na postavu coburského princa Alberta ako jedného z hlavných aktérov v dynastických zámeroch kráľa Leopolda, na pozornosť, s akou bol pripravovaný na svoju budúcu úlohu a na jeho skutočný podiel na príprave a realizácii britsko-coburského spojenia. Osou práce bude bližšia analýza otázky, aké okolnosti viedli k presadeniu princa Alberta na post manžela britskej panovníčky, ako tieto svadobné prípravy prebiehali a kto sa podieľal na výbere vhodného kandidáta a zohral v celom procese dominantnú úlohu. Z pohľadu kráľovnej Viktórie ma potom bude zaujímať jej postoj k dynastickým plánom kráľa Leopolda. Za relevantný faktor však považujem nielen postoj kráľovnej Viktórie a princa Alberta, ale i britskej verejnosti a vnútro politickej scény, a s tým súvisiacu potrebu právne zaistiť postavenie kráľovninho budúceho manžela v ústavnom systéme britskej monarchie.

Dôraz položím nielen na okolnosti výberu manžela kráľovnej Viktórie, ale aj na ich medzinárodnopolitické súvislosti, pretože z môjho pohľadu nie je možné hodnotiť túto problematiku iba ako otázku „rodinnú“ či vnútro politicкую, ale jeden z rozhodujúcich faktorov vidím práve na pôde zahraničnej politiky. Jedným z dominantných činiteľov boli v tomto prípade medzinárodnopolitické ambície Leopolda I. Belgického, ktoré kráľ v prvom rade sledoval pri presadzovaní coburskej politiky. Z pohľadu medzinárodnej politiky ma preto bude zaujímať práve aktivita belgického kráľa súvisiaca s jeho snahou zaistiť Belgicku bezpečné hranice a upevniť postavenie monarchie na európskom kontinente, a to práve využitím dynastických väzieb. V súvislosti s tým chcem venovať pozornosť otázke prípadného úspechu či neúspechu jeho dynastických plánov a pokúsím sa načrtnúť, či a do akej miery bola jeho predstava rodinného spojenia Európy s pomocou príslušníkov coburského rodu iluzórna.

V tomto kontexte ma bude zaujímať, z akých dôvodov bol manžel britskej kráľovnej vybratý z okruhu jej nemeckých príbuzných a aké mala táto svadba dôsledky z politického hľadiska. Pozornosť chcem venovať i otázke, či bolo britsko-nemecké panovnícke spojenie len teoretickým pojmom alebo v realite fungujúcim rodinným zväzkom a ako presne toto spojenectvo fungovalo. Je očividné, čo priťahovalo nemeckú časť rodiny k svojim vplyvným britským

príbuzným, túžba po spoločenskom a mocenskom postavení, peniazoch a väčšom vplyve vďaka prestížnym kontaktom zohrávali určite rozhodujúcu úlohu. Záujem britskej strany na tomto spojení sa už zdá byť menej jasný. Prečo ostávala svetová veľmoc v takom blízkom kontakte s menej významnými nemeckými bratrancami?

Literatúra venujúca sa problematike rozvoja a upevňovania britsko-nemeckých vzťahov v súvislosti s príchodom coburského princa Alberta do Veľkej Británie ako manžela kráľovnej Viktórie je rozsiahla. V práci som použila vydané pramene, predovšetkým osobnej povahy a dostupnú odbornú literatúru, prevažne anglosaskej a nemeckej proveniencie.³

K analýze nástupu Viktórie na trón a jej prvých dní ako kráľovnej som použila jej korešpondenciu a denníky, ktoré podávajú pomerne podrobné správy z daného obdobia. Listinné dokumenty zo života kráľovnej Viktórie prinášajú cenné informácie o kráľovniných reakciách na dianie vo svete i v jej najbližšom okolí. Za jeden z kľúčových prameňov k dejinám britskej monarchie a štandardným vydaním korešpondencie kráľovnej Viktórie sa dodnes považuje zbierka „The Letters of Queen Victoria“, ktorá vyšla v troch sériách, spolu deväť zväzkov, a ktorá obsahuje v opisoch i výpisky princeznej Beatrice zhotovené z neskôr zničených originálov Viktóriiných denníkov. Pre dejinné obdobie analyzované v tejto práci je podstatná prvá séria zahŕňajúca roky od nástupu kráľovnej Viktórie na trón až po smrť princa Alberta v roku 1861, ktorá obsahuje i podrobné citácie z Viktóriiných spomienok na detstvo, ktorých rukopis je uložený vo Windsore.⁴ Toto deväťzväzkové dielo sa stalo základným prameňom i pre ďalšie edície kráľovniných denníkov a dokumentov z obdobia jej vlády.⁵

Mnoho podrobností zo života kráľovnej Viktórie je známych zo spomienok a denníkov, ale pamäte vždy odrážajú osobné postoje a zaujatosť autora, preto je

³ Úlohu podporovať výskum kultúrnych a politických hľadísk britsko-nemeckého dynastického spojenia má i Spoločnosť princa Alberta so sídlom v Coburgu, založená v roku 1981, ktorá vydáva pravidelne publikácie zamerané na rozličné stránky a aspekty vyplývajúce z tohto spojenia, viď Prinz-Albert-Forschungen a Prinz-Albert-Studien. Patrónom spoločnosti je vojvoda z Edinburgu.

⁴ Druhú a tretiu sériu, ktoré obsahujú listy z rokov 1862-1885 a 1886-1901, vydal George Earle Buckle v rokoch 1926 a 1932. Nemecký výber z týchto sérií vyšiel v roku 1936 s titulom: Queen Victoria. Ein Frauenleben unter der Krone. Eigenhändige Briefe und Tagebuchblätter 1834-1901, hrsg. von Kurt Jagow, Berlin 1936.

⁵ Z novších edícií je užitočná napr. Queen Victoria in her Letters and Journals, hrsg. von Christopher Hibbert, London 1984.

ich dôveryhodnosť sporná. Pre analýzu skúmaného obdobia sa ako hodnotný prameň ukázali osemzväzkové spomienky Charlesa Grevilla, v práci som použila výber z nich publikovaný v roku 1963, a pamäte baróna Christiana von Stockmara. Jedná sa o zbierku úlomkov, ktoré podávajú správy o jeho úlohe ako šedej eminencie coburského domu, pochádzajúce z pera jeho syna Ernesta⁶. Keďže barón Stockmar nikdy nezaujímal verejný úrad, nemal formálne definované postavenie, ani sám neuverejnil nijaké pamäte, bol ďalšími generáciami skoro zabudnutý a málokto by si asi povšimol jeho značný vplyv na európsku politiku devätnásteho storočia, nebyť jeho najstaršieho syna.⁷

Ďalej som k práci použila vydaný prehľad prameňov k britsko-nemeckým vzťahom, ktorý obsahuje nielen chronologický a tematický zoznam vydaných prameňov, ale i odkazy na archíválie a podrobný zoznam sekundárnej literatúry.⁸ Za prínosné k dejinám britsko-nemeckých vzťahov považujem i prednášky z konferencie organizovanej univerzitou v Bayreuthe a mestom Coburg, ktoré boli publikované v roku 1981.⁹

Problémom v prípade štúdia sledovaného obdobia sa ukazuje byť nie nedostatok materiálov, ale práve naopak, ich prebytok. Denníky kráľovnej Viktórie obsahujú približne 122 zväzkov a princ Albert po sebe zanechal tisíce strán listov a memoránd, hoci mnoho z nich bolo zničených.¹⁰ Z toho dôvodu sú za pôvodné pramene považované i dve diela odbornej literatúry. Kniha Charlesa Greya o ranom období zo života princa Alberta a päťzväzkové dielo Theodora Martina, z ktorého je, pre v tejto práci sledované obdobie, relevantný prvý zväzok

⁶ Najstarší syn baróna Stockmara Ernest sa na odporúčanie princa Alberta stal súkromným sekretárom a dôverníkom jeho najstaršej dcéry Viktórie po tom, ako sa vydala za pruského korunného princa. Vid' Jutta-Martina SCHNEIDER, Christian Friedrich von Stockmar. Ein geistesgeschichtlicher Beitrag zum Liberalismus im 19. Jahrhundert. Inaugural-Dissertation der Philosophischen Fakultät der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, Nürnberg 1968, s. 7, (ďalej len: SCHNEIDER).

⁷ Počas svojho krátkeho pobytu v Coburgu v roku 1863 si Viktória odniesla väčšinu svojich a Albertových listov so sebou do Anglicka a v súčasnosti sú i s korešpondenciou baróna Stockmara a jeho memorandami uložené vo Windsorskom archíve. Po smrti Stockmarovho syna Ernesta v roku 1886 bola na príkaz Viktórie všetka dôležitá korešpondencia a memorandá, ktoré neostali v Stockmarovom archíve, spálené. K dispozícii sú dnes ešte listy Stockmara priateľom z rokov 1814-1842, jeho články a memorandá a jeho spomienky.

⁸ Vid' Quellen zu den deutsch-britischen Beziehungen 1815-1914, hrsg. von Reiner Pommerin und Michael Fröhlich, Darmstadt 1997.

⁹ Vid' Prince Albert and the Victorian Age: a Seminar Held in May 1980 in Coburg under the Auspices of the University of Bayreuth and the City of Coburg, ed. by John A.S. Phillips, Cambridge 1981.

¹⁰ Z denníkov kráľovnej Viktórie zhotovila opisy a výňatky najskôr jej dcéra Beatrice, a neskôr i neter Helena, pričom došlo k zmene v niektorých prípadoch i k zmene pôvodného textu, a potom boli originály zničené.

mapujúci udalosti v živote princa Alberta od jeho narodenia až do roku 1847.¹¹ Pri písaní oboch diel boli použité, prípadne citované, niektoré dokumenty, ktoré sú odvtedy stratené, a ktoré mali autori v čase vzniku diela ešte k dispozícii, preto sú práve kvôli dokumentácii, ktorú reprodukovujú, stále prínosné, a to i napriek skutočnosti, že Martinova biografía podáva nepresný a zavádzajúci obraz princa Alberta, pretože bola vydaná na žiadosť kráľovnej Viktórie, ktorá v nemalej miere riadila jeho prácu, a Greyove dielo bolo tiež anotované kráľovnou.

Každá z novších biografíí o kráľovnej Viktórii vychádzala či bola inšpirovaná predošlou väčšou biografiou, tak Stanley Weintraub čerpal z diela Elisabeth Longford a známej historičky Cecil Woodham-Smith, ktorej biografía kráľovnej Viktórie ostala nedokončená, a obsahuje i krátke doplnkové citácie z Viktóriiných listov a denníkov. Títo autori zase boli ovplyvnení dielom Lytton Strachey, ktoré si drží pozíciu najlepšieho opisu života britskej kráľovnej a je už v mnohom zastarané, ale ešte stále hodné prečítania.¹² Jedna z novších a obsiahlejších biografíí o kráľovnej Viktórii pochádza z pera historika Christophera Hibberta a Stanleyho Weintrauba, v nemčine vyšla Viktóriina biografía od Karla Wockera a osobitý pohľad na život kráľovnej Viktórie cez prizmu politických a spoločenských udalostí jej doby ponúka Herbert Tingsten.¹³

Princ Albert bol veľmi systematický „archívny úradník“, preto majú historici a životopisci množstvo podkladov a dokumentov, aby si mohli vytvoriť obraz o jeho práci.¹⁴ Pre analýzu osobnosti princa Alberta je okrem Theodora Martina a Charlesa Greya nepostrádateľným prameňom i jeho vydaná korešpondencia.¹⁵ Kým objektivnosť prác Martina či Greya o živote princa Alberta je značne diskutabilná, kritickejší materiál a pohľad na jeho osobu prináša

¹¹ Vid' Charles GREY, *Die Jugendjahre des Prinzen Albert von Sachsen-Coburg-Gotha, Prinzgemahls der Königin von England*, Gotha 1868, (ďalej len: GREY); Theodor MARTIN, *The Life of his Royal Highness the Prince Consort*, Vol. 1., London 1879, (ďalej len: MARTIN).

¹² Walter A. ARNSTEIN, *The Warrior Queen: Reflections on Victoria and her World*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 30, No. 1 (Spring, 1998), s. 1.

¹³ Z mnohých biografíí o kráľovnej Viktórii si zvláštnu pozornosť zaslúžia napr. Christopher HIBBERT, *Queen Victoria. A Personal History*, New York 2000, (ďalej len: HIBBERT); Elisabeth LONGFORD, *Queen Victoria. Born to Succeed*, New York 1964, (ďalej len: LONGFORD); Herbert TINGSTEN, *Königin Viktoria und ihre Zeit*, Kreuzlingen/München 2004 (ďalej len: TINGSTEN); Stanley WEINTRAUB, *Queen Victoria. Eine Biographie*, Zürich 1987; Karl Heinz WOCKER, *Königin Victoria. Eine Biographie*, Düsseldorf 1978. Zo starších štúdií je pre štúdium daného obdobia stále prínosná napr. Sidney LEE, *Queen Victoria*, London 1902.

¹⁴ Vid' Robin MACKWORTH-YOUNG, *The Royal Archives and Prince Albert*, in: *Prinz-Albert-Gesellschaft, Essays*, ed. by Adolf M. Birke, Coburg 1985.

¹⁵ Vid' *Prinzgemahl Albert. Ein Leben am Throne. Eigenhändige Briefe und Aufzeichnungen (1831-1861)*, hrsg. von Kurt Jagow, Berlin 1937, (ďalej len: *Prinzgemahl Albert*).

biografia Hectora Bolitha, ktorá obsahuje veľké množstvo citácií z Albertovej korešpondencie a denníkov a rieši najmä princovu zainteresovanosť v zahraničných záležitostiach. Priekopnícka bola Alberova biografia od Rogera Fulforda, ktorá obsahuje citácie Albertových postrehov a komentárov o Angličanoch a britskej spoločnosti a kde sa dostáva značnej pozornosti i princovej politickej úlohe v dejinách Veľkej Británie. Z novších prác za zmienku stojí životopis od Roberta Jamesa, skvelo zachytávajúci predovšetkým dobu zo života princa Alberta tesne po svadbe, a biografia od Stanleyho Weintrauba. Stále čitateľná je i Daphne Bennett. Britskí životopisci sa pochopiteľne sústreďovali na Albertovu činnosť ako princa-manžela kráľovnej Viktórie, v nemčine vyšlo kľúčové dielo od Hansa Netzera.¹⁶

K bližšiemu objasneniu osobnosti kráľa Leopolda I. Belgického, jeho vplyvu na Viktóriiu i Alberta a k analýze jeho dynastických cieľov som použila predovšetkým vydanú korešpondenciu princa Alberta a kráľovnej Viktórie a pre výskum zahraničnej politiky belgického kráľa a medzinárodnopolitických vzťahov v danom období mi ako kľúčová poslúžila staršia štúdia od Egona Cortiho a Leopoldove pamäte.¹⁷

Spomedzi širokého spektra literatúry venujúcej sa britským politickým dejinám sú pre skúmané obdobie stále prínosné vydané parlamentné prejavy od Vernona Jonesa, ktoré obsahujú i stručný popis obsahu dôležitejších parlamentných prejavov a pamäte či korešpondencia vedúcich politických činiteľov.¹⁸ Pozornosť si zasluhujú predovšetkým modernejšie štúdie o postavení monarchie od britského historika Davida Cannadina, ktorý otvoril novú perspektívu v pohľade na vznik a počiatok tradícií a ceremónií v čase vlády kráľovnej Viktórie. Jeho diela predstavujú prínosný materiál pre analýzu zmien,

¹⁶ Vid' Roger Daphne BENNETT, *King without a Crown. Albert, Prince Consort of England 1819-1861*, London 1983, (ďalej len: BENNETT); Hector BOLITHO, *Albert the Good*, London 1932, (ďalej len: BOLITHO); FULFORD, *The Prince Consort*, London 1966, (ďalej len: FULFORD); Robert Rhodes JAMES, *Albert, Prince Consort. A Biography*, London 1983, (ďalej len: JAMES); Hans-Joachim NETZER, *Albert von Sachsen-Coburg und Gotha. Ein deutscher Prinz in England*, München 1988, (ďalej len: NETZER); Stanley WEINTRAUB, *Albert. Uncrowned King*, London 1997, (ďalej len: WEINTRAUB, Albert).

¹⁷ Vid' Egon Cäsar CORTI, *Leopold I. von Belgien. Sein Weltgebäude Coburger Familienmacht*, Wien, Leipzig, München 1922, (ďalej len: CORTI); Theodor JUSTE, *Memoirs of Leopold I., King of the Belgians*, London 1868, (ďalej len: Memoirs of Leopold I.).

¹⁸ Vid' Brian CONNELL, *Regina vs. Palmerston: The Correspondence between Queen Victoria and her Foreign and Prime Minister 1837-1865*, New York 1961; Norman GASH, *Sir Robert Peel. The Life of Sir Robert Peel after 1830*, London, New York 1972; H. Vernon JONES, *Catalogue of Parliamentary Papers, 1800-1901*, London 1901; Philip ZIEGLER, *Melbourne*, London 1976.

ktoré sa prejavili v postavení monarchie v rámci britskej spoločnosti od viktoriánskej doby.¹⁹

Celkovo by som prácu chcela pojať ako príspevok k dejinám Sasko-Cobursko-Gothajského rodu a jeho dynastickej politiky zasadenej do kontextu devätnásteho storočia a načrtnúť funkciu a postavenie dynastickej politiky Leopolda I. Belgického na pozadí medzinárodnej politiky a zahraničnopolitických súvislostí. Na príklade coburského rodu sa pokúsim analýzou motivácie hlavných aktérov vytvoriť obraz o možnostiach politického vplyvu dynastickej politiky v sledovanom období a prispieť i k otázke hodnotenia britsko-nemeckého dynastického spojenia.

¹⁹ Pre rozvoj britskej konštitučnej monarchie je zo starších štúdií stále prínosná napr. Walter BAGEHOT, *The English Constitution*, London 1964, (ďalej len: BAGEHOT).

II) Dynastická politika a coburský fenomén

V osemnástom storočí existovalo v Európe osemnásť kráľovských korún, ktoré boli v držbe pätnástich dynastií²⁰. V priebehu devätnásteho storočia už bolo v hre dvadsaťdeväť kráľovských korún, pretože v Napoleonovej ére a po Viedenskom kongrese boli vytvorené nové kráľovstvá v Nemecku, Nizozemsku, Taliansku a na Balkáne, niektoré kráľovské rody vymreli a iné sa objavili.²¹ V Európe osemnásteho a devätnásteho storočia tak nevládla jedna veľká rodina, ale množstvo menších príbuzenských sietí, ktoré sa formovali nielen v rámci pravidiel endogamie, ale i v rámci rozdielnych dynastických hodností či konfesií.²²

Manželské zväzky v Svätej rímskej ríši sa aspoň teoreticky riadili pravidlami tzv. súkromného kniežacieho práva, ktorý zakazoval manželstvá medzi vládnucimi rodmi s chýbajúcim zastúpením v ríšskom sneme. Kým katolícki nemeckí panovníci nevyužívali možnosť uzavretia manželstva s príslušníkmi nižších šľachtických rodov, protestantské kráľovské rodiny povoľovali i vytváranie rodinných spojenectiev s nositeľmi nižších šľachtických titulov.²³ Vo Veľkej Británii, Škandinávii a v Rusku neboli manželské zväzky s príslušníkmi nižších šľachtických, prípadne nevládnucich rodov, spočiatku formálne zakázané, ale už v roku 1772 bol v Británii prijatý zákon, tzv. Royal Marriage Act, ktorý právne ošetroval uzatváranie kráľovských manželstiev a na základe ktorého nesmel príslušník britskej kráľovskej rodiny uzavrieť manželstvo pred dovŕšením

²⁰ Termín „dynastia“ sa až do polovice osemnásteho storočia používal len zriedka, pretože bol zaužívaný pre dynastické ríše v starom Egypte a Oriente, ktoré boli prevažne pohanskými tyraniami alebo despociami, preto sa namiesto toho používal pojem „rodina“ či „dom“. Porov. Wolfgang E. J. WEBER, *Dynastiesicherung und Staatsbildung. Die Entfaltung des frühmodernen Fürstenstaates*, in: *Der Fürst. Ideen und Wirklichkeiten in der europäischen Geschichte*, hrsg. von Wolfgang E. J. Weber, Köln, Weimar, Wien 1998, s. 110.

²¹ Napr. Bernadotte, Bonaparte, Karadjordjevic, Petrovic, Württemberg.

²² Daniel SCHÖNPFLUG, *One European Family? A Quantitative Approach to Royal Marriage Circles 1700-1918*, in: *Royal Kinship: Anglo-German Family Networks 1815-1918*. Prinz-Albert-Forschungen, Volume 4, ed. by Karina Urbach, München 2008, s. 26, (ďalej len: SCHÖNPFLUG). Napríklad kritéria, na základe ktorých sa v šľachtických kruhoch vyberali manželskí partneri, boli na britskej a nemeckej strane rozdielne. Významným faktorom, ktorý v nemeckých krajinách určoval sociálne postavenie aristokratickej rodiny nebol nevyhnutne titul, ale starobylý pôvod a rodokmeň. V Británii rástlo postavenie i titul aristokrata úmerne s rastom jeho majetku a rozširovaním pozemkového panstva. Aristokratickosť predkov už nehrala takú úlohu, manželstvá sa uzatvárali v prvom rade z majetkových dôvodov, zriedkavejšie kvôli snahe vylepšiť svoj rodový znak. Porov. URBACH, s. 21.

²³ SCHÖNPFLUG, s. 28.

dvadsiateho piateho roku života bez súhlasu panujúceho monarchu, v opačnom prípade bolo manželstvo nelegálne.²⁴

Významnú úlohu vo výbere budúceho manželského partnera zohrával náboženský faktor, ktorý mal značný vplyv na uzatváranie dynastických manželstiev v podstate až do konca prvej svetovej vojny. Manželstvá medzi katolíckymi, protestantskými a ortodoxnými dynastiami sa síce vyskytovali, ale boli značne komplikované v prípade, ak jedna z konfesií považovala druhú za heretickú. V dôsledku toho boli manželstvá medzi katolíckymi a pravoslávnyimi kráľovskými dynastiami zriedkavé. Hoci sa predpokladalo, že si hlavy šľachtických dynastií budú uchovávať náboženské vyznanie svojej vlasti, pre ostatných členov rodiny nebolo nezvyčajné konvertovať pred svadbou k potrebnej náboženskej konfesii.²⁵ Popri náboženskej otázke bolo ďalším faktorom, ktorý zohrával významnú úlohu v dynastickej politike, tzv. pravidlo blízkosti či susedstva. Aristokratické manželstvá mali neraz silný regionálny charakter a územnú ohraničenosť, otázka vzdialenosti bola preto častým argumentom počas predmanželských vyjednávaní.²⁶

Britský historik David Cannadine nazval moderné britské dejiny „*históriou úspešných vln nemeckých zbohatlických votrelcov*“, hannoverskej, coburskej a battenberskej, ktorí túžili po postavení, peniazoch a vplyve získanom prostredníctvom kontaktov s vplyvnými cudzincami.²⁷ Toto hodnotenie ani veľmi neprekvapuje, lebo faktom ostáva, že nemecké korene britskej kráľovskej rodiny boli dlho jablkom sváru vo Veľkej Británii, príčinou nespokojnosti a útokov zo strany britskej spoločnosti a manželstvá hannoverských panovníkov boli pravidelne terčom kritiky a zosmiešňovania. Neustále boje početného potomstva Juraja III. o výšku kráľovskej apanáže boli všeobecne známe. Prečo bola nemecká

²⁴ Prijatie zákona bolo priamym dôsledkom morganatického manželstva, ktoré uzavrel v roku 1771 brat Juraja III., princ Henrich s vdovou Annou Hortonovou, dcéru britského politika a írského aristokrata Simona Luttrella, grófa z Carhamptonu. Toto nariadenie sa vzťahovalo na všetkých potomkov Juraja II. s výnimkou potomkov princezien, ktoré sa vydali do iných rodín. Kráľovskí členovia rodiny nad dvadsať päť rokov, ktorým kráľ odmietol udeliť súhlas so svadbou sa mohli i napriek odmietnutiu oženiť v prípade, že bol ich zámer oznámený Tajnej rade s ročným predstihom a parlament im povolenie neodňal. Vid' Select Statutes, Cases and Documents to Illustrate English Constitutional History, 1660-1832, ed. by C. Grant Robertson, London 1923, s. 245-247.

²⁵ SCHÖNPFLUG, s. 30-31.

²⁶ Tamže, s. 33.

²⁷ Cit. podľa: URBACH, s. 16.

aristokracia vo Veľkej Británii v osemnástom a v prvej polovici devätnásteho storočia taká nepopulárna?

Po smrti poslednej kráľovnej zo stuartovskej dynastie sa v roku 1714 nástupníckou dynastiou v Anglicku stal nemecký hannoverský rod a na anglický trón nastúpil hannoverský kurfirst ako kráľ Juraj I.²⁸ Nástup Juraja I. znamenal začiatok blízkeho dynastického spojenia britskej monarchie s nemeckými dvormi zakladajúci dlhú tradíciu rodinných zväzkov, ktoré prakticky existujú dodnes. Mužskí príslušníci hannoverského rodu sa v priebehu osemnásteho a začiatkom devätnásteho storočia ženili výlučne s nemeckými princeznami, členkami vyšších nemeckých aristokratických kruhov.²⁹ Svadba s anglickou aristokratkou neprichádzala do úvahy z hľadiska vnútropolitického, pretože britská politická scéna bola rozdelená medzi skupinu toryov na strane jednej a whigov na strane druhej a prípadná svadba s príslušníčkou významnej, t.j. politicky iniciatívnej, anglickej šľachtickej rodiny by neodmysliteľne znamenala i predpoklad postaviť sa na stranu jedného z politických blokov.³⁰

Hannoverská dynastia si až do nástupu kráľovnej Viktórie nezískala vo Veľkej Británii veľkú popularitu. Prví dvaja panovníci, Juraj I. a Juraj II., ostali cudzincami, ktorí v obmedzenej miere ovládali jazyk svojich poddaných a využívali každú príležitosť na návrat do rodného Hannovera.³¹ Za vlády synov Juraja III. dosiahla popularita monarchie úplne dno. Juraj IV. i Viliam IV. sa vďaka neustálej zadĺženosti, márnotratnosti, hráčskej vášni, škandálnym aféram a úplnému nezájmu o politiku či svojich poddaných postarali o prudký nárast protinemeckých nálad v britskej spoločnosti. Nástupom Viktórie na anglický trón

²⁸ K problematike nástupu hannoverskej dynastie na britský trón porov. Graham C. GIBBS, *Englisch Attitudes towards Hanover and the Hanoverian Succession in the First Half of the Eighteenth Century*, in: *England und Hannover. England and Hanover, Prince-Albert-Studien*, Bd. 4, hrsg. von Adolf M. Birke und Kurt Kluxen, München 1986, s. 33-42; Ragnhild M. HATTON, *England and Hanover 1714-1837*, in: *England und Hannover. England and Hanover, Prince-Albert-Studien*, Bd. 4, hrsg. von Adolf M. Birke und Kurt Kluxen, München 1986, s. 17-21; Thomas KIELINGER, *Die Kreuzung und der Kresiverkehr. Deutsche und Briten im Zentrum der europäischen Geschichte*, Bonn 1996, s. 50, (ďalej len: KIELINGER).

²⁹ Juraj I. sa oženil so Sophiou Celleskou, Juraj II. so Karolínou Ansbašskou, Juraj III. so Charlottou Meklenbursko-Strelitzkou, Juraj IV. s Karolínou Brunšvicko-Wolffenbüttelskou a Viliam IV. s Adelaidou Sasko-Cobursko-Meiningenskou.

³⁰ Welfský hannoverský dom navyše pokladal anglické aristokratické rody za dynasticky nerovnocenné. Porov. Wilfried ROGASCH, *Zwei Jahrhundert deutsch-englischer dynastischer Beziehungen*, in: *Die ungleiche Partner. Deutsch-britische Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert*, hrsg. von Wolfgang J. Mommsen, Stuttgart 1999, s. 112, (ďalej len: ROGASCH).

³¹ Juraj I. na jednej zo svojich ciest za nemeckým domovom zomrel a nebol, ako jeden z mála britských panovníkov, pochovaný vo Veľkej Británii, ale v Hannoveru. Porov. ROGASCH, s. 113.

zanikla personálna únia Anglicka s Hannoverom, pretože v Hannoveru neplatilo nástupníctvo po praslici, stal sa hannoverským kráľom ďalší syn Juraja III. a Viktóriin strýko Ernest August, vojvoda z Cumberlandu.

Personálna únia síce zanikla, ale nemecké rodinné spojenie ostalo. V devätnástom storočí už boli vybudované dynastické spojenia medzi panujúcimi, predovšetkým protestantskými, nemeckými rodinami v Mecklenbursku, Brunšvicku, Hessensku, Anhaltsku i s durínskymi vojvodami³² a vďaka týmto spojeniam získali niektoré nemecké rody väzby na mocensky významnejšie európske dynastie.³³ Existujúca tradícia britsko-nemeckých rodinných väzieb uľahčila dynastický nástup coburského domu vo Veľkej Británii. Zvlášť anglická šľachta nebola nadšená zo spojenia s Coburgovcami a prevládal názor, že kráľovná uprednostňuje svojich nemeckých príbuzných pred domácou šľachtou.³⁴ Nemeckí princovia v zložitej pozícii anglických princov manželov sa tak museli presadiť proti všeobecnému odporu a napraviť povesť kráľovského domu, ktorú zruinovali synovia Juraja III. a doslova si vybojovať rešpekt.

Spojenie Coburgovcov s britskou kráľovskou rodinou predstavovalo a predstavuje významný element v histórii britsko-nemeckých vzťahov. Táto pôvodne politicky málo významná, protestantská nemecká dynastia, ktorá bola so svojimi katolíckymi, protestantskými, anglikánskymi i pravoslávnymi vetvami značne liberálna voči náboženským konverziám a zmiešané manželstvá v nej neboli zvláštnosťou³⁵, sa stala známou svojou schopnosťou obsadzovať významné posty na trónoch, prípadne vedľa trónov, európskych i mimoeurópskych kráľovských dynastií.³⁶ Šikovnou dynastickou politikou sa jej podarilo preniknúť i na menej významné kráľovské pozície vo Francúzsku, Rakúsku, Uhorsku a v niektorých menších nemeckých štátoch, ako bolo napríklad Württembersko,

³² Edgar FEUCHTWANGER, *Albert and Victoria. The Rise and Fall of the House of Saxe-Coburg-Gotha*, London 2006, s. 26, (ďalej len: FEUCHTWANGER, *Albert and Victoria*).

³³ Vojvoda Sasko-Gothajsko-Altenburský bol cez svoju tetu zviazaný s hannoverskou dynastiou, a tým i s britskou kráľovskou rodinou, manželka anglického kráľa Juraja III. pochádzala z malého nemeckého vojvodstva Mecklenburg-Sterlitz, ruská imperátorka Katarína II. bola pôvodne princeznou Anhaltsko-Zerbskou. Porov. FEUCHTWANGER, *Albert and Victoria*, s. 26.

³⁴ URBACH, s. 13-15.

³⁵ Leopold Sasko-Gothajsko-Coburský, hlavný tvorca coburskej dynastickej politiky v devätnástom storočí, konvertoval už ako belgický kráľ Leopold I. ku katolicizmu podobne, ako jeho starší brat Ferdinand pred svojou svadbou s maďarskou grófkou z rodu Koháry.

³⁶ Napr. Veľká Británia, Nemecko, Belgicko, Rusko, Portugalsko, Brazília, Španielsko, Grécko, Rumunsko, Nórsko.

Bádensko či Hessensko-Darmstadsko. V Bruseli a Sofii založili Coburgovci vlastné monarchie, v Anglicku a Portugalsku sa formou manželských zväzkov dostali do vládnuccich kráľovských rodov a posilnili tu otrasené domáce tróny. Coburský rod bol natoľko flexibilný v prispôsobovaní sa rozličným konštitučným, konfesiónálnym a etnickým zmenám, že dokázal v priebehu devätnásteho storočia rozšíriť a upevniť svoje dynastické putá cez celý európsky kontinent.³⁷ Z politického hľadiska tak mohli byť Coburgovci menej významným nemeckým kniežactvom³⁸, ale z dynastického pohľadu to bol rod spriaznený s poprednými európskymi rodinami a táto skutočnosť z neho urobila významnú európsku dynastiu, preto možno plne súhlasiť s tvrdením Dressela, že sa koncom prvej polovice devätnásteho storočia, aspoň čo sa dynastického významu týka, rozhodne nejednalo o „trpasličí štát“.³⁹

³⁷ SCHÖNPFLUG, s. 33.

³⁸ Nemecko bolo v sedemnástom a osemnástom storočí rozdelené na množstvo malých a menších štátikov, ktoré Nemci označovali pojmom „Kleinstaaterei“. FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 21.

³⁹ Voľný preklad z nemeckého „Pumpnickel-Staat“. Porov. Carl-Christian H. DRESSEL, Ein „Pumpnickel-Staat“? Sachsen-Coburg im frühen 19. Jahrhundert, Prinz-Albert-Studien, Bd. 22, hrsg. von Franz Bosbach und John R. Davis, München 2004, s. 49, (ďalej len: DRESSEL); Začiatky kniežactva spadajú do roku 1485, kedy došlo v Lipsku k rozdeleniu rodových dŕžav na ernestínsku (kurfirstskú) a albertínsku (vojvodskú) líniu saskkej kniežacej rodiny Wettinovcov, ktorí získali saské kurfirstvo po vymretí vláducej wittenberskej línie sasko-askánskeho rodu v roku 1423, kedy kurfirstský titul spolu s titulom saského vojvodu prešiel spolu s územím na meissenského markraba Fridricha IV. Bojovného, vid' Hans PATZE, Die Wettiner in der Geschichte des Reiches und Europas, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 31), 1986, s. 315-336; Starší syn zosnulého kurfirsta Fridricha II., knieža Ernest, získal kurfirstvo s hlavným mestom Wittenbergom a väčšou časťou Durínska s Coburgom. Albrecht získal Meissenské markrabstvo, oblasť okolo Lipska a užší pás zeme na severe Durínska. Posledný saský kurfirst z ernestínskej dynastie, Johann Fridrich, ktorý spolu s hessenským lankgrófom organizoval protestantov do Šmalkaldského spolku namierenému proti habsburskému domu a katolíckym kniežatám, bol zosadený po porážke v Šmalkaldskej vojne v roku 1547 a na albertínsku vetvu, ktorá však medzitým tiež zaviedla reformáciu, prešiel kurfirstský titul i s časťou pozemkového vlastníctva. Majetok ernestínskej línie, nachádzajúci sa predovšetkým v Durínsku, sa rozdrobil na niekoľko samostatných kniežactiev a ich opätovným delením a spájaním vznikli dve základné línie: weimarská (Sasko-Weimar) a gothajská (Sasko-Gotha). Krokom k stabilizácii a k zastaveniu ďalšieho trieštenia rodových dŕžav bolo zavedenie primogenitúry v roku 1745. Ernestínska vetva zaviedla reformáciu ako prvá, kurfirsta Fridricha III., ktorý bol vášnivým ochrancom Luthera a reformácie, by mnoho protestantských kniežat v roku 1519 rado videlo na cisárskom tróne, ktorý vďaka lepším finančným možnostiam nakoniec získal Karol V. V albertínskej línii prešiel Fridrich August I., prezývaný August Silný, opäť ku katolíckej viere, aby mohol získať poľskú korunu. Odvtedy ostala albertínska rodinná línia katolícka, čo viedlo neskôr v Londýne k rozličným nedorozumeniam a zlomyseľným podozreniam, keď vyšlo na známosť, že sa kráľovná Viktória chce vydať za saského Alberta. Porov. NETZER, s. 28; V roku 1826 došlo po smrti posledného mužského dediča Sasko-Gothajsko-Altenburskej vetvy k poslednému deleniu dedičných dŕžav. Na základe nového prerozdelenia ernestínskych území sa Coburg vzdal menej významného Saalfeldu a získal Gothu, ktorá sa spojila s Coburgom do personálnej únie a vzniklo vojvodstvo Sasko-Gothajsko-Coburské. Porov. FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 31. K histórii sasko-gothajsko-coburského rodu ďalej porov. DRESSEL, s. 38-41; FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 21-25; Thomas NICKLAS, Das Haus Sachsen-Coburg. Europas späte Dynastie, Stuttgart 2003, s. 11-30, (ďalej len: NICKLAS).

Na začiatku coburského fenoménu stálo päť faktorov, ktoré umožnili pozoruhodný mocenský vzostup malého nemeckého vojvodstva. V prvom rade to bola vojvodkyňa Augusta, manželka vojvodu sasko-cobursko-saalfeldského, ktorá bola talentovanou zakladateľkou coburskej dynastickej politiky a stála na počiatku jej zrodu, ďalej úspešná vojenská služba mladších synov coburského rodu a manželský potenciál dcér a v súvislosti s tým i „ruská“ svadba princeznej Júlie s veľkokniežat'om Konštantínom. Štvrtým medzníkom sa stala „britská“ svadba coburského princa Leopolda s korunnou princeznou Charlottou a nakoniec svadba Leopoldovej sestry Viktórie so Charlottiným strýkom, vojvodom z Kentu.

Po zavedení nástupníctva prvorodeného, primogenitúry, v prvej polovici osemnásteho storočia, sa mladší princovia coburského rodu, ktorí sa nemohli spoliehať, že zedia po svojom otcovi vládu, mohli mocensky realizovať a uplatniť vo vojenskej službe cudzích kniežat, a predovšetkým cisára.⁴⁰ Na vojenskom poli preslávil meno Coburgovcov po celej Európe princ Fridrich Josias Sasko-Cobursko-Saalfeldský⁴¹, prezývaný „princ Coburg“, cisársky generál v rusko-rakúskej vojne proti Osmanskej ríši v rokoch 1787-1792, ktorý bojoval i v sedemročnej vojne a v prvej koalíčnej vojne proti Francúzsku. Na dynastickom poli potom presadila coburské meno vojvodkyňa Augusta, druhá manželka vojvodu Františka Fridricha Antona, ktorý v roku 1799 prevzal vládu po svojom otcovi Ernestovi Fridrichovi. František Fridrich bol dobrosrdečný muž, zberateľ a mecenáš umenia bez zmyslu pre politické záležitosti. Rodinnú politiku tak musela vziať do svojich rúk jeho žena Augusta. Táto energická dáma pochádzala z malého durínskeho grófstva Reuss-Ebersdorf a postarala sa o to, aby sa sedem z jej desiatich detí dostalo na významné kráľovské dvory Európy.⁴²

Keď koncom osemnásteho storočia hľadala ruská cárovná Katarína II., ktorá sama pochádzala z malého nemeckého kniežactva Anhalt-Zerbst a o Coburgovcoch mala vďaka vojenskému talentu Fridricha Josiasa vysokú mienku, manželku medzi dcérami nemeckých kniežat pre svojho syna Pavla a vnuka Konštantína, brata neskoršieho cára Alexandra I., zamerala svoju

⁴⁰ Porov. NETZER, s. 28; NICKLAS, s. 32.

⁴¹ K osobe poľného maršala, princa Fridricha Josiasa Coburského, vid'. napr. Helmut R. HAMMERICH, Reichs-General-Feldmarschall Prinz Friedrich Josias von Sachsen-Coburg-Saalfeld 1737-1815. Eine biografische Skizze, Sonnefeld, 2001.

⁴² K európskemu fenoménu Coburgovcov porov. DAVIS, s. 97-115; NICKLAS, s. 11-75.

pozornosť práve na tento malý nemecký rod. V podstate tak nadviazala na ruskú tradíciu manželských zväzkov s nemeckými dynastiami.⁴³ Ruský dvor uprednostňoval politicky menej dôležité nemecké štáty, zo štrnástich manželstiev, ktoré uzavrela ruská dynastia v osemnástom storočí, bolo osem s príslušníkmi nemeckých dynastií.⁴⁴ Už v roku 1793 zabezpečila Katarína II. manželku pre svojho syna Pavla, budúceho následníka trónu, princeznú Luisu Bádenskú, ktorá prijala meno Alžbeta Alexejevna.

Na výzvu ruskej imperátorky podnikla v roku 1795 coburská vojvodkyňa Augusta so svojimi tromi dcérami cestu do Petrohradu.⁴⁵ Pre svojho vnuka Konštantína vybrala nakoniec cárovná najmladšiu coburskú princeznú, pätnásťročnú Júliu, jednu z početných praneterí vojvodu Fridricha Josiasa. Juliana pred svadbou konvertovala k pravoslávnenému náboženstvu a prijala meno Anna Fedorovna. Svadba Júlie s ruským veľkokniežaťom Konštantínom v roku 1796 znamenala prelom v dynastickej politike Coburgovcov, otvorila coburskému domu dynastickú budúcnosť a znamenala začiatok dvesto rokov trvajúceho vzťahu dynastických spojení s romanovskou rodinou.⁴⁶ Uzavretie spojenia s Romanovcami predstavovalo revolúciu v dynastickom postavení coburskej rodiny a bolo nepochybne rozhodujúcim faktorom, ktorý uviedol chudobný a nevýznamný kniežací rod do medzinárodných dynastických súvislostí, pretože až do „ruskej“ svadby boli jeho rodinné väzby ohraničené priestorom Durínska a najbližších susedov. Pre coburský vzostup bolo rozhodujúce, že s príchodom Napoleona a jeho mocenských ambícií vzrastal význam Ruska v európskych mocenských hrách a, od roku 1801 vládnucci, ruský cár Alexander I. prejavoval voči nemeckým príbuzným svojej švagrinej značnú blahosklonnosť. Vďaka príbuzenstvu s bohatou cárskou rodinou získali Coburgovci i značnú finančnú

⁴³ K politike ruského dvora v osemnástom storočí vid' napr. František STELLNER, Die russisch-württembergischen Beziehungen unter Katharina der Großen, in: Prague Papers on History of International Relations 11, 2008, s. 105-114 (vyšlo 2009); František STELLNER, Rusko a střední Evropa v 18. století, I. díl, Praha 2009.

⁴⁴ Cit. podľa: STELLNER, Die dynastische Politik, s. 40-41; porov. NICKLAS, s. 70.

⁴⁵ Porov. napríklad: Gertraude BACHMANN, Die Reise der Coburger Erbprinzessin Auguste Caroline Sophie an den Hof der Zarin Katharina II. in St. Petersburg 1795, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung 37 (1992), s. 13-60.

⁴⁶ Gertraude BACHMANN, Coburg zwischen England und Russland. Dynastische Beziehungen in 19. Jahrhundert, in: Coburger Geschichtsblätter 1-2, Band 12, 2004, s. 25, (ďalej len: BACHMANN, Coburg zwischen England und Russland).

podporu, lebo z Petrohradu prúdil do prázdnej coburskej pokladnice výdatný tok peňazí, ktorý pomohol značne zlepšiť rozvrátené štátne financie.⁴⁷

Manželstvo Júlie, hoci nie veľmi šťastné⁴⁸, zvýšilo dynastickú a politickú cenu jej súrodencov a príbuzných a uľahčilo v nasledujúcich rokoch Coburgovcom ich osud po mnohých stránkach.⁴⁹ Vojvodkyňa Augusta ho úspešne využila pri hľadaní vhodnej partie pre svojich zvyšných šesť detí, keď najstaršiu zo svojich štyroch dcér, Sofiu, vydala za rakúskeho generála Emanuela do vplyvného domu Mensdorff-Pouilly⁵⁰, ich syn Alexander pôsobil od roku 1864 ako rakúsky minister zahraničia. Prostrednú Antóniu získal vojvoda Alexander Württemberský, ktorý požíval v Rusku vďaka svojim úspechom na vojenskom poli⁵¹ značnej úcty. Vzniklo tým ďalšie dynastické napojenie na Petrohrad, pretože Alexandrova sestra Sofia Dorota sa vydala za budúceho cára Pavla I., vládla ako Mária Feodorovna a bola matkou cárov Alexandra I. a Mikuláša I. Posledná Viktória, ktorá ovdovela po krátkom manželstve s kniežaťom von Leiningen, sa v roku 1818 po druhýkrát vydala za Eduarda vojvodu z Kentu a stala sa matkou budúcej anglickej kráľovnej Viktórie.

Z Augustíných troch synov sa mladší Ferdinand, ktorý išiel v šľapajách svojho prastrýka Fridricha Josiasa a stal sa rakúskym dôstojníkom, oženil v roku 1816 s bohatou uhorskou grófkou Antóniou Koháryovou, jedinou dcérou kniežaťa Františka Jozefa Koháry, povýšenou na kňažnú. Knieža Koháry bol uhorský kancelár vlastiaci rozsiahle majetky, ktoré boli po svadbe uznané za samostatné kniežactvo patriace pod správu Coburgovcov. Ferdinand konvertoval ku katolíckemu náboženstvu, čím zdedil rozsiahle dŕžavy Koháryovcov v Rakúsku i v Uhorsku a stal sa zakladateľom katolíckej vetvy coburského rodu s dynastickými väzbami na Portugalsko a Francúzsko.⁵² Najmladší Leopold, matkin obľúbenec,

⁴⁷ Porov. BACHMANN, Coburg zwischen England und Russland, s. 14; NICKLAS, s. 71.

⁴⁸ Už v roku 1801 opustila veľkokňažná Anna Fedorovna navždy svojho manžela i Rusko a v roku 1813 získala povolenie od cára Alexandra natrvalo sa usadiť vo Švajčiarsku, v roku 1820 bolo manželstvo konečne rozvedené, ale veľmi blízke a pevné spojenie s Petrohradom neprestalo existovať. Porov. BACHMANN, Coburg zwischen England und Russland, s. 14.

⁴⁹ Porov. DRESSEL, s. 41; NETZER, s. 33; NICKLAS, s. 32-33.

⁵⁰ Emanuel Baron Pouilly de Roussy bol synom francúzskeho šľachtica, ktorý ušiel so svojou rodinou z Francúzska po vypuknutí Francúzskej revolúcie, vstúpil do rakúskej armády a zo strachu pred francúzskou perzekúciou prijal meno Mensdorff a v roku 1818 bol povýšený na rakúskeho grófa Mensdorff-Pouillyho.

⁵¹ Vyznamenal sa v boji proti Napoleonovi v roku 1812 v bitke pri Smolensku a Borodine. Porov. BACHMANN, Coburg zwischen England und Russland, s. 14.

⁵² Katolícka línia Coburg-Koháry na neskôr dynasticky spojila s domom Bragança v Portugalsku, keď sa Ferdinandov syn stal v roku 1836 manželom portugalskej kráľovnej Márie da Glória a

ktorý úspešne pokračoval v jej svadobnej politike, sa len o štyri mesiace neskôr oženil s anglickou následníčkou trónu Charlottou, ktorá zomrela počas šestonedelia. Neskôr si už ako belgický kráľ vzal za manželku Luisu Máriu, dcéru francúzskeho kráľa Luisa Filipa a zohral dôležitú úlohu v živote princa Alberta a kráľovnej Viktórie.⁵³

Najstarší syn Ernest, budúci dedič a od roku 1806 panujúci vojvoda Ernest I., bol posledný zo súrodencov, ktorý ostal slobodný. Po smrti svojho otca potreboval nový vojvoda nutne dediča, ak nemalo vojvodstvo jedného dňa pripadnúť katolíckej línii Coburg-Koháry, založenej jeho mladším bratom Ferdinandom v Uhorsku. Ernestova sestra Antónia, manželka vojvodu Alexandra Württemberského pôsobiaceho v ruských vojenských službách, navrhovala svojmu bratovi, aby si vybral manželku z ruskej cárskej rodiny.⁵⁴ V roku 1808 bola jedinou slobodnou sestrou cára veľkokňažná Anna Pavlovna⁵⁵, ktorá však ešte nemala ani štrnásť rokov a podľa zákona sa žiadna cárska princezná nesmela vydať pred dovŕšením šestnásteho roku života⁵⁶, preto musel Ernest ešte aspoň dva roky počkať. Antónia, ktorá bola dôverníčkou svojej netere, využívala ten čas, aby v Anne Pavlovne prebudila záujem o Coburg a jej nemeckých príbuzných. O ďalšom osude princeznej však nakoniec rozhodol Viedenský kongres a veľkokňažná sa stala manželkou princa Viliama, následníka trónu v Spojenom kráľovstve nizozemskom.⁵⁷ Po zrušených zásnubách s ruskou veľkokňažnou sa Ernestovi nakoniec ako tridsaťtriročnému⁵⁸ podarilo získať ruku o sedemnášť

založil dynastickú vetvu Sasko-Cobursko-Bragança, ktorá vládla v Portugalsku do roku 1910. Dynastické spojenie nadviazali aj s francúzskym rodom Bourbonovcov a našli si cestu i na trón bulharského kniežactva, ktoré získalo nezávislosť po Berlínskom kongrese v roku 1878. Po vyhnaní kniežaťa Alexandra Battenberského sa bulharským panovníkom stal Ferdinand z rodu Coburg-Koháry. Porov. Harald BACHMANN, Coburger auf den Thronen Europas, in: Das Bayerland, 1980, s. 28, (ďalej len: BACHMANN, Coburger auf den Thronen); NICKLAS, s. 35.

⁵³ Porov. BACHMANN, Coburg zwischen England und Russland, s. 12-14; DAVIS, s. 97-101; FEUCHTWANGER, s. 27-28; NETZER, s. 33; NICKLAS, s. 35-36.

⁵⁴ BACHMANN, Coburg zwischen England und Russland, s. 15.

⁵⁵ Anna Pavlovna sa po rozvode Napoleona so svojou manželkou Jozefínou v roku 1809 stala jednou s možných kandidátok na jeho budúcu manželku, ale cárovná-matka Mária Feodorovna zamietla Napoleonovu ponuku. Porov. Tamže, s. 15.

⁵⁶ Harald BACHMANN, Die Coburger Jahre des Prinzen Leopold bis zum seiner englischen Heirat 1816. Zum 175. Jahrestag der Thronbesteigung Leopolds als König der Belgier am 21. Juli 1831, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Band 50), 2005, s. 20, (ďalej len: BACHMANN, Die Coburger Jahre).

⁵⁷ BACHMANN, Coburg zwischen England und Russland, s. 16.

⁵⁸ Gertraude Bachmann uvádza vek tridsiatichštyroch rokov. Porov. BACHMANN, s. 12.

rokov mladšej princeznej Luisy⁵⁹, dedičky kniežactva Sasko-Gothajsko-Altenburského, ktoré bolo väčšie a zámožnejšie ako Coburg, s rezidenčným mestom v Gothe.⁶⁰ Luisa bola posledným potomkom Sasko-Gothajsko-Altenburskej vetvy a dedičkou najbohatšieho z durínskych kniežactiev. Svadbou tak Ernest získal možnosť rozšíriť územie svojho vojvodstva po vymretí posledného mužského príslušníka rodu, k čomu došlo v roku 1826, keď zomrel vojvoda Fridrich IV. a dedičstvo saských rodov bolo naposledy prerozdelené. V tom istom roku sa Ernest s Luisou rozviedol a krátko po rozvode sprostredkovala vojvodkyňa Augusta jeho svadbu s princeznou Máriou, svojou vnučkou a Ernestovou neterou, dcérou Antónie a Alexandra Württemberského.⁶¹

⁵⁹ Luisin otec Emil August bol veľký obdivovateľ Napoleona a všetkého francúzskeho, Luisina matka zomrela krátko po pôrode, ale dievčatko našlo milujúcu matku vo svojej macoche Caroline Amelii Hessensko-Kasselskej. Porov. NETZER, s. 44.

⁶⁰ Sasko-Gothajsko s 85 000 obyvateľmi a Sasko-Cobursko s počtom obyvateľov 40 000 patrili k malým kniežactvám Nemeckého spolku. V roku 1800 bol Sasko-Coburg-Saalfeld druhý najmenší z piatich saských kniežactiev, jeho hlavné a sídelné mesto Coburg bolo chudobné a prísne protestantské. Rezidencia Gotha mala v roku 1800 asi 6200 obyvateľov, bola nepochybne významnejším mestom ako Coburg, a navyše kultúrnym centrom, kde bola od roku 1763 vydávaná publikácia Almanac de Gotha, ktorá sa stala bibliou európskej aristokracie. Porov. DRESSEL, s. 41; FEUCHTWANGER, s. 29; NETZER, s. 26; 43.

⁶¹ Coburský dom tým upevnil svoje spojenie s württemberským domom i cársnym dvorom. Porov. BACHMANN, Coburg zwischen England und Russland, s. 16.

III) PRINC LEOPOLD A BARÓN STOCKMAR

Kapitola bude sústredená na postavu coburského princa Leopolda, ktorý sa stal úspešným pokračovateľom coburskej dynastickej politiky zahájenej jeho matkou vojvodkyňou Augustou. Pod jeho taktovkou boli v priebehu nasledujúcich päťdesiatich rokov uzavreté manželské zväzky jeho neterí a synovcov, a neskôr i jeho vlastných detí, s členmi významných európskych rodín. V súvislosti s problematikou tzv. gréckej a belgickej otázky sa zameriam na analýzu jeho osobnej cesty mocenského vzostupu, počas ktorej získal politické skúsenosti na zahraničnopolitickej scéne a ktorá v konečnom dôsledku viedla na belgický trón a umožnila realizáciu jeho dynastických plánov. V súvislosti s tým načrtnem úlohu baróna Stockmara, Leopoldovho poradcu, dôverného priateľa a osobného lekára, ktorý plnil významnú funkciu pri realizovaní princových dynastických ideí, stál skrytý za oponou „coburského fenoménu“, vyjednával svadobné zmluvy a fungoval ako Leopoldov vyslanec a politický prostredník. Oni dvaja boli hlavnými aktérmi, ktorí stáli za úspešnou dynastickou politikou coburského domu v prvej polovici devätnásteho storočia a zdárne zúročili odkaz vojvodkyne Augusty.

III-1) „Teraz som už celkom sám, sľúbte mi, že ma nikdy neopustíte!“⁶²

Čoskoro po Viedenskom kongrese v roku 1815 nastal v politickom postavení coburského domu neočakávane strmý vzostup. Dynastická politika Coburgovcov v prvej polovici devätnásteho storočia odštartovala svadbou princa Leopolda s britskou princeznou Charlottou a Leopoldovej sestry Viktórie s Eduardom vojvodom z Kentu, ktorými došlo k nadviazaniu prvých príbuzenských vlákien s ostrovnou monarchiou. Albert a Viktória teda boli bratrance, rodinné spojenie medzi britskou korunou a Coburgom by preto zostalo v istom rozsahu zachované i v prípade, že by sa dvojica nezosobášila, lebo koncom 30. rokov devätnásteho storočia boli už Coburgovci etablovaní ako jedna

⁶² Údajna žiadosť princa Leopolda barónovi Stockmarovi po smrti princeznej Charlotty. Cit. podľa: Christian Friedrich Freiherr von STOCKMAR, Denkwürdigkeiten aus den Papieren des Freiherrn Christian Friedrich v. Stockmar, Braunschweig 1872, s. 109, (ďalej len: Denkwürdigkeiten).

z európskych dynastií a princ Albert bol pred svojou svadbou s Viktóriou dynasticky spojený s významnými kráľovskými rodinami.

Leopold Georg Christian Fridrich Sasko-Cobursko-Gothajský bol coburským princom, ruským generálmajorom, anglickým generálom, manželom následníčky anglického trónu, kandidátom na grécky trón a belgickým kráľom. Narodil sa v roku 1790 ako ôsme dieťa a v poradí tretí, najmladší, syn vojvodu Františka Fridricha Antona a jeho druhej manželky Augusty. Ruská svadba jeho sestry Julie s veľkokniežaťom Konštantínom zabezpečila jemu i jeho staršiemu bratovi Ernestovi vojenskú kariéru. Už ako päťročný patril Leopold do kadetského zboru regimentu ruských kyrysníkov, sama Katarína II. osobne zapísala meno malého brata svojej nevesty na zoznam.⁶³ V roku 1801 ho cár Alexander I. menoval plukovníkom jazdeckého pluku ruskej cisárskej gardy veľkokniežaťa Konštantína. Hoci malo menovanie formálny charakter, v konečnom dôsledku zabránilo Leopoldovi vstúpiť do francúzskej armády v dobe členstva Coburgu v Rýnskom spolku a ako ruský dôstojník sa po sformovaní protinapoleonskej koalície mohol pridať k spojeneckým vojskám.⁶⁴

Po bitke pri Slavkove v roku 1805 obsadila francúzska armáda Coburg, ktorý sa dostal pod vojenskú správu. Koncom roku 1806 náhle zomrel Leopoldov otec František Fridrich. Jeho nástupca Ernest sa v tom čase zdržiaval pri pruskom vojsku, teda u francúzskych nepriateľov a nemohol rozhodovať o ďalšej budúcnosti vojvodstva. Jedinou možnosťou ako aspoň čiastočne zachovať samostatnosť vojvodstva sa nakoniec ukázal vstup do Rýnskeho spolku podpísaný vojvodkyňou Augustou šesť dní po manželovej smrti.⁶⁵ Počas francúzskej okupácie sa Leopold stal pravou rukou a istým spôsobom i „ministrom zahraničia“

⁶³ NETZER, s. 71. Bližšie k postave princa Leopolda porov. Friedrich HENNING, Leopold I., König der Belgier, Prinz von Sachsen-Coburg-Saalfeld (1790-1865), in: Fränkische Lebensbilder (Bd. 17), hrsg. von Alfred Wendehorst, Würzburg 1998, s. 143-165, (ďalej len: HENNING); Rudolf PRIESNER, König Leopold I., Der Große Coburger, Coburg 1980, (ďalej len: PRIESNER).

⁶⁴ Napoleona veľmi škrelo, že vojvodov brat Ferdinand i švagor Emanuell bojujú v rakúskom vojsku a že Leopold naďalej zotrúva v ruských službách, pretože by ho rád videl v ruskej armáde. Porov. Harald BACHMANN, Die Coburger Jahre des Prinzen Leopold bis zu seiner englischen Heirat 1816. Zum 175. Jahrestag der Thronbesteigung Leopolds als König der Belgier am 21. Juli 1831, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 50), 2005, s. 29, (ďalej len: BACHMANN, Die Coburger Jahre).

⁶⁵ Sasko-cobursko-saalfeldské vojvodstvo sa tak stalo súčasťou Rýnskeho spolku a jedným zo satelitov francúzskeho cisára. Porov. DRESSEL, s. 45.

svojho brata.⁶⁶ Ernest naňho preniesol vedenie všetkých diplomatických misií i mnoho rodinných záležitostí. Staral sa o rodinu, o svoji ovdovenú matku a od roku 1814 aj o svoju ovdovenú sestru Viktóriu a výchovu jej dvoch detí. V roku 1807 podnikol s bratom diplomatickú cestu do Paríža s cieľom dosiahnuť pre Coburg územné zisky.⁶⁷ V prvých rokoch svojej vlády vynaložil Ernest I. množstvo energie a politického umu na to, aby rozšíril územie Coburgu a splnil si svoj sen o coburskom veľkvojvodstve.⁶⁸ Leopold tak mohol až do Viedenského kongresu a svojej anglickej svadby rozvíjať svoje diplomatické schopnosti a zručnosti.

Po sformovaní koalície medzi Pruskom a Ruskom sa Leopold opäť prihlásil do služieb cára Alexandra I. a zúčastnil sa dvoch bitiek ako veliteľ kavalérie. Za statočnosť preukázanú v bojoch a v bitke pri Lipsku získal najvyššie vyznamenanie a keď vtiahol na čele ruských kyrysníkov po boku svojho švagra, veľkokniežaťa Konštantína, do Paríža, všetko nasvedčovalo tomu, že Leopold urobí kariéru na ruskom dvore.⁶⁹ Ako najmladší syn pochádzajúci z malého vojvodstva si ani viac želať nemohol. Leopold zastupoval so svojimi bratmi Ernestom a Ferdinandom coburské vojvodstvo i na Viedenskom kongrese, kde skrížil mocenské snahy Pruska anektovať celé Sasko.⁷⁰ Dôvody coburských

⁶⁶ BACHMANN, Die coburger Jahre, s. 12.

⁶⁷ Sasko-Cobursko-Saalfeldsko zahrňovalo za vlády Ernesta I. oblasť Durínska v strednej časti Nemeckej ríše. Vojvodstvo malo v prvej polovici devätnásteho storočia len 57 300 obyvateľov, samotné mesto Coburg malo 8500 obyvateľov. Porov. FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 23-24.

⁶⁸ Ernest sa pri tom spoliehal predovšetkým na svoje príbuzenské väzby s cárom Alexandrom a jeho politickú podporu. To bola jedna z príčin, prečo tak veľmi usiloval o svadbu s cárovou sestrou Annou Pavlovnou. Porov. Tamže, s. 19-29.

⁶⁹ K vojenským rokom Leopolda ako ruského dôstojníka a k francúzskej okupácii Coburgu porov. BACHMANN, Die Coburger Jahre, s. 31-59; Erich KEERL, Herzog Ernst I. von Sachsen-Coburg zwischen Napoleon und Metternich. Ein deutscher kleinstaat im politischen Kräftespiel der Großmächte 1800-1830, Erlangen 1973; CORTI, s. 1-10; NETZER, s. 71; NICKLAS, s. 78-80; Piet VERMEIR, König Leopold I. von Belgien. Persönlichkeit und Leistung des bedeutendsten Staatsmannes aus dem Hause Coburg in neuer Sicht, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 10), 1965, s. 321-323, (ďalej len: VERMIER).

⁷⁰ Na Viedenskom kongrese sa vojvoda Ernest I. usiloval o rozšírenie svojich území, pričom sádzal na dobré vzťahy k rakúskemu kancelárovi Metternichovi, k Prusku i k Rusku. Priaznivá počiatočná situácia vzhľadom k nepriateľskému postoju Ernesta k Napoleonovi sa však rýchlo horšila kvôli jeho razantným výstupom v otázke držby albertínskeho Saska. Ernest sa kategoricky postavil proti pruským plánom na úplnú anexiu Saského kráľovstva, na ktoré boli zamerané nielen pruské, ale aj ruské záujmy, čo viedlo k tomu, že Sasko-Cobursko-Saalfeldsko nemohlo viac počítať s pruskou alebo ruskou podporou. Len vďaka rakúskemu tlaku získal Ernest nakoniec ako cenu útechy v záverečných Aktoch oblasť na ľavej strane Rýna, kniežactvo Lichtenberg, ktoré bolo v roku 1834 bolo predané Prusku. Porov. DRESSEL, s. 46-47; FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 26; Vo Viedni sa Ernest I. politicky odklonil od svojho dovtedajšieho ruského „ochrancu“ Alexandra I. a orientoval svoje záujmy na rakúskeho kancelára Metternicha a cisára Františka I., jedným

bratov boli zrejme: coburské vojvodstvo patrilo tiež k saskej rodine a navyše nebolo Prusko ochotné vyjsť Coburgu v ústrety a prenechať mu statky v Durínsku. Leopoldova averzia voči Prusku ostala celoživotná.⁷¹ Viedenský kongres, na ktorom spoznal i rakúskeho kancelára Metternicha, otvoril coburskému princovi cestu do veľkej európskej politiky⁷², ale prvý krok urobil Leopold sám svadbou s anglickou následníčkou trónu.

Cesta do Londýna v sprievode cára v roku 1814 znamenala obrat v jeho živote. Spoznal tu princeznú Charlottu, jedinú dcéru princa regenta, neskoršieho kráľa Juraja IV. a jeho ženy, nemeckej princeznej Karolíny Brunšvickej a jedinú právoplatnú dedičku trónu, pretože Jurajovi bratia nemali oprávnených následníkov. Leopold sa objavil práve v dobe, kedy Charlottin otec rozhodol, že jej budúcim manželom sa stane princ Viliam Oranžský, budúci panovník Spojeného kráľovstva nizozemského. Juraj chcel pre Anglicko zabezpečiť spoľahlivého spojenca na európskom pobreží a Spojené kráľovstvo nizozemské malo tvoriť mocenskú protiváhu k ponapoleonovskému Francúzsku.⁷³ Ani politické špičky v krajine neboli dvakrát nadšené, pretože sa obávali, že by tak mohlo byť Anglicko ľahko zamiešané do kontinentálnych treníc. Rusko i Rakúsko bolo vyhliadkou na možné spojenie dvoch námorných mocností značne znepokojené, radšej by videli následníčku trónu vydatú za nejakého dobre vyzerajúceho, ale bezvýznamného princa.

Charlotta tak bola už v decembri roku 1813 z vôle svojho otca zasnúbená s oranžským princom, ale po stretnutí s Leopoldom sa postavila proti otcovmu rozhodnutiu, oznámila zrušenie zasnúbenia a vyhlásila, že sa nevydá za nikoho iného ako Leopolda a nepresvedčilo ju ani domáce väzenie, ani zákaz akejkoľvek korešpondencie, ktorý vydal jej otec. Manželstvo princa z malého nemeckého rodu s dedičkou britskej svetovej ríše bolo nakoniec uzavreté v Londýne v máji roku

z dôvodov sa ukazovala byť i definitívne zrušená vyhliadka na svadbu s ruskou veľkokňažnou Annou Pavlovnou v roku 1812. Porov. BACHMANN, Die Coburger Jahre, s. 65.

⁷¹ Porov. DRESSEL, s. 46-47; NETZER, s. 72.

⁷² Počas Viedenského kongresu stretol Leopold i ruského splnomocnenca grófa Kapodistriasa, ktorý zohral neskôr významnú úlohu počas princovej kandidatúry na grécky trón. Porov. HENNING, s. 145.

⁷³ Pôvodne plánovanú svadbu anglickej korunnej princeznej oznámil britský minister zahraničia Castlereagh už po porážke Napoleona v Paríži, toto manželstvo malo stelesňovať spojenie medzi dvomi námornými mocnosťami, Anglickom a Nizozemskom. Porov. NICKLAS, s. 80.

1816 a vyvolalo všeobecný úžas.⁷⁴ Leopold bol ešte pred svadbou zrovnoprávnený ako budúci princ-manžel anglickej kráľovnej s členmi anglickej kráľovskej rodiny, stal sa anglickým štátnym občanom, vojvodom z Kendalu a anglickým generálom a nečakane sa tak vyšvihol do výšin svetovej politiky. Svadba Charlotty a Leopolda sa pre mnohých stala symbolom nového pozdvihnutia kráľovského domu po aférach a neschopnosti, ktoré sprevádzali vládu ich predchodcov, parlament dokonca poskytol páru nezvyčajne štedrú ročnú apanáž vo výške 60000 libier.⁷⁵

Leopold si z Coburgu priviedol osobného lekára Christiana Friedricha Stockmara, ktorého spoznal, keď pôsobil ako vrchný lekár saského kontingentu počas napoleonských vojen v Mohuči. Stockmar zohral rozhodujúcu úlohu v gréckej i belgickej nástupníckej otázke a stal sa Leopoldovou pravou rukou v realizovaní jeho dynastickej politiky.⁷⁶ Narodil sa ako prvý zo štyroch detí vo váženej rodine coburského právnika, po štúdiách medicíny bol menovaný úradným lekárom mesta Coburg a získal si tu veľmi dobré meno. Po návrate z vojenských služieb mu princ Leopold ponúkol, aby ho sprevádzal do Anglicka ako jeho osobný lekár. Od roku 1816 až do konca života Stockmar pôsobil na plný úväzok ako poradca a verný priateľ princa Leopolda, stal sa šedou eminenciou coburskej rodiny a získal si politický vplyv, rešpekt a vážnosť na európskej scéne. V roku 1821 sa oženil so svojou zámožnou sesternicou, čím si zabezpečil finančnú nezávislosť a v tom istom roku ho saský kráľ povýšil na naliehanie princa Leopolda do šľachtického stavu. Týmto gestom preukázal Leopold vernému priateľovi vďačnosť za jeho služby, a zároveň si poistil vlastné záujmy, pretože princ nemohol využívať diplomatické schopnosti svojho poradcu, ak by ten nebol dostatočne „aristokratický“ na to, aby mohol byť vyššou spoločnosťou

⁷⁴ Rozhodujúci vplyv na „dotlačenie“ princa regenta k súhlasu so svadbou jeho dcéry mal britský minister zahraničia Castlereagh, ktorého Leopold spoznal na viedenskom kongrese. Porov. HENNING, s. 145.

⁷⁵ Podrobnejšie k anglickej svadbe princa Leopolda porov. CORTI, s. 11-30; E. Gert FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre des Prinzen Leopold, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 33), 1988, s. 55-68, (ďalej len: FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre; E. Gert FÜRSTENHEIM, Prinz Leopolds Brautwerbung um die britische Thronerbin, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 27), 1982, s. 129-160.

⁷⁶ V roku 1836 úspešne dohodol manželstvo medzi Ferdinandom Coburským a portugalskou kráľovnou Máriou, o tri roky neskôr medzi princom Albertom a kráľovnou Viktóriou. Jeho poslednou „akciou“ bolo manželstvo uzavreté medzi princeznou Viktóriou, dcérou princa Alberta a korunným princom Fridrichom Pruským v roku 1858.

akceptovaný. Nakoniec bol Stockmar v roku 1831 povýšený bavorským kráľom medzi barónov.⁷⁷ Napriek vplyvnému postaveniu na poli európskej politiky sa mocensky držal bokom a zomrel v Coburgu v roku 1863.

Keď princezná Charlotta otehotnela, zveril ju Stockmar do starostlivosti anglických lekárov, v obave, že by v prípade akýchkoľvek ťažkostí alebo komplikácii pri pôrode budúcej kráľovnej, zvalil anglický národ, vrátane celej lekárskej obce, všetku vinu na zahraničného lekára. Charlotta porodila koncom roka 1817 mŕtve dieťa a sama pri pôrode zomrela. Po jej smrti nezostal Stockmar Leopoldovým osobným lekárom, ale stal sa jeho súkromným sekretárom, šéfom kancelárie, radcom a priateľom.⁷⁸ So svojou ženou a mŕtvo narodeným synom pochoval Leopold i svoje vyhliadky na svetlú budúcnosť v postavení budúceho princa-manžela britskej panovníčky. Princ sa chcel vrátiť domov, ale Stockmar ho presvedčil, aby ostal v Anglicku, kam za ním onedlho prišla i jeho druhýkrát vydatá sestra Viktória, aby tu porodila svoje dieťa, neskoršie anglickú kráľovnú Viktóriiu. Stockmar upozorňoval Leopolda na to, že jeho odchod by mohol byť, vzhľadom na výšku apanáže⁷⁹, ktorú poberal, anglickou stranou chápaný ako prejav nevďaku a nedostatku taktu a mohol by otriasť jeho, i tak dosť vratkým, postavením v britskej spoločnosti.⁸⁰ Po smrti Charlotty sa totiž na verejnosti, v tlači i v Dolnej snemovni čoraz častejšie ozývala otázka, čo môže tento veľmi dobre zaopatrený cudzinec Anglicku ešte poskytnúť.⁸¹ V prípade Leopoldovho presídlenia do Coburgu by tak mohla nastať reálna hrozba, že by mu bola apanáž parlamentom odobratá. Stockmar navyše správne kalkuloval s faktom, že hoci pre politické ambície nemeckého princa v Anglicku nebol priestor, predsa len mu pevné a priaznivé postavenie v britskej veľmoci poskytovalo väčšie možnosti a širší priestor na manévrovanie v prípade, že by pre seba hľadal nové politické

⁷⁷ K osobe Christiana Friedricha von Stockmara porov. BACHMANN, Die Coburger Jahre, 61; Percy COLSON, Baron Stockmar: A Study in Wire-Pulling, in: Their Ruling Passions, London 1947, s. 12-38; Paul von EBART, Christian Freiherr von Stockmar, in: Coburger Heimatblätter (Bd. 1), 1921, s. 39-47; Walter EICHHORN, Christian Friedrich Freiherr von Stockmar-Geburtshelfer des victorianischen Zeitalters, in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 20), 1991, s. 52-57; Walret EICHHORN, Familiengeschichte der Coburger Stockmar. Christian Friedrich Freiherr von Stockmar, der berühmte Sohn des Justizrates (1787-1863), in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 19), 1990, s. 23-26; 40-42; Paul H. EMDEN, Behind the Throne, London 1934, s. 21-87; NETZER, s. 73-75; Friedrich von STOCKMAR-VON WANGENHEIM, Familiengeschichte der Coburger Stockmar, in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 18), 1989, s. 98-105.

⁷⁸ SCHNEIDER, s. 28.

⁷⁹ Leopold ako vdovec dostával od anglického parlamentu 50 000 libier ročne.

⁸⁰ Denkwürdigkeiten, s. 110.

⁸¹ NETZER, s. 70.

uplatnenie v zahraničí.⁸² Leopold a jeho priateľ si pritom plne uvedomovali, že i zahraničné možnosti princovho uplatnenia sú dosť ohraničené. Ako zať princa regenta sa už nemohol vrátiť do služieb Ruska alebo Rakúska, a už vonkoncom nie po tom, čo mu bola udelená hodnosť a titul princa Veľkej Británie, následkom čoho prichádzala pre neho mimo Anglicka do úvahy politická úloha, a to vo funkcii kráľa. Pre člena wettinského rodu to rozhodne nebola domýšľavosť, snažiť sa o získanie kráľovského titulu, ale problém bol v tom, že v mierových časoch po Viedenskom kongrese, ktorý opätovne nastolil a upevnil princíp legitimacy a pevne stanovil hranice európskych štátov, bol takýto mocenský vzostup zložitejší ako v dobe napoleonských nepokojov, hoci vylúčený nebol.⁸³

Leopold sa rozhodol zostať v Anglicku a upevniť svoje postavenie svadbou sestry Viktórie s anglickým vojvodom. Údajne to bolo želanie⁸⁴ princeznej Charlotty, aby sa jej strýko, vojvoda z Kentu, oženil s Leopoldovou sestrou Viktóriou, ktorá žila po smrti manžela, kniežaťa von Leiningen, so svojimi dvomi deťmi v nemeckom Amorbachu. Po Charlottinej smrti sa tak prvou Leopoldovou dynastickou „úlohou“ stalo zrealizovanie plánu svojej manželky.⁸⁵ Viktória sa mala vydať za Charlottinho strýka Eduarda.

Vojvoda z Kentu bol štvrtým synom Juraja III., ako 52 ročný mal za sebou úspešnú vojenskú kariéru, medzi iným zastával i funkciu guvernéra Kanady a Gibraltáru, ale kvôli sťažnostiam na hrubosť v jeho oddieli ho jeho starší brat Frederik, vrchný veliteľ britskej armády, zbavil v roku 1803 jeho postavenia vrchného veliteľa britského vojenského oddielu v Kanade a Eduard sa s titulom poľného maršala vrátil späť do Londýna. Po prepustení z armády ostal bez práce, jeho príjem nestačil pokryť jeho extravagantný život a dlhy narastali úmerne s každým rokom. V tejto neutešenej situácii mu jeho neter Charlotta s manželom ponúkli riešenie. Manželstvo preňho mohlo predstavovať vyslobodenie z dlhov a istú mieru finančnej nezávislosti, pretože ženatí princovia mohli získať od parlamentu oveľa veľkorysejšiu apanáž.⁸⁶ Eduard sa chytil príležitosti, opustil svoju dlhoročnú družku madam St. Laurentovú a počas okružnej cesty po

⁸² Denkwürdigkeiten, s. 110.

⁸³ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s.71.

⁸⁴ Porov. Pierre CRABITÈS, Victoria's Guardian Angel. A Study of Baron Stockmar, London 1937, s. 9, (ďalej len: CRABITÈS); FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 66.

⁸⁵ V roku 1861 našla kráľovná Viktória po smrti svojej matky vojvodkyne z Kentu v jej pozostalosti list Leopolda z roku 1817, v ktorom povzbudzoval vojvodu z Kentu, aby sa uchádzal o ruku Victoire. Porov. VERMEIR, s. 324.

⁸⁶ K osobe Eduarda vojvodu z Kentu porov. napr. NETZER, s. 111-112.

nemeckých kniežacích dvoroch zavítal v jeseni roku 1816 tajne i do Amorbachu. Po smrti princeznej Charlotty sa totiž medzi synmi Juraja III. rozbehli doslova závody o to, kto ako prvý splodí budúceho britského dediča a vojvoda z Kentu sa preto ešte usilovnejšie snažil oženiť, aby predbehol svojich bratov. Po krátkej známosti požiadal kňažnú von Leiningen o ruku, ale Viktória, vedomá si vojvodových dlhov, sa nevedela narýchlo rozhodnúť a navyše vyžadovala svadba povolenie princa regenta, aby bola platná. Nakoniec sa sobáš konal šesť mesiacov po Charlottinej smrti v coburskom zámku Ehrenburg a o dva mesiace neskôr si manželia cirkevný obrad zopakovali v Londýne podľa anglikánskeho rítu ako súčasť dvojitej⁸⁷ svadby, aby sa vylúčili všetky pochybnosti o právoplatnosti manželstva. Hoci sa prvotný politický cieľ manželstva, zbaviť sa vojvodových početných dlhov a získať od parlamentu vyššiu apanáž, zrealizovať nepodarilo, dynastický cieľ sa podarilo naplniť pomerne skoro. Viktória porodila v Kensingtonskom paláci 24. mája 1819 dcéru, ktorá po svojom narodení zaujala piate miesto v kandidátskej listine na britský trón. Výsledný úspech nebol ale ani zďaleka zaručený, pretože pravdepodobným nástupcom Juraja IV. sa mal stať najskôr jeho bezdetný brat vojvoda z Yorku, po ňom vojvoda z Clarence a jeho možní potomkovia a až potom vojvoda z Kentu, prípadne jeho deti.

Dievčatko dostalo pri krste meno Alexandrina Viktória po matke a po jednom z krstných otcov, ruskom cárovi Alexandrovi.⁸⁸ Osem mesiacov po Viktóriinom narodení zomrel vojvoda z Kentu a vojvodkyňa, ktorá ostala bez peňazí a s manželovými dlhmi na krku, sa chcela vrátiť do Coburgu alebo do Amorbachu, ale Leopold so Stockmarom boli okamžite na mieste a presvedčili ju, aby ostala. Bolo čoraz jasnejšie, že Viktória sa raz stane kráľovnou, preto sa musela narodiť i vyrastať v Anglicku, aby nikto nemohol v budúcnosti špekulovať o tom, či sa jedná o právoplatnú dedičku trónu. Leopold bol finančným podporovateľom svojej sestry, vyčlenil pre ňu a svoju neter apanáž vo výške 3000

⁸⁷ Súčasne sa žení i Eduardov starší brat Viliam, vojvoda z Clarence, ktorý opustil matku svojich početných nelegitímnych detí a dva roky sa márne pokúšal oženiť až ho nakoniec vypočula princezná Adelaída Sasko-Meiningenská. Ďalší syn Juraja III., vojvoda z Cambridgu, ktorý ako jediný z bratov nežil v pevnom morganatickom zväzku, sa oženil približne v rovnakom čase a z rovnakých dôvodov. Táto „svadobná“ súťaž medzi princmi dala v britskej spoločnosti podnet k mnohým stávkam o to, ktorý z bratov nakoniec zvíťazí v závodoch o budúceho následníka trónu.

⁸⁸ Porov. Edgar FEUCHTWANGER, Viktoria 1837-1901, in: Englische Könige und Königinnen. Von Heinrich VII. bis Elisabeth II., hrsg. von Peter Wende, München 1998, s. 270, (ďalej len: FEUCHTWANGER, Viktoria).

libier, ktorú jej vyplácal z vlastných príjmov⁸⁹, pretože britský parlament sa zdráhal povoliť vojvodkyni vyplácanie apanáže odvolávajúc sa na štedré vreckové, ktoré už od nich ročne dostával jej brat. Princ zodvihol hodenú rukavicu a zaviazal sa postarať o malú Viktóriu a jej výchovu. Dievčatko mu na jednej strane nahradilo vlastné dieťa, ktoré stratil i s manželkou pri pôrode, ale na druhej strane nezabúdala ani na stále reálnu možnosť jej potenciálneho nástupu na trón. Podľa nemeckého historika Fürstenheima počítal Leopold v roku 1820 i s predstavou samého seba ako budúceho regenta.⁹⁰ Všetky tieto Leopoldove predstavy začali nadobúdať čoraz reálnejšie farby, keď v roku 1821 zomrelo i tretie dieťa vojvodu z Clarence.

Leopold perfektne zapadol medzi anglických gentlemanov, zaoberal sa históriou a botanikou, veľa cestoval a čítal, ovládal sedem jazykov, plnil si povinnosti anglického vojvodu pri dvore a navyše sa otcovsky staral o svoju sestru a malú neter. Prezieravý Stockmar radil princovi, aby sa nepridával k žiadnej strane (za posledných sto rokov držala kráľovská rodina prevažne s politickou stranou toryov) a mohol sa tak slobodne rozhodovať. Leopold sa tejto rady striktné držal a neskôr ju predal i Viktórii a Albertovi.⁹¹ Ale princ sa nemohol spoliehať len na to, že dieťa jeho sestry raz nastúpi na britský trón, a navyše to i jeho popularita, ktorú získal ako milovaný manžel a nešťastný⁹² vdovec Britmi milovanej korunnej princeznej, bola na vážkach.⁹³ Aby posilnil svoje postavenie i na medzinárodnom poli, podnikol na prelome rokov 1818/1819 deväťmesačnú cestu po európskych kráľovských dvoroch, na ktorej nadviazal, prípadne obnovil dobré osobné vzťahy s ruským cárom, francúzskom kráľom a niektorými vplyvnými nemeckými panovníkmi i s členmi vládnučich rodov v Prusku a Rakúsku.

Po smrti kráľa Juraja III. nastúpil na trón začiatkom roka 1820 Leopoldov svokor ako Juraj IV. Vzťah medzi kráľom a jeho zaťom nebol nikdy dobrý, Juraj IV. považoval Leopolda za intrigána, jeho nemecká vážnosť a dôkladnosť mu išla na nervy, ale hlavne mu nikdy neodpustil, že sa princ votrel do priazne jeho dcéry

⁸⁹ SCHNEIDER, s. 26.

⁹⁰ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 82.

⁹¹ NETZER, s. 78.

⁹² Ešte 44 rokov po jej smrti žiadal Leopold windsorského dekana o povolenie, aby mohol po svojej smrti spočinúť v hrobe po boku svojej prvej manželky, toto želanie mu však odmietol splniť jeho syn Leopold II., ktorý chcel, aby bol jeho otec pochovaný v Belgicku. Porov. VERMEIR, s. 325.

⁹³ Porov. CRABETTES, s. 16; FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 73.

a prekazil jeho plány na svadbu Charlotty s nizozemským kráľom. V Leopoldových očiach bol zase svokor starý smilník a egocentrický pokrytec.⁹⁴ Keď si Leopold uvedomil, že jeho pôvodné nádeje nájsť v Anglicku primerané „zamestnanie“ stroskotali kvôli xenofóbii britskej spoločnosti a osobným antipatiám kráľa, obzeral sa ešte usilovnejšie po kráľovskom tróne v zahraničí, ktorý by mohol pre seba získať. Mal 39 rokov, keď dostal grécku ponuku.

III-2) Grécka otázka⁹⁵

Grécka otázka bola jedným z významných medzníkov v politických ambíciách princa Leopolda. Bojom Grékov za zvrhnutie tureckej nadvlády sa na európskom kontinente „uvoľnila“ kráľovská koruna, ktorá predstavovala pre princa možnosť zásadnej zmeny v jeho politickom i osobnom smerovaní a mohla mu významným spôsobom dopomôcť k realizácii jeho plánov. Grécka otázka je zároveň dokumentom diplomatického boja mocností v devätnástom storočí v snahe získať vplyv a mocenské postavenie v štátoch, ktoré sa v dôsledku silnejúceho nacionálneho pohybu hlásili o svoju nezávislosť.

Grécka oslobodenecká vojna prebiehajúca v rokoch 1821-1830, bola Tureckom tvrdo potlačovaná, čo vyvolalo záujem a rozhorčenie európskej verejnosti a donútilo mocnosti venovať gréckej otázke zvýšenú pozornosť. Dlhoročný boj Grékov za nezávislosť bol sprevádzaný tajným vyjednávaním s Anglickom a od roku 1825 i kontaktmi s princom Leopoldom.⁹⁶

Britský minister zahraničia Canning sympatizoval napriek deklarovanej neutralite Veľkej Británie s Grékmi a plánoval vyriešiť konflikt s Tureckom vytvorením autonómneho gréckeho územia v rámci tureckej ríše, ale turecká vláda nemala v roku 1825 záujem na kompromise, pretože verila, že môže vyhrať.

⁹⁴ K vzťahu princa Leopolda a kráľa Juraja IV. porov. FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 67, 82-84. Ich vzájomný negatívny vzťah sa odrazil i v postoji kráľa k Leopoldovej sestre, vojvodkyni z Kentu v otázke vyplácania apanáže a poskytovania akejkoľvek formy podpory. Porov. napr. NETZER, s. 116-117; Wilfried ROGASCH, Zwei Jahrhunderte deutsch-britischer dynastischer Beziehungen, in: Die ungleiche Partner. Deutsch-britische Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert, hrsg. von Wolfgang J. Mommsen, Stuttgart 1999, s. 115, (ďalej len: ROGASCH).

⁹⁵ K problematike princa Leopolda, gréckej otázky a rusko-tureckého antagonizmu porov. A.C.F. BEALES, The Irish King of Greece, in: The Journal of Hellenic Studies, Vol. 51, Part 1 (1931), s. 101-105; CORTI, s. 30-43; C.N.CRAWLEY, A Forgotten Prophecy (Greece 1820-1821), in: Cambridge Historical Journal, Vol. 1, No. 2 (1924), s. 209-213; FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 95-146; SCHNEIDER, s. 31-41;

⁹⁶ NETZER, s. 79.

Canning dúfal, že Veľká Británia by mohla spolu s Ruskom priviesť Turecko k rozumu a zaistiť mier na Východe, ale jeho kolegovia vo vláde, hlavne lord Wellington, ktorý ako tradičný britský politik kvôli nepriateľskému postoju k Rusku sympatizoval s Turkmi, nechceli o spolupráci nič počuť. V decembri roku 1825 navyše zomrel bezdetný cár Alexander I., nástupcom sa stal jeho brat Mikuláš a bolo potrebné vyčakať, aký postoj zaujme nový panovník k východnej politike. Mikuláš sa nakoniec rozhodol pokračovať v politike svojho brata a v rokovaníach o spoločnom postupe oboch veľmocí.⁹⁷

Keď sa v roku 1827 postavenie Grékov prudko zhoršilo, pripojilo sa i Francúzsko k Veľkej Británii a Rusku podpisom spojeneckej zmluvy v Londýne, v ktorej sa mocnosti zaviazali, že ak nedôjde v krátkej dobe k uzavretiu prímeria, poskytnú vojenskú podporu gréckej strane. Výsledkom demonštrácie spojeneckých námorných síl bola bitka pri Navarine v októbri toho istého roku a vojna sa zdala byť nevyhnutná. Rusko i Francúzsko bolo pripravené, ale od Canningovej smrti v auguste 1827 nabrala britská zahraničná politika opäť obozretný kurz voči Rusku a každej snahe o zmenu statusu quo na kontinente a ani v anglickom parlamente, ani v anglickej verejnosti nepanovala bojová nálada a túžba riskovať životy kvôli záujmom Ruska a podpore jeho expanzívnej politiky. Hlavným predstaviteľom tejto koncepcie bol lord Wellington, ktorý sa stal v januári 1828 premiérom a v Canningovom nástupcovi na poste ministra zahraničných vecí, Aberdeenovi, našiel schopného sekundanta. Rusi oproti tomu boli rozhodnutí vyriešiť problém na východe aj s použitím násilia, ak by to bolo potrebné. Cár Mikuláš sa až dovedy vyhýbal vojenskej akcii, pretože jeho vlastné mocenské postavenie v Rusku bolo neisté (niektorí protivníci navrhovali ako protikandidáta na cársky stolec jeho brata Konštantína)⁹⁸, ale teraz už bol pripravený na zúčtovanie s Portou. V apríli 1828 vyhlásil Turecku vojnu a v rámci spojeneckej zmluvy z júla 1827 bola znovu zvolaná Londýnska konferencia, aby prejedнала otázku budúcnosti Grécka. Problém Grécka nebol v skutočnosti pre veľmoci až taký podstatný, Rusom išlo v prvom rade o dunajské kniežactvá a snažili sa využiť grécku otázku ako prostriedok k oslabeniu Turecka. Francúzsko chcelo využiť príležitosť na obnovu svojho starého vplyvu na Blízkom východe

⁹⁷ K politickému pozadiu riešenia gréckej otázky porov. napr. FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 108; Ernest L. WOODWARD, The Age of Reform 1815-1870, Oxford 1962, s. 213-221, (ďalej len: WOODWARD).

⁹⁸ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 115.

a Veľká Británia sa snažila obom spojeneckým partnerom v ich úmysloch zabrániť a zachovať na európskom kontinente mocenskú rovnováhu.

Londýnsky protokol z marca 1829 ešte uvažoval o Grécku ako o autonómnej oblasti pod tureckou správou s vlastným dedičným panovníkom, ale po víťazstve Ruska v rusko-tureckej vojne (1828-1829) súhlasil cár s úplnou nezávislosťou Grécka. Formálne nezávislý, ale prakticky bezmocný grécky štát sa ukazoval byť pre veľmoci prijateľnejší ako strategicky a hospodársky významná autonómna turecká provincia. Podľa londýnskeho protokolu z februára 1830 sa mal z Grécka vytvoriť samostatný štát, ktorého severná hranica by zodpovedala tureckým požiadavkám a bola posunutá na líniu Aspropotamo- záliv Lamia, čo Gréci odmietali ako nedostačujúce. V rámci plánovaných hraníc by sa Grécko nemohlo vojensky ubrániť či byť aspoň hospodársky životaschopné, stratu Candiasu by Gréci nikdy neprekonali a hrozili by neustále nepokoje, navyše sa na vyňatom území muselo počítať s krvavými tureckými represáliami, hoci protokol počítal so všeobecnou amnestiou a prípadnou výmenou obyvateľov.⁹⁹ Kapodistrias¹⁰⁰ bol doslova v stanovách ultimáta veľmocami donútený prijať podmienky februárového londýnskeho protokolu, hoci k tomu nemal mandát, pretože veľmoci mu nedali čas na to, aby zvolal Národné zhromaždenie.

Na londýnskej konferencii v roku 1830 potvrdilo päť európskych mocností nezávislosť Grécka, otáznikom ale stále zostávalo meno budúceho panovníka. Novodobé národy, ktorým sa podarilo zbaviť útlaku potrebovali zodpovedné vedenie, čo podľa vtedajších predstáv znamenalo kráľovského panovníka, ktorý by s ohľadom na staré mocnosti poskytol štátu potrebnú legitimitu.¹⁰¹ V samotnom Grécku sa vytvorili skupiny, ktoré sa vyhlídkou na získanie gréckeho trónu snažili získať podporu jednej z veľmocí pre ich boj, ale častejšie bojovali jedna proti druhej než proti spoločnému nepriateľovi. Ruská skupina počítajúca s podporou cára ponúkla trón jeho bratovi Konštantínovi, ktorý nejavil o vojnu

⁹⁹ WOODWARD, s. 220.

¹⁰⁰ V apríli roku 1827 zvolilo grécke Národné zhromaždenie grófa Kapodistriasa prezidentom, aby mohol nastúpiť do úradu, musel byť oficiálne prepustený z ruských štátnych služieb, čo sa dovtedy ako cár Alexander, tak i Mikuláš zdráhali urobiť. Po niekoľkých audienciách mu nakoniec Mikuláš v máji 1827 garantoval požadované odstúpenie, a dovolil mu prevziať úrad až po tom, čo sa formálne vzdal požiadavky na formálnu nezávislosť Grécka. Podrobnejšie k úlohe grófa Kapodistriasa, ktorú zohral v gréckej otázke porov. C.W.CRAWLEY, John Capodistrias and the Greeks before 1821, in: Cambridge Historical Journal, Vol. XIII, No. 2 (1957), s. 162-182, (ďalej len: CRAWLEY).

¹⁰¹ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 71.

zmietanú oblasť veľký záujem. Francúzska skupina navrhovala francúzskeho princa z mladšej línie kráľovského domu, aby sa vyhla možnosti, že by jej kandidát raz zdedil i francúzsky trón. Anglická strana, ktorá predstavovala opozíciu k strane francúzskej a snažila sa nakloniť si Veľkú Britániu, predstavila dvoch kandidátov, vojvodu zo Sussexu a princa Leopolda, ktorý bol dovtedy v Grécku v podstate neznámou persónou. V jeho prospech však hovorilo niekoľko skutočností: Leopold hľadal pre seba politické uplatnenie a mal správne styky, bol to zať anglického kráľa a cez svoje sestry bol dynasticky spriaznený s ruským a rakúskym dvorom, a nadto udržiaval priateľské vzťahy i s vládncim domom vo Francúzsku a s panovníkmi v početných nemeckých štátoch. Dokonca i francúzska strana v Grécku bola ochotná podporiť jeho kandidatúru v prípade, že by ich vlastný kandidát, syn Luisa Filipa, vojvoda z Nemours, neuspel a Leopold by bol ochotný oženiť sa s orleánskou princeznou.¹⁰²

Grécky úmysel prenikol rýchlo na verejnosť. V septembri 1825 prijal britský minister zahraničia Canning troch vyslancov provizórnej gréckej vlády, ktorí mu odovzdali posolstvo, že grécky národ by si chcel zvoliť budúceho panovníka, najradšej princa stojaceho blízko britskému trónu, menovite vojvodu Sussexa alebo princa Leopolda, ktorému dávali prednosť. Minister ich ponuku odmietol s argumentom, že Anglicko nie je pripravené zaujať postavenie ochrannej veľmoci a chce si v tomto grécko-tureckom konflikte udržať neutrálnu postavenie podobne, ako ostatné mocnosti, preto nemôže nijaký anglický princ kandidovať na grécky trón. Grécko mohlo ešte využiť možnosť ponúknuť Leopoldovi korunu ako nemeckému princovi, ale v tom prípade by princ ako naturalizovaný Brit a člen kráľovskej rodiny musel vziať do úvahy postoj kráľa i vlády, a vzhľadom na pevné postavenie ministrov by Leopoldovi neostávalo nič iné, ako odmietnuť.¹⁰³ Sám Leopold, ktorý sa snažil držať svoje plány zatiaľ v tajnosti, sa ku gréckej otázke vyjadroval značne pesimisticky, a podľa možnosti sa k nej radšej nechcel vyjadrovať vôbec. Nemohol zatiaľ vyjaviť svoje skutočné zámery, lebo ponuka prišla priskoro a Anglicko bolo proti. Mohol iba čakať, ako

¹⁰² FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 96-98.

¹⁰³ Porov. CORTI, s. 39-43; Walter EICHHORN, Stockmars europäisches Wirken an der Seite Leopolds. 1818-1834- Lehr- und Wanderjahre, in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Band 19), 1990, s. 90, (ďalej len: EICHHORN, Stockmars europäisches Wirken); HENNING, s. 149-150; SCHNEIDER, s. 31-41.

sa situácia v budúcnosti vyvinie, pretože bolo jasné, že grécka vláda s ním počíta.¹⁰⁴

Podľa marcového londýnskeho protokolu z roku 1829 nesmel byť budúci grécky panovník vybraný z dynastií vládnuce v Británii, Francúzsku alebo v Rusku. Francúzsko netúžilo vidieť na tróne anglického, t.j. protestantského princa, preto ako protikandidáta navrhovalo Karola Bavorského, ale Anglicko zase odmietalo pristúpiť na katolíka. „Bavorský“ problém sa nakoniec vyriešil sám, keď princ Karol ponuku odmietol. Británia prišla s návrhom princa Hessensko-Homburského, ktorého Francúzsko zamietlo, pretože nechcelo na gréckom tróne rakúskeho generála.¹⁰⁵ Takýmto spôsobom si obidve mocnosti „prehadzovali“ i saského princa Johanna a nizozemského princa Fridricha, až nakoniec prišiel grécky prezident Kapodistrias s návrhom princa Leopolda, ktorého poznal zo spoločných čias v ruských službách.¹⁰⁶ Kapodistrias si uvedomoval, že mu mocnosti ako gréckemu prezidentovi celkom nedôverujú a dúfajú, že ich voľba bude pre Grécko lepším rozhodnutím ako on, preto mal byť budúci panovník nominovaný konferenciou, nie gréckym národom.¹⁰⁷ Leopoldov vyslanec, Stockmarov brat Karol¹⁰⁸, poďakoval Kapodistriasovi v Leopoldovom mene za doporučenie, ale zdôraznil, že princ môže túto ponuku prijať iba v prípade, ak mocnosti stanovia novému štátu prijateľné hranice a jemu dostatok prostriedkov na uskutočnenie nevyhnutných reforiem. Predovšetkým sa ale musel grécky národ preňho slobodne rozhodnúť. Kapodistrias len bezmocne pripomenul Karlovi, že ani on, ani Leopold, ani grécky národ nie sú v postavení, aby si mohli diktovať podmienky. Stockmarov argument, že princ potrebuje poverenie národa, aby mohol vôbec predstúpiť pred veľmoci, nebol považovaný za podstatný.

Londýnska konferencia už videla nástupnícky problém v Grécku ako vyriešený, keď Leopold predložil svoje podmienky. Princ v prvom rade požadoval garanciu hraníc nového štátu spojencami, uznanie jeho úplnej nezávislosti a

¹⁰⁴ CORTI, s. 41.

¹⁰⁵ SCHNEIDER, s. 35.

¹⁰⁶ Denkwürdigkeiten, s. 122.

¹⁰⁷ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 121.

¹⁰⁸ Karol Stockmar bol mladším bratom baróna Stockmara a spravoval osobné financie kráľa Leopolda po jeho nástupe na belgický trón. Vid' Gerhard SCHMOLZE, Ein demokrat als königlicher Ratgeber. Zum 200. Geburtstag des Coburger Arztes C.F. von Stockmar, in: Unser Bayern/ Heimatbeilage der Bayerischen Staatszeitung (Jahrgang 36/Nr. 8), August 1987, s. 62.

suverenity všetkými európskymi mocnosťami a sľub ochrany v prípade vonkajšej vojenskej intervencie. Žiadal ochranu pre všetkých Grékov, ktorí zostali pod tureckou nadvládou na ostrovoch Samos a Kréta, zaistenú nielen tureckou amnestiou, ale i príslubom ochrany zo strany mocností a ponechanie francúzskych vojenských oddielov v Moree po dobu jedného roku, prípadne dlhšie, ak to bude grécka vláda považovať za potrebné. V neposlednom rade očakával finančnú pomoc a podporu pri budovaní vlastnej armády. V protokole z februára 1830, ktorý menoval Leopolda gréckym monarchom, boli tieto podmienky spomenuté iba ako „pripomienky“ a odkaz na súhlas Grékov s voľbou ich kráľa, na ktorom Leopold i Stockmar tak trvali, nebol spomenutý vôbec.¹⁰⁹ Prvé problémy sa začali hneď s pokusom zrealizovať Leopoldove „pripomienky“ z protokolu. Mocnosti odmietli garantovať Grécku pôžičku vo výške 60 miliónov frankov, ktorú Leopold považoval za nutnú, aby sa zničená krajina mohla opäť postaviť na nohy. Nazlostený Leopold odcestoval do Paríža a nechal na londýnskej konferencii Stockmara ako svojho zástupcu, ktorému sa behom troch týždňov podarilo garanciu požadovanej pôžičky od mocností zaistiť.¹¹⁰ Leopold sa vrátil do Londýna, ale čakali naňho len ďalšie problémy.

Leopoldove podmienky vyvolali otázky v tlači i v spoločnosti, pretože zhodou okolností sa v tom istom čase začal zhoršovať zdravotný stav Juraja IV. a noviny začali špekulovať, že tak dlho, kým bol anglický kráľ zdravý sa Leopold usiloval o grécku korunu, ale keď sa jeho zdravie zhoršilo, postavil si podmienky.¹¹¹ Zhoršujúci sa stav britského monarchu donútil Wellingtona k snahe londýnsku konferenciu čo najrýchlejšie ukončiť. Smrť kráľa by totiž mohla spôsobiť konštitučnú krízu a premiér mal tak náhle na práci dôležitejšie veci ako boli hádky s neústupným princom, ktorého pozícia ako strýka čoraz pravdepodobnejšej následníčky trónu sa v Anglicku značne posilnila a Wellington musel byť pripravený zaplatiť akúkoľvek cenu, ak sa chcel Leopolda rýchlo zbaviť. Svoju úlohu zohrala pravdepodobne i správa, že cár Mikuláš i francúzsky kráľ Karol X. plánujú poskytnúť Leopoldovi vo finančnej oblasti osobné garancie, čo by znamenalo, že sa Grécko dostane pod značný, a neželaný vplyv Francúzska

¹⁰⁹ Porov. Karlheinz DIEDRICH, *Die Belgier, ihre Könige und die Deutschen. Geschichte zweier Nachbarn seit 1830*, s. 39-40, (ďalej len: DIEDRICH); CORTI, s. 42; SCHNEIDER, s. 37.

¹¹⁰ K úlohe Stockmara porov. *Denkwürdigkeiten*, s. 135-146.

¹¹¹ DIEDRICH, s. 39. Stockmar vo svojich pamätiach odmieta tvrdenie, že dôvodom Leopoldovho odmietnutia gréckej koruny boli princove plány ohľadom regentstva vo Veľkej Británii. Porov. *Denkwürdigkeiten*, s. 141-142; podobne CORTI, s. 42.

a Ruska. Wellington i Aberdeen preferovali rovnocenné postavenie veľmoci v gréckej otázke, a to v preklade znamenalo prispieť rovnakým finančným obnosom ako Francúzsko a Rusko. Preto mocnosti nakoniec schválili Leopoldovi požadovanú sumu 60 miliónov frankov, t.j. 2,4 miliónov libier a Veľká Británia sa musela vzdať viac ako pol milióna libier.¹¹²

Medzitým poslal Kapodistrias Leopoldovi memorandum gréckeho senátu s nespokojnými pripomienkami gréckeho národa, ktoré zahrňovalo nespokojnosť so stanovením hraníc, obavy z tureckých represálií i z albánskej invázie. Veľmoci reagovali prekvapivo pokojne a v snahe upokojiť i Leopolda, uisťovali ho, že si nemusí robiť starosti, pretože ony obdržali z Grécka odlišné informácie, podľa ktorých senát akceptoval ich podmienky, väčšina Grékov je nadšená z vyhliadky na mier a čo sa týka nových hraníc, budú ľudia nakoniec spokojní s každou hranicou, ktorá sa im určí. Aberdeen dokonca zaslal Leopoldovi správu britského agenta Dawkinsa, podľa ktorej Gréci vítali voľbu Leopolda, ktorého si už dlho želali ako kráľa. Wellington a Aberdeen odmietali zľaviť zo svojich základných princípov a zásad, čo sa britskej politiky na Blízkom východe týkalo. Nemohli pripustiť, aby Turecko ostalo teritoriálne príliš oslabené rovnako, ako nemohli dovoliť, aby si Gréci volili svojho panovníka sami, pretože tu bola hrozba, že by mohla ich voľba padnúť na Rusa, a predovšetkým bolo nemysliteľné, aby viedla hlava budúceho samostatného Grécka samostatnú politiku. Titul „suverénne knieža“ mal byť a zostať formálnym titulom, ktorého nositeľ by riadil krajinu podľa inštrukcií veľmoci.¹¹³

Wellington bol tiež presvedčený, že Leopold len hľadá zámienky a dôvody, aby mohol svoj prvotný súhlas stiahnuť a zostať v Anglicku. Obvinil princa, že sa snaží zničiť výsledky konferencie a svojím správaním dáva jasne najavo, že nie je schopný držať dané slovo a byť vhodnou osobou na prevzatie úradu, ktorý mu bol ponúknutý. Wellington, tak ako britská verejnosť, veril, že dôvodom princovej snahy vycúvať z gréckej kandidatúry je jeho viera, že získal teraz, keď je kráľ jednou nohou v hrobe, lepšie vyhliadky v Anglicku ako budúci regent. Dalo sa totiž predpokladať, že ani nástupca Juraja IV. nebude dlho na tróne a Leopoldovi

¹¹² SCHNEIDER, s. 38. K medzinárodnej politike európskych mocností po viedenskom kongrese porov. napr. A.F. POLLARD, The Balance of Power, in: Journal of the British Institute of International Affairs, Vol. 2, No. 2 (Mar., 1923), s. 51-64, (ďalej len: POLLARD); Ernest SATOW, Peacemaking, Old and New, in: Cambridge Historical Journal, Vol. 1, No. 1 (1923), s. 23-60, (ďalej len: SATOW).

¹¹³ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 138-140.

odporcovia rozšírili ešte pred tým, ako sa princ oficiálne vzdal gréckej koruny klebetu, že ak jeho neter Viktória nastúpi na trón ešte pred dovŕšením plnoletosti, tak on bude zastávať úrad regenta, či už oficiálne, alebo v mene vojvodkyne z Kentu a zabezpečí si tak v Anglicku rozhodujúci vplyv.¹¹⁴

III-3) Postoj princa Leopolda a baróna Stockmara

Keď sa Grékom za pomoci Anglicka, Ruska a Francúzska podarilo zbaviť tureckej nadvlády a mierom v Adrianopoli dosiahli nezávislosť, začali sa obzerať po vhodnom kandidátovi na grécku korunu. Voľba najsilnejšieho muža provizórnej vlády Kapodistriasa padla na Leopolda a po menších prierahoch boli mocnosti pripravené ho akceptovať. Ukázalo sa totiž, že nie je také jednoduché nájsť princa, ktorý by sa hodil pre grécku korunu. Všetci, ktorí prichádzali do úvahy, boli buď jednou, alebo druhou mocnosťou zamietnutí, alebo sa sami tej pocty vzdali, ako napríklad princ Fridrich Oranžský. Aj kandidatúra Leopolda bola otázná. Podľa protokolu z marca 1829 síce nemohol na grécky trón nastúpiť člen rodiny vládnucej v jednej z troch veľmocí, ale Leopoldovi nakoniec pomohli priateľské vzťahy a rodinné väzby, ktoré sa mu podarilo nadviazať s panujúcimi dynastiami.

Keďže pôvodný francúzsky kandidát, vojvoda z Nemours, neprichádzal podľa protokolu do úvahy, podporovalo Francúzsko spočiatku princa Johanna Saského, ktorý ale nemal veľké vyhliadky na úspech, pretože Briti odmietali akceptovať na gréckom tróne katolíka. Leopold mal preto veľkú nádej, že francúzsky kráľ Karol X., s ktorým mal dobré vzťahy, nakoniec jeho kandidatúru tiež podporí. Svetom sa v tom čase „náhodou“ rozniesla klebeta, že sa princ plánuje oženiť s francúzskou princeznou a Leopoldovi sa nakoniec dostalo z francúzskej strany uistenie, že dostane jej hlas v prípade, ak by grécka koruna nepripadla Johannovi. Najväčšie námietky proti princovej kandidatúre mala práve korunovaná hlava Veľkej Británie, Juraj IV. Na nátlak svojho brata, vojvodu z Cumberlandu, „vhodil“ kráľ do hry o grécky trón na poslednú chvíľu ako protikandidáta Cumberlandovho švagra, Karla Mecklenbursko-Strelitzkého, ktorého kandidatúru spočiatku podporoval i pruský kráľ Fridrich Wilhelm III., ale

¹¹⁴ Porov. napr. CORTI, s. 42; Denkwürdigkeiten, s. 141-142; SCHNEIDER, s. 39.

Leopoldovi sa nakoniec podarilo získať aj pruský súhlas so svojou kandidatúrou. Juraj IV. bol síce nútený svoj nápad pochovať, ale o kandidatúre svojho zaťa nechcel naďalej ani počuť a ani uistenie Wellingtona, že Leopold nebude vládnuť v Grécku ako kráľ, ale ako „suverénne knieža“ kráľa nepresvedčilo. Zúfalý premiér nakoniec pristúpil k vyhrážke, že odstúpi, až si nakoniec Jurajov súhlas vynútil. Pre Leopolda by však bolo bývalo pozitívnejšie, keby kráľ Wellingtonovu rezignáciu prijal a novú vládu by zostavili whigovia, ktorí boli gréckej otázke i Leopoldovi priaznivejšie naklonení.¹¹⁵ Princovi sa nakoniec podarilo získať uistenie o podpore jeho kandidatúry od všetkých troch mocností a ani jeho vzťah k vládnucej dynastii vo Veľkej Británii nebol prekážkou, hoci postoj Veľkej Británie sa v konečnom dôsledku ukázal ako najtvrdší oriešok.

Leopoldovi sa pomerne dlho darilo skrývať svoje úmysly v gréckej otázke, už v zime roku 1824 sondovali Gréci u Leopolda, či by bol ochotný uchádzať sa o trón, ale princ nechcel oficiálne vystúpiť ako čakatel na grécku korunu, pretože chcel, aby ho nominovali veľmoci a vyzvali k prevzatiu tohto úradu.¹¹⁶ Navyše autonómny štát pod správou Turecka, ktorý boli mocnosti spočiatku ochotné garantovať, v žiadnom prípade nezodpovedal Leopoldovým predstavám. Aj napriek Stockmarovej rade, sa princ nakoniec rozhodol uchádzať o grécku korunu a prijal ju skôr, ako dokázal zväžiť ťažkosti, ktoré s jej prijatím súviseli a pred tým, ako získal od mocností záruky, na základe ktorých mal podľa Stockmarovej mienky podmieniť svoju kandidatúru, najmä finančnú podporu a vojenskú ochranu.¹¹⁷ Leopold sa nechal ľahkovážne zatiahnuť do nového dobrodružstva, a hoci sa Stockmar snažil, aby si uvedomil zúfale postavenie Grécka po rokoch trvajúcich bojov, všetko, čo nakoniec dosiahol bolo, že princ vyslal v roku 1829 Stockmarovho brata Karola do Grécka, aby získal súhlas gréckeho národa s Leopoldovou kandidatúrou.¹¹⁸ Grécky prezident musel počítať so skutočnosťou, že jeho kandidát nemal dobrú pozíciu ani u kráľa, ani u britskej vlády a bol rozhodnutý sa striktne držal londýnskeho protokolu, v ktorom veľmoci Grécku pri voľbe svojho panovníka nepripustili nijakú spoluúčasť. Kapodistrias mal sám na budúceho kráľa požiadavky: Gréci očakávali prestup nového panovníka na ortodoxnú vieru, možnosť národa podieľať sa na vláde a v prípade vymretia

¹¹⁵ CORTI, s. 40.

¹¹⁶ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 111.

¹¹⁷ Denkwürdigkeiten, s. 140.

¹¹⁸ SCHNEIDER, s. 34-36.

panovníckej dynastie si slobodne zvoliť nového nástupcu. Leopoldovi začínalo byť pomaly jasné, že Grécko v ňom vidí iba nástroj na presadenie vlastných záujmov a plánov, kým on sám nemal nijakú možnosť ovplyvniť chod udalostí.¹¹⁹

Stockmar si bol od začiatku plne vedomý toho, že grécka ponuka nebude „posteľ plná ruží“, považoval prijatie gréckej ponuky kvôli nejasným podmienkam za nesprávne, ale napriek tomu sa snažil vybojovať pre princa najlepšie možné postavenie. Deň po oficiálnej kandidatúre Leopolda napísal svojmu priateľovi: „*Včera prijal princ ponuku troch mocností a stal sa dedičným panovníkom Grécka... teraz, keď už táto záležitosť stojí predom mnou dokončená, stojím ja pred ňou s hrôzou, s akou sa pristupuje k urne, v ktorej sa skrýva žreb rozhodujúci medzi životom a smrťou.*“¹²⁰ Barónove obavy sa ukázali byť prorocké, keď Kapodistrias oznámil princovi, že Gréci februárový protokol dobrovoľne neprijmú, pretože boli vyradení z rozhodovania o ich budúcnosti a oficiálne tak nedali súhlas ani s Leopoldovým menovaním za kráľa. Na Stockmarovu radosť sa Leopold konečne prebudil zo svojho gréckeho sna a žiadal mocnosti, aby prijali jeho podmienky a priznali gréckemu národu právo spolurozhodovať o svojom osude. Niekoľko dní pred oficiálnym podpisom londýnskeho protokolu z februára 1830 žiadal Leopold počas súkromnej schôdzky Aberdeena, aby bolo zohľadnené i želanie Grékov ohľadom severnej hranice nového štátu a ostrovov Samos a Kréta, v opačnom prípade odvolá prijatie koruny. Aberdeenova záporná odpoveď, že „*velmoci nemajú v žiadnom prípade v úmysle vyjednávať s Vašou Výsosťou*“ a že „*každá prijatá pripomienka bude prakticky považovaná za odmietnutie*“ dávala tušiť, aké postavenie preňho mocnosti v tejto problematike vyhradili.¹²¹ Leopold dúfal v podporu Francúzska a Ruska, ktoré ho do funkcie nominovali, ale ich vlády sa očividne nemienili dostať kvôli princovi do sporu s Anglickom, takže londýnska konferencia nakoniec prebiehala pod taktovkou lorda Wellingtona.

Leopoldova situácia bola zložitá. Nemožno poprieť, že si nedokázal udržať svoju východiskovú pozíciu a nechal sa prehovoriť, aby podmienky, ktorými podmieňoval prijatie gréckej koruny, nechal padnúť a aby sa stali súčasťou záverečného protokolu len ako osobné „postrehy“. Netrval ani na pripojení

¹¹⁹ Denkwürdigkeiten, s. 135.

¹²⁰ Cit. podľa: SCHNEIDER, s. 38.

¹²¹ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 129.

ostrovov Kréta a Samos ku Grécku po tom, ako mu mocnosti zaručili chrániť životy a bezpečnosť ich obyvateľov. Leopold staval na tom, že ho mocnosti potrebujú a sú naňho odkázané, pretože panovníka pre Grécko potrebujú a vhodnejšieho kandidáta sa im nájsť nepodarilo. Doslova mínovým poľom sa na konferencii stala otázka finančnej podpory pre vojnu zničený grécky štát. Upravený musel byť aj súkromný príjem budúceho panovníka a vo všeobecnosti panovala tichá zhoda v tom, že sa nemôže vzdať apanáže, ktorú mu poskytovala Veľká Británia, pretože iba muž so zaisteným príjmom si mohol dovoliť prijať grécky trón. Wellington však trval na tom, že keď Leopold opustí krajinu, musí sa vzdať svojich britských sídel. Keďže sa zdalo, že konferencia nie je ochotná vyhovieť jeho finančným požiadavkám, uchýlil sa Leopold i k vyhrážkam a napísal ministromi Aberdeenovi: „... *Konferencia nebola doteraz schopná vyhovieť v plnom rozsahu čo sa týka sumy, ktorú som práve menoval, preto nepochybujem... že musím ponuku vrátiť...*“¹²² Mocnosti však naďalej odmietali garantovať celú sumu, ktorú Leopold požadoval, preto sa rozhodol, že skúsi pokryť deficit z iných zdrojov. Francúzsky vyslanec Laval mu poradil, aby sa chýbajúce prostriedky pokúsil získať v Paríži.¹²³

Leopold opustil konferenciu uprostred vyjednávania a poveril Stockmara, aby pokračoval v rokovaní. Princ zároveň dúfal, že sa mu v Paríži okrem finančnej podpory podarí získať i ruku francúzskej princeznej. Mal v úmysle dynasticky sa spojiť s mladšou, orleánskou, líniou kráľovského domu, ktorej hlavou bol Leopoldov starý priateľ Luis Filip. Keby sa mu podarilo oženiť do kráľovskej rodiny, mohol by získať od Francúzska väčšiu podporu. a princezná z orleánskeho rodu, ktorý mal v Grécku stále veľa stúpencov, by navyše posilnila jeho pozíciu a zväčšila francúzsky vplyv v Grécku. Už krátko po oficiálnom potvrdení svojej kandidatúry, požiadala princezná Luisa Filipa o ruku jeho dcéry, Luisy Márie a klebety o jeho plánovanom zasnúbení sa rýchlo rozšírila. Luis Filip bol však opatrný a odpísal, že mu síce gratuluje ku gréckej ponuke, ale čo sa týka svadby, musí jeho žiadosť odmietnuť do doby, kým nebude jeho pozícia na gréckom tróne istá. Princ bol rozhodnutý svoju ponuku počas návštevy zopakovať, ale Luis ostal pri svojom pôvodnom stanovisku, pretože pozícia Leopolda sa medzitým vôbec nezlepšila a vojvoda sa nemienil rodinne viazať s niekým, kto

¹²² Cit. podľa: FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 131.

¹²³ SCHNEIDER, s. 38.

mal očividne nepriateľské vzťahy s britským kráľom i premiérom. Ani Leopoldova snaha získať finančnú podporu z vojvodovej pokladnice nemala úspech.¹²⁴

Po návrate do Londýna Leopold zistil, že sa medzitým zdravotný stav Juraja IV. začal zhoršovať a Stockmarovi sa podarilo vybojovať pre svojho princa požadovanú finančnú pôžičku vo výške 60 miliónov frankov. Mocnosti sa nakoniec rozhodli rezignovať, pretože sa Veľká Británia pripravovala na skorú zmenu na tróne a navyše bolo nad slnko jasnejšie, že krajina po deväťročnej vojne potrebuje finančné prostriedky na svoju obnovu, preto v prípade, že by Leopold odvolal svoj súhlas, ak by mu tieto prostriedky neboli poskytnuté, vinila by z toho verejnosť, čoraz priaznivejšie naklonená Grécku, nie Leopolda, ale tvrdohlavého lorda Wellingtona.¹²⁵ Po tom, čo veľmoci v plnom rozsahu garantovali sumu požadovanú Leopoldom, začal princ veriť, že šťastie je konečne na jeho strane a snažil sa, aby si veľmoci uvedomili, že grécky senát prijal podmienky londýnskeho protokolu pod nátlakom. V Grécku rástla všeobecná nespokojnosť proti uzneseniam londýnskej konferencie, čo spolu so značnými finančnými ťažkosťami v krajine a nutnosťou konvertovať na pravoslávne náboženstvo predstavovalo pre Leopolda dostatočné dôvody, aby si ponuku znova premyslel. Nechcel sa vnucovať národu, ktorý bol voči nemu nepriateľsky naladený, keď nemal ani istotu, že mocnosti ho v prípade potreby podporia.¹²⁶ Nakoniec sa rozhodol pristúpiť k ultimátu a pod hrozbou odstúpenia z gréckeho trónu žiadal, aby mocnosti zmenili podmienky londýnskeho protokolu. Keby Leopold odstúpil, padol by s ním i londýnsky protokol a mocnosti by museli celú otázku otvoriť a prerokovať odznova. Veľmoci sa ho síce snažili uchlácholiť, ale keďže k prijatiu ultimáta nedošlo, oznámil Leopold v máji 1830 svoje odstúpenie.¹²⁷

Vzdal sa Leopold trónu v nádeji, že tým gréckemu národu pomôže alebo mu tvrdohlavosť veľmoci poslúžila ako výhovorka, keď pochopil, že ako grécky kráľ by bol iba bábkou v rukách mocností bez politického vplyvu a možnosti vlastných rozhodnutí? Bolo všeobecne známe, že princ je veľmi ctižiadostivý a túži po moci, preto málokto veril, že mu tak záležalo na pocitoch Grékov, aby

¹²⁴ SCHNEIDER, s. 39.

¹²⁵ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 135.

¹²⁶ Porov. CORTI, s. 43; NETZER, s. 79.

¹²⁷ Denkwürdigkeiten, s. 135.

bol ochotný vzdať sa svojich mocenských ambícií. Bolo ťažké pochopiť, prečo by sa muž, ktorý mal v Anglicku štedrý príjem a pomerne príjemný život chcel stať panovníkom na nebezpečnej a nehostinnej gréckej pôde. Zdá sa, že ani zdravotný stav Juraja IV. nebol faktorom, ktorý ovplyvnil Leopoldovo konečné rozhodnutie. Všeobecne panujúcemu presvedčeniu, že v prípade rýchleho skonu všetkých synov Juraja III. a nástupu neplnoletej Viktórie na trón by sa jej strýko ujal regenstva, nemohol veriť ani sám Leopold. Hoci preňho tá predstava bolo určite lákavá, pravdepodobnejšie bolo, že sa regentkou stane jej matka, ktorá bola v tom čase už úplne pod vplyvom Conroya, svojho správcu a ctižiadostivého zbohatlíka írskeho pôvodu, ktorého Juraj IV. povýšil do šľachtického stavu a ktorý sa snažil za každú cenu izolovať „svoju“ vojvodkyňu od vplyvu jej brata. Tesne po svojom príchode do Anglicka a predčasnej smrti manžela bola vojvodkyňa, ktorá ani poriadne neovládala anglický jazyk, plne odkázaná a závislá na svojom bratovi, ale medzičasom stratil Leopold nad svojou sestrou vplyv, takže je ťažké predstaviť si, že by mohol hrať úlohu poradcu svojej sestry ako nekorunovaný kráľ.

Princ sa po odstúpení gréckej koruny dostal do neprijemnej pozície, jeho priatelia boli sklamaní, jeho nepriatelia plesali. Leopold musel presvedčiť verejnú mienku, že sa nevzdal gréckeho trónu zo zbabelosti alebo sebeckých motívov, ale zo závažných dôvodov, pretože sa ako čestný muž nemohol zachovať inak. Uľahčovali mu to vzťahy, ktoré nadviazal s vedúcimi politickými špičkami vtedajšej Európy a ktoré mu poskytli podporu pre jeho politický návrat. I sama skutočnosť, že sa mocnostiam mesiace nedarilo nájsť iného kandidáta na grécky trón spätne ukázala, že Leopoldovo rozhodnutie bolo správne. Celá záležitosť ale zostávala v britskej spoločnosti „živá“ až do smrti Juraja IV., kedy sa pozornosť opäť sústredila na kráľovskú rodinu. Nástup Viliama IV., s ktorým mal Leopold dobré vzťahy bol pre princa pozitívnou zmenou, s ktorou bola jeho povest' v tichu rehabilitovaná a čoskoro si už nikto verejne nedovolil kritizovať jeho rozhodnutie v gréckej otázke.¹²⁸

Stockmar mal v gréckej otázke lepšie inštinkty, odrádzal Leopolda od toho, aby sa stal nechceným panovníkom Grécka.¹²⁹ Leopold mal prijatie gréckej koruny podmieniť splnením západných podmienok a nezúčastňovať sa osobne na tomto obchode. Navyše považoval získanie gréckej koruny za Pyrrhovo víťazstvo,

¹²⁸ Porov. FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 144-146.

¹²⁹ Denkwürdigkeiten, s. 138.

pretože východná otázka bola trvalým jablkom sváru medzi Anglickom, Ruskom a Tureckom.¹³⁰ Stockmarova silná pozícia v gréckej otázke mala svoju dohru v roku 1862, keď po vyhnaní kráľa Ota I. z Grécka sa politici obzerali po novom kráľovi a lord Palmerston sa spýtal Stockmara, či by prichádzal do úvahy syn Leopoldovho najstaršieho brata a dedič coburských majetkov Ernest II. Stockmar vtedy odpovedal v tom zmysle, že ak majú mocnosti v pláne zruinovať ako krajinu, tak i panovníka, v tom prípade rozhodne áno.¹³¹ Stockmar radil Leopoldovi pri všetkých dôležitých rozhodnutiach svojho života, poradil princovi zostať po smrti manželky v Anglicku, odstraňoval ťažkosti vzniknuté po prijatí a následnom odmietnutí gréckej koruny a na jeho radu sa princ rozhodol prijať belgickú ponuku.

III-4) „Nemours a coburský princ sú v stávke o belgickú korunu ako vždy, keď je nejaký trón voľný..“ Belgická otázka¹³²

Leopold dostal krátko po gréckom fiasku druhú šancu, a tento raz už nespravil druhýkrát rovnakú chybu. Kým mocnosti v Londýne premýšľali o novom riešení pre Grécko, vypukla v Paríži v roku 1830 júlová revolúcia, ktorá zachvátila Európu. Z revolučných nálad povstalo i Belgicko, súčasť Spojeného kráľovstva nizozemského, ktoré vzniklo ako výsledok rozhodnutí Viedenského kongresu a snahy Veľkej Británie zabrániť tomu, aby sa belgické územie dostalo pod francúzsky vplyv. Cieľom britskej politiky malo byť silné a na Anglicko napojené nizozemské kráľovstvo. Na názor Belgičanov sa vtedy nikto nepýtal a čoskoro sa začali objavovať prvé rozpory vyvolané netaktnou politikou nizozemského kráľa, ktorý sa svojim francúzsky hovoriacim poddaným snažil nanútiť holandské zákony, správu i jazyk. Vďaka jeho asimilačným pokusom vzrástla v južnej časti kráľovstva nespokojnosť a túžba po opätovnom pripojení

¹³⁰ NETZER, s. 79.

¹³¹ „Ak by ste chceli zruinovať muža pomocou krajiny a krajinu pomocou muža, tak ho (Ernesta II.) urobte kráľom.“ Cit. podľa: SCHNEIDER, s. 41.

¹³² Z listu francúzskej princeznej Márie Luisy priateľke, cit. podľa: FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 153; K problematike nástupu princa Leopolda na belgický trón porov. Francis M. CARROLL, Kings and Crises: Arbitrating the Canadian-American Boundary Dispute and the Belgian Crisis of 1830-1831, in: The New England Quarterly, Vol. 73, No. 2 (Jun., 2000), s. 191-193; CORTI, s. 44-58; CRABITÈS, s. 13-25; DIEDRICH, s. 40-50; FÜRSTENHEIM, s. 146-159; G.W.T. OMOND, Belgium 1830-1831, in: The Cambridge History of British Foreign Policy, 1789-1919, 3 Vols., Cambridge 1922, s. 124-125.

k Francúzsku.¹³³ V septembri bola v Bruseli vytvorená provizórna nezávislá vláda a zvolaný belgický Národný kongres, ktorý zosadil oranžskú dynastiu z trónu a v novembri proklamoval nezávislosť Belgicka od Nizozemska. Objavili sa obavy, že Francúzsko, po júlovej revolúcii na čele so zatiaľ stále slabou orleánskou monarchiou, sa pokúsi nový štát úplne alebo čiastočne anektovať, aby posilnilo svoje postavenie a zaistilo si potrebný zahraničnopolitický úspech. „Viedenské“ mocnosti ale nemienili pripustiť porušenie európskej rovnováhy vybojovanej na Viedenskom kongrese.¹³⁴

V mesiaci vyhlásenia belgickej nezávislosti, padla vo Veľkej Británii Wellingtonova vláda a nastúpil whigovský kabinet s novým premiérom lordom Greyom a novým ministrom zahraničia Palmerstonom, ktorí videli východisko z belgickej otázky v uznaní belgickej nezávislosti a v garantovaní neutrality nového štátu. Britská vláda iniciovala zvolanie medzinárodnej konferencie do Londýna, jej výsledkom bol protokol z decembra 1830 o uznaní belgickej nezávislosti a garantovaní jej neutrality všetkým veľmocami. Záverečné akty Viedenského kongresu boli v troskách, Londýn nechal padnúť princíp legitimity a trval na samourčovanom práve národov.¹³⁵ Protokol podpísalo i Francúzsko, čím sa oficiálne vzdalo prípadných plánov na anexiu belgického územia.

Belgické národné zhromaždenie sa rozhodlo pre konštitučnú monarchiu, ale v podstate veľmi na výber nemalo, pretože mocnosti trvali na tom, že jedine kráľ, ktorý sa bude tešiť ich dôvere, môže Belgicku zaručiť nezávislosť a bezpečnosť pre jeho susedov. Belgičania, na rozdiel od Grékov, si mohli svojho budúceho panovníka zvoliť sami, ale veľmoci si ponechali právo veta. Otázkou

¹³³ Obyvateľstvo priemyselne rozvinutejšieho juhu nebolo spokojné s pomermi v kráľovstve, rozdielne náboženské pomery medzi protestantským severom a katolíckym juhom, vyhlásenie nizozemštiny za jediný štátny jazyk v krajine, neúmerne vysoké dane a znevýhodňovanie južných oblastí i po stránke ekonomickej, vyvolávali na juhu silnejúci odpor.

¹³⁴ Porov. WOODWARD, s. 226-230.

¹³⁵ Pojem legitimity bol na Viedenskom kongrese presadzovaný predovšetkým francúzskym ministrom zahraničia Talleyrandom, ktorý sa snažil zabrániť zosadeniu saského kráľa a anexie Saska v prospech územného rozšírenia Pruska. Presadzoval zásadu návratu k územnému usporiadaniu Európy z roku 1792, t. j. pred začiatkom vojen s Francúzskom. Princíp legitimity pôvodne odkazoval na skutočnosť, že územná anexia založená len na právach dobyvateľa je porušením medzinárodného práva a vyžaduje legalizáciu prostredníctvom dohody s vládncim panovníkom, čoskoro sa jeho význam rozšíril v tom zmysle, že legalizácia mala podmieňovať každú územnú zmenu. V záverečných aktoch Viedenského kongresu sa oproti tomu nachádzal monarchistický princíp, podľa ktorého všetka moc pochádza od panovníka, ktorý udeľuje práva svojim poddaným a ústava môže jeho postavenie obmedziť len do takej miery, do akej s tým panovník súhlasí. Právo národov na sebaurčenie bolo formované v podmienkach nacionalizmu devätnásteho storočia, jednalo sa o právo národa rozhodovať o vlastnom osude, v krajnej podobe chápané aj ako právo na jeho štátnu samostatnosť a nezávislosť. Porov. DIEDRICH, s. 32-33.

ostávalo, kde nového kráľa hľadať. Kandidát z radov belgickej šľachty bol pre mocnosti neprípustný, francúzsky princ by bol Britániou okamžite zamietnutý, s anglickým princom by Francúzi urobili rovnako krátky proces, o Holanďanovi nechcela väčšina Belgičanov ani počuť. Nemecké štáty ponúkali množstvo kniežat a princov, ktorí neboli osobne zainteresovaní na konflikte a mohli by prichádzať do úvahy. Taký princ Leopold, syn vojvodu bez „domácej moci“, bývalý ruský generál, vdovec po anglickej následníčke trónu, liberál a dlhoročný priateľ rodiny francúzskeho kráľa Luisa Filipa, mal medzinárodné styky a navyše sa veľmoci už pri jeho gréckej kandidatúre zaviazali, že nebude považovaný za Angličana, bol tu teda reálny predpoklad, že mu nevyslovia svoje veto.¹³⁶

Leopoldovi hrala do kariet i zmena britskej vlády. Kým bol Wellington pri moci, bola podpora jeho kandidatúry zo strany Británie otázna, ale po nástupe Greya mu svitla nádej na lepšie vyhliadky, pretože whigovia boli ochotní jeho kandidatúru podporiť. Britská vláda síce nemala ctižiadostivého Leopolda v láske, ale chcela zabrániť francúzskemu kandidátovi v nástupe na belgický trón, navyše sa v Anglicku stále nezabudlo na jeho fiasko s gréckou korunou a aj obava z jeho možného regenstva bola stále živá, preto panovala všeobecná zhoda v tom, že je potrebné dostať princa nadobro z Anglicka.¹³⁷ V Belgicku sa naproti tomu princ tešil značnej popularite práve vďaka svojmu postoju ku Grécku, jeho boj za právo Grékov rozhodnúť o voľbe svojho budúceho panovníka si v Belgicku získal značné sympatie. Ale koncom roku 1830 ešte nenastala vhodná doba na jeho kandidatúru. Prevažná časť Belgičanov si vtedy želala vidieť na tróne francúzskeho katolíka a nemecko-anglický protestant im do tejto predstavy veľmi nezapadal. Ani Francúzsko by v tom čase s jeho voľbou nesúhlasilo, pretože malo v zálohe vlastného kandidáta, kráľovho druhorodeného syna, vojvodu z Nemours, preto sa Leopold rozhodol držať zatiaľ v ústraní a vyčkať.¹³⁸

Na sklonku roku 1830 sa najväznejším kandidátom zdal byť nizozemský princ, ktorého kandidatúru podporovalo Rusko, pretože princ bol ženatý s cárovou sestrou i Anglicko, kde ho presadzoval hlavne kráľovský dvor a Viliam IV., ktorý sa domnieval, že nástup princa Wilhelma na belgický trón obnoví staré spojenectvo s nizozemským kráľom. Svoj súhlas naoko dali i Francúzi správne

¹³⁶ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 149.

¹³⁷ WEINTRAUB, Albert, s. 40.

¹³⁸ Porov. Denkwürdigkeiten, s. 162-201.

kalkulujúci s domnienkou, že Belgičania nebudú nikdy súhlasiť s voľbou nizozemského princa, ktorý bol síce, na rozdiel od svojho nenávideného otca, v krajine celkom obľúbený, ale jeho nástup by v podstate neznamenal oslobodenie od Holandska, ale návrat k pôvodného stavu. Väčšina Belgičanov sa postavila proti a belgické Národné zhromaždenie sa nakoniec uznieslo, že nijaký člen oranžskej dynastie nenastúpi na belgický trón.¹³⁹

Francúzskym železkom v ohni bol vojvoda z Nemours, ale od začiatku bolo jasné, že Veľká Británia v žiadnom prípade nestrpí priame či nepriame napojenie Belgicka na Francúzsko. V tom zmysle prijala londýnska konferencia britský návrh, na základe ktorého sa mocnosti formálne zaviazali odmietnuť každú belgickú ponuku, ak by sa belgickým kráľom mal stať člen z ich vládncích domov. Dva dni po schválení návrhu zvolilo belgické Národné zhromaždenie tesnou väčšinou (97:95) belgickým kráľom vojvodu z Nemours.¹⁴⁰

Keď sa volebné výsledky dozvedeli v Londýne, rozhodla sa Británia vyhlásiť Francúzsku vojnu v prípade, ak Luis Filip nezamietne kandidatúru svojho syna. Francúzsky kráľ sa nakoniec podvolil a ustúpil anglickému tlaku. Po tomto diplomatickom neúspechu sa vo Francúzsku rozhodli, že podporia najbližšieho prijateľného kandidáta rozhodujúcim hlasom, aby si získali jeho uznanie a pokúsia sa vyjednať manželstvo nového kráľa s francúzskou princeznou, aby nadviazali aspoň dynastický vzťah medzi oboma krajinami. Koncom februára v roku 1831 už bolo jasné, že týmto prijateľným kandidátom bude Leopold. Po „páde“ svojho syna nemal francúzsky kráľ proti Leopoldovi námietky, pretože princ sa už počas gréckej kandidatúry pokúšal získať ruku orleánskej princeznej. Dokonca ani Británia nenamietla proti prípadnej svadbe, ale Luis Filip aj tak nedával Leopoldovi veľké šance, pretože proti nemu hovorilo jeho protestantské vyznanie i spojenie s Anglickom.¹⁴¹

Belgicko sa nakoniec rozhodlo ponúknuť trón Leopoldovi, pretože bolo očividné, že je to želanie londýnskej konferencie a podľa jeho správanie v gréckej otázke mohli Belgičania aspoň dúfať, že sa bude rovnako energicky zasadzovať

¹³⁹ Porov. Paul BLONDIAU, Die Geburt der Belgischen Dynastie, in: Leopold I. und Coburger, hrsg. von Gertraude BACHMANN, Coburg 1982, s. 51-68.

¹⁴⁰ Pár dní pred voľbou stanovila Londýnska konferencia budúce hranice medzi Belgickom a Holandskom a o pár dní neskôr i rozdelenie nizozemského štátneho dlhu, v oboch prípadoch v neprospech Belgicka, Francúzsko odmietlo protokol podpísať, takže sa Belgičanom javilo ako priateľ a ochranca ich záujmov a chceli si zaistiť jeho podporu. Podronejšie porov. WOODWARD, s. 227.

¹⁴¹ FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 153.

i za ich práva, ako sa zasadzoval za práva Grékov. Keďže princ sa, verný svojej zásade, že musí byť ku kandidatúre vyzvaný, oficiálne o trón neuchádzal, zisťovala belgická delegácia v Londýne, či a za akých podmienok by prijal korunu. Podobne ako v roku 1825 mu mala byť koruna ponúknutá nepriamo a podobne ako pred šiestimi rokmi ho i teraz britský minister zahraničia varoval, aby ponuku neprijal pred tým, ako Belgicko podpíše záverečné akty londýnskej konferencie, v ktorých sa malo vzdať západnej časti svojich území, predovšetkým Luxemburska a oblastí okolo Maastrichtu a Limburska. Belgičania dúfali, že ak si zvolia Leopolda ešte pred ich podpisom, bude sa budúci kráľ snažiť presadiť pre svoju krajinu výhodnejšie podmienky. Leopoldovi hrozilo, že by sa Luxembursko mohlo stať gréckou Krétou a jeho kandidatúra by mohla, ako v prípade Grécka, stroskotať na snahe vymedziť lepšie hranice nového štátu. Otázka hraníc musela byť preto vyriešená pred jeho oficiálnym súhlasom s belgickou ponukou.

Zdalo sa, že princ stojí pred rovnakou dilemou, ako po prijatí gréckej ponuky, ale tento raz už neurobil rovnakú chybu a počúvol Stockmara, ktorý ho správne upozorňoval na skutočnosť, že hoci je situácia podobná s tou pred šiestimi rokmi, rozhodne nie je rovnaká. Kým Grécko by podľa Leopoldovho presvedčenia nemohlo existovať v hraniciach, ktoré mu londýnska konferencia vytýčila, Belgicko bolo aj bez Luxemburska, Maastrichtu a Limburska životaschopné a obyvatelia týchto území sa nemuseli obávať tureckých represálií ako obyvatelia gréckych ostrovov, ktoré zostali pod tureckou správou. Stockmar bol presvedčený, že je možné rezignovať na niektoré belgické požiadavky, a pritom zaistiť kráľovstvu nezávislosť a slobodu.¹⁴²

Leopold belgickej delegácii nakoniec oznámil, že môže prijať ich ponuku až po tom, ako bude definitívne vyriešená otázka belgických hraníc a mocnosti formálne uznajú nezávislosť nového štátu.¹⁴³ Princ sa očividne poučil z diplomatických prierahov o grécku korunu a Stockmarov bystrý úsudok mu zabránil v ďalších nepremyslených krokoch. Všetko sa zdalo byť na správnej ceste, ale nanešťastie došla veľmociam v máji trpezlivosť a postavili Belgicko pred ultimátum: ak do začiatku nasledujúceho mesiaca nepodpíšu záverečné akty, pristúpia mocnosti k vojenským opatreniam.¹⁴⁴ Ultimátum vyvolalo v Belgicku

¹⁴² FÜRSTENHEIM, Die englischen Jahre, s. 155.

¹⁴³ Denkwürdigkeiten, s. 164.

¹⁴⁴ Porov. WOODWARD, s. 228.

takú hystériu, že sa veľmoci nakoniec rozhodli ustúpiť a pristúpiť k rokovaniam s nizozemským panovníkom o prípadnom zrieknutí sa jeho nárokov na Luxembursko za finančné odškodnenie. Májový protokol, podľa ktorého malo až do konečného rozhodnutia zostať luxemburské vojvodstvo Belgicku, pomohol upokojiť situáciu a pri tej príležitosti bol princ Leopold oficiálne uznaný za kandidáta na belgický trón. Dňa 4. júna zvolilo Národné zhromaždenie princa belgickým kráľom, ale ten prijal korunu až v deň podpisu záverečných aktov konferencie, tzv. 18 artikul 26. júna.¹⁴⁵

Trvalo to dvanásť rokov, ale Leopold nakoniec dosiahol svoj cieľ a získal trón. Pri svojom odjazde z Anglicka poslúchol Stockmarovu radu a vzdal sa svojej anglickej apanáže.¹⁴⁶ Počas gréckej kandidatúry bolo isté, že ju bude poberať i naďalej, preto Leopold pôvodne nepomýšľal na to, že by sa svojho anglického príjmu vzdal, ale Stockmar argumentoval tým, že belgická nezávislosť nebude nikdy hodnoverná, ak belgický kráľ zostane anglickým stravníkom. Barón bol toho názoru, aby sa kráľ apanáže slobodne vzdal, pretože by mu pravdepodobne bola tak či onak parlamentným uznesením odňatá po tom, čo by opustil krajinu. Dobrovoľné zrieknutie skutočne zanechalo dobrý dojem, Leopold si mohol ponechať svoje sídlo Claremont, jeho zamestnanci boli všetci penzionovaní a anglická vláda sa zaviazala vyplatiť všetky Leopoldove záväzky a dlhy.¹⁴⁷ Zároveň týmto gestom zavrel ústa svojim odporcom, ktorí očakávali, že si bude chcieť peniaze ponechať. Kráľ Viliam mu dokonca prisľúbil, že sa môže kedykoľvek vrátiť do Anglicka, ak bude jeho pozícia v Belgicku neudržateľná a jeho apanáž mu bude navrátená.¹⁴⁸ Mnohí očividne nerátali s dlhou existenciou belgického kráľovstva a skutočnosť, že nizozemský kráľ odmietol ratifikovať 18

¹⁴⁵ Porov. NETZER, s. 80-81; WOODWARD, s. 229..

¹⁴⁶ Leopold nejavil spočiatku veľkú ochotu vzdať sa svojho britského príjmu, ale nakoniec pristúpil na Stockmarov návrh, keď sa ukázalo, že toryovská strana plánuje v Snemovni lordov prediskutovať opatrenia, ktoré je potrebné podniknúť ohľadom princa a ďalšieho poberania jeho apanáže. Porov. CRABITES, s. 21.

¹⁴⁷ Leopold sa musel vzdať anglického vojvodského titulu a miesta v Hornej snemovni. Porov. Denkwürdigkeiten, s. 173; NETZER, s. 80.

¹⁴⁸ Viliam IV. nakoniec súhlasil s Leopoldovou belgickou kandidatúrou i z toho dôvodu, že sa mu nepáčila Leopoldova prílišná starostlivosť o jeho neťer Viktóriu, budúcu dedičku trónu a táto skutočnosť, spolu s jeho dlhotrvajúcou averziou k svojmu zaťovi, nakoniec viedla k tomu, že sa zasadzoval o Leopoldovu kandidatúru v Belgicku a bol v konečnom dôsledku spokojný s jeho zvolením belgickým kráľom, pretože ho dostal z bezprostrednej sféry vplyvu na budúcu britskú panovníčku. Porov. HENNING, s. 152.

artikul, visela stále vo vzduchu.¹⁴⁹ Rakúsky kancelár, knieža Metternich sa svojho času nechal počuť, že chcel, aby bol jeho podpis pod belgickú nezávislosť z roku 1831 taký malý, aby jeho meno nemohol v budúcnosti nikto prečítať¹⁵⁰ a lord Palmerston bol asi sám prekvapený konečným výsledkom vyriešenia belgickej otázky, keď pred svojou smrťou zarazene poznamenal, že sa „*belgický experiment podaril*.“¹⁵¹

III-5) Dynastická politika kráľa Leopolda I.

Voľba Leopolda belgickým kráľom bola ďalšou významnou udalosťou pre coburskú rodinu. Leopold sa stal hlavou a garantom prvej liberálnej parlamentnej monarchie na európskom kontinente, belgická ústava fungovala ako vzor pre všetky budúce liberálne európske ústavy. Korunovácia Leopolda belgickým kráľom a prísaha na belgickú ústavu znervóznila Rusko a nalomila dôveru ruského dvora i cára Mikuláša I. Nemecký princ s pevnými rodinnými väzbami na konzervatívnu východnú veľmoc sa náhle stal panovníkom liberálneho kráľovstva.¹⁵² Priateľské vzťahy s konzervatívnymi mocnosťami v dôsledku toho značne ochladli, preto musel Leopold hľadať spojencov pre svoj štát na liberálnej britskej a francúzskej pôde. Politickou stratégiou a charakteristickým znakom jeho vlády sa stali manželské zväzky.

Centrom jeho coburskej politiky sa stala kráľovská rezidencia v Bruseli, Leopold pochádzal zo starej konzervatívnej školy a dynastickým manželským zväzkom ako politickým prostriedkom prikladal nesmierny význam. Jeho cieľom

¹⁴⁹ Ešte v auguste toho roku porušil nizozemský kráľ prímerie, nizozemská armáda vpadla do krajiny a porazila belgické vojsko, ale z poverenia londýnskej konferencie vojensky zasiahlo Francúzsko a vytlačilo nizozemské jednotky z Belgicka. Definitívne bola belgická otázka vyriešená londýnskym protokolom z roku 1839, ktorým nizozemský panovník uznal nezávislosť belgického kráľovstva a Belgicku pripadal západná časť Luxemburska s valónsky hovoriacim obyvateľstvom.

¹⁵⁰ VERMEIR, s. 334. Rakúsky kancelár sa vyslovil proti prijatiu belgickej koruny Leopoldom, bol odporcom revolúcie roku 1830 a opovrhoval kráľovstvom, ktoré vzniklo z vôle belgického národa. Paradoxne to bolo práva belgická monarchia a Leopold I., kde hľadal útočisko po vypuknutí revolúcie v roku 1848. Porov. HENNING, s. 151; POLLARD, s. 51-57; SATOW, s. 23-40.

¹⁵¹ Cit. podľa: BACHMANN, Die Coburger Jahre, s. 49.

¹⁵² Tamže, s. 17. K problematike rusko-coburských vzťahov porov. napr. Gertraude BACHMANN, Dynastische Beziehungen zwischen Coburg und Rußland im 19. Jahrhundert, in: Ein Herzogtum und viele Krone. Coburg und Bayern und Europa. Aufsätze zur Landesausstellung 1997 des Hauses der Bayerischen Geschichte und der Kunstsammlungen der Veste Coburg in Zusammenarbeit mit der Stiftung der Herzog von Sachsen-Coburg und Gotha'schen Familie und der Stadt Coburg, hrsg. von Michael Henker und Evamaria Brockhoff, Augsburg, 1997, s. 65-73.

bola dynastická integrácia Európy s Coburgovcami ako centrom.¹⁵³ Keďže belgické kráľovstvo ležalo medzi európskymi mocnosťami Anglickom, Francúzskom a Pruskom, mal Coburg plniť funkciu svorky medzi Východom a Západom. Leopoldovu politiku možno z dynastického hľadiska označiť rozhodne ako úspešnú, podarilo sa mu zvýšiť prestíž rodiny, ktorá zaujala významnú pozíciu medzi panujúcimi dynastiami a upevniť mocenské postavenie coburského domu na európskom kontinente, ale jeho dynastická vízia mala zásadnú chybu: bola zastaraná a pohybovala sa stále v období aliancií osemnásteho storočia, nie v novom politickom ovzduší storočia devätnásteho.¹⁵⁴ Po roku 1848 sa táto vízia stala neaktuálnou, februárová revolúcia zosadila orleánsku dynastiu vo Francúzsku, následná revolučná vlna zmietla výsadné právo aristokratických kruhov na politické rozhodnutia a medzinárodná politika sa naďalej nemohla uskutočňovať za zatvorenými rodinnými dverami. Leopold síce naďalej pokračoval vo svojej dynastickej politike, ale tento raz zameral svoju pozornosť nie na dynastickú expanziu Coburgu, ale na zahraničnopolitické zaistenie belgickej nezávislosti.

Z Londýna a Bruselu koordinoval Leopold ďalší vzostup Coburgovcov svojou domácou politikou založenou na manželských alianciách a coburská rodina sa začala rozširovať podľa rakúskeho vzoru: „Tu felix Austria nube!“ V rámci týchto snáh, aby posilnil konštitučnú monarchiu a pozitívne vzťahy k Francúzsku, prestúpil ku katolicizmu a rok po získaní belgickej koruny sa oženil s dcérou francúzskeho kráľa, Máriou Luisou. Snažil sa tak pevnejšie pripútať orleánsku dynastiu ku coburskému domu. Svadba narazila v samom Francúzku na odpor, pretože bolo jasné, že sa ňou pochovali i prípadné teritoriálne nároky Francúzska na belgické územie. S pomocou svojich synovcov a neterí sa potom strýkovi Leopoldovi podarilo nadviazať a upevniť dynastické vzťahy s významnými európskymi rodinami vládnuce v Británii, Rakúsku i v Portugalsku.¹⁵⁵

¹⁵³ K dynastickej politike Leopolda porov. Harald BACHMANN, Coburger auf den Thronen Europa, in: Das Bayerland 1980, s. 26-28; Walter EICHHORN, Christian Friedrich Freiherr von Stockmar- Die königlich-englische Familienpolitik, in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 20), 1991, s. 86-90; NETZER, s. 82-84; NICKLAS, s. 96; Jacques WILLEQUET, Die europäische Politik der belgischen Könige, in: Leopold I. und Coburg. Coburger Veranstaltungen im Jahre 1981 zum Gedenken an die Wahl des Prinzen Leopold von Sachsen-Coburg und Gotha zum esten König der Belgier vor 150 Jahren, hrsg. von der Historischen Gesellschaft Coburg e.V., Coburg 1982, s. 69-74.

¹⁵⁴ NICKLAS, s. 97.

¹⁵⁵ Porov. napr. Marion EHRHARD, Die Dynastie der Coburger in Portugal, Spanien und Brasilien, in: Ein Herzogtum und viele Krone. Coburg und Bayern und Europa. Aufsätze zur

Sotva sa upokojila situácia v jeho novom domove, začal belgický kráľ pracovať na svojich plánoch. V roku 1835 bol z Coburgu povolaný barón Stockmar, ktorý sa len rok predtým vrátil po trojročnej neprítomnosti domov ku svojej rodine. Leopold mal preňho novú úlohu, potreboval jeho pomoc so svadbou svojho synovca Ferdinanda z katolíckej línie Sasko-Coburg-Koháry s ovdovenou portugalskou kráľovnou Máriou II. Belgický kráľ v tej dobe už vedel, že jeho neter sa čoskoro stane anglickou kráľovnou a chcel využiť výhodu tradičného priateľstva medzi Londýnom a Lisabonom. Stockmar sa ponáhlal do Portugalska hneď, ako to slušnosť a etiketa v prípade úmrtia dovoľovali, a už necelých deväť mesiacov po smrti portugalského kráľa, bola podpísaná manželská zmluva.¹⁵⁶ Ako titulárny kráľ Portugalska priniesol Ferdinand do coburského domu druhú kráľovskú korunu.

V roku 1840 nasledovala dlho plánovaná svadba obľúbeného synovca Alberta s anglickou kráľovnou Viktóriou, čím sa opäť upevnili od Leopoldovej svadby s princeznou Charlottou budované vzťahy s Veľkou Britániou. V tom istom roku došlo i k dynastickému prehĺbeniu vzťahov s Francúzskom svadbou Leopoldovej netere Viktórie, jedinej dcéry jeho mladšieho brata Ferdinanda a ženy Antónie z rodu Koháryovcov s vojvodom z Nemours, mladším bratom korunného francúzskeho princa. Francúzsky kráľ, ktorý dúfal, že pevnými väzbami na coburský dom získa vplyv na belgické záležitosti, Leopolda v tejto snahe ochotne podporoval. V rámci francúzskej dynastickej politiky navrhoval Leopold v roku 1837 i svadbu svojho synovca Ernesta, budúceho dediča coburského vojvodstva, s dcérou Luisa Filipa Clementine, ale zrealizovanie svadby bolo zložité a nežiadúce z konfesionálnych dôvodov. Ernest, ako budúci dedič a nositeľ coburskej tradície nemohol konvertovať ku katolicizmu a Rím by nedovolil, aby boli deti z tohto manželstva vychovávané v protestantskom duchu. Clementine sa nakoniec predsa len vydala do coburskej rodiny, ale do jej katolíckej línie Coburg-Koháry za Augusta, najmladšieho syna Leopoldovho brata Ferdinanda. Z tohto manželstva vzišiel neskorší bulharský cár Ferdinand.¹⁵⁷

Landesausstellung 1997 des Hauses der Bayerischen Geschichte und der Kunstsammlungen der Veste Coburg in Zusammenarbeit mit der Stiftung der Herzog von Sachsen-Coburg und Gotha'schen Familie und der Stadt Coburg, hrsg. von Michael Henker und Evamaria Brockhoff, Augsburg, 1997, s. 57-64.

¹⁵⁶ CRABITÈS, s. 23.

¹⁵⁷ Porov. BACHMANN, Die Coburger Jahre, s. 17-18; NICKLAS, s. 91.

Leopold pokračoval vo svojej dynastickej politike i po roku 1850. Po páde orleánskej dynastie a nástupe Napoleona III. sa belgicko-francúzske vzťahy zhoršili a belgický kráľ hľadal nových rodinných spojencov a garantov pre svoj štát. Tento raz obrátil svoju pozornosť na Rakúsko a Prusko. Aby si poistil vzťah k podunajskej monarchii, vydal svoju jedínú dcéru Charlottu za arcivojvodu Maximiliána, brata rakúskeho cisára Františka Jozefa I., od roku 1857 generálneho guvernéra rakúskej Lombardie a eventuálneho následníka rakúskeho trónu, lebo dúfal, že touto svadbou posilní vzťahy k Rakúsku a získa vplyv na cisára i rakúsku politiku.¹⁵⁸ Už dva roky pred Charlottinou svadbou spojil v manželstve svojho najstaršieho syna, neskoršieho belgického kráľa Leopolda II., s rakúskou arcivojvodkyňou Máriou Henrietou, dcérou rakúskeho vojvodu a uhorského palatína Jozefa. Dynastické väzby s Rakúskom tak boli zabezpečené a pruské spojenie sa zlepšilo po svadbe britskej princeznej Viktórie s pruským následníkom trónu Friedrichom Wilhelmom v roku 1858. Coburgovci teraz sedeli i v Berlíne, kam Leopold ešte pre istotu oženil i svojho syna Filipa s princeznou Máriou z rodu Hohenzollernovcov.¹⁵⁹

Zmysel pre rodinu a rodinný kult Leopolda nabrali nakoniec politický smer, ktorý mieril k uplatneniu a rozšíreniu coburského mena, v priebehu devätnásteho storočia nadviazali Coburgovci príbuzenské zväzky s takmer všetkými panujúcimi dynastiami v Európe a svojou dynastickou politikou sa Leopold zaslúžil o vzostup coburského domu medzi svetové veličiny. Zdatne mu pri tom sekundoval jeho verný priateľ a radca Stockmar, ktorý bol rozhodným zástancom konštitučnej monarchie¹⁶⁰ a o ktorom možno bez zveličovania povedať, že vychoval budúcich panovníkov pre Belgicko i Anglicko.

V prvej polovici devätnásteho storočia dosiahla dynastická politika coburského rodu svoj vrchol, ktorý začal postupne upadať v dobe plne konštituovaných národných štátov, kedy ustupovala strategicky realizovaná dynastická politika ako politický nástroj do úzadia a dynastie prichádzali do úvahy už len ako spojenci národov. Po francúzskej revolúcii sa zmenili pravidlá hry a jadrom štátu sa stal národ. Pád „starého režimu“ viedol v mnohých európskych

¹⁵⁸ HENNING, s. 157.

¹⁵⁹ VERMIER, s. 329.

¹⁶⁰ SCHNEIDER, s. 29.

krajinách k výmene alebo rozšíreniu starých elít a nové štáty, ako Belgicko, Grécko alebo Bulharsko, hľadali v osobách panovníkov a v inštitúcii koruny predovšetkým legitimitu a kontinuitu.¹⁶¹ To veľmi rýchlo pochopil Stockmar i Leopold, hoci v otázke dynastickej politiky ostali i naďalej v hraniciach svojej doby.

¹⁶¹ Porov. NICKLAS, s. 215; STELLNER, Die dynastische Politik, s. 55.

IV) KRÁĽOVNÁ VIKTÓRIA

IV-1) Nástup kráľovnej Viktórie

V kapitole budem analyzovať vnútropolitickú situáciu vo Veľkej Británii v čase nástupu kráľovnej Viktórie na trón a najbližšie okolie britskej kráľovnej v prvých rokoch jej vlády. V súvislosti s tým sa zameriam na otázku, aký vplyv mali politické pomery v ostrovnej monarchii na dynastické plány belgického kráľa Leopolda I. a prípravy kráľovnej svadby a načrtnem, kto stál za kráľovnými rozhodnutiami a mal dominantný vplyv nielen na jej politický, ale aj osobný život.

Dňa 20. júna 1837 v skorých ranných hodinách zomrel anglický kráľ Viliam IV.¹⁶² O pár hodín neskôr oznámil arcibiskup canterburský s lordom Conynghamom osemnásťročnej Viktórii, že sa stala novou kráľovnou najväčšej, najbohatšej a najmocnejšej ríše na zemi.¹⁶³ V dobe svojho narodenia bola Viktória v poradí piatym kandidátom na britský trón a kráľovskú korunu napokon získala vďaka sérii narodení a úmrtí v kráľovskej rodine. Kráľ Juraj III. mal so svojou ženou Charlottou Mecklenbursko-Strelitzkou pätnásť detí, ale v roku 1817, tri roky pred jeho smrťou, chýbal v tretej generácii právoplatný kráľovský dedič. Synovia Juraja III. mali detí dostatok, ale boli všetky nelegitímne, a tým pádom mimo kandidatúry na trón. Jeho jedinou žijúcou legitímnou vnučkou bola princezná Charlotta, ktorá zomrela počas pôrodu svojho mŕtvo narodeného syna v roku 1817. Keď v roku 1830 zomrel Juraj IV. a nastúpil 65-ročný Viliam ako Viliam IV., Viktória sa stala korunnou princeznou. V prípade, že kráľ zomrie pred dosiahnutím Viktóriinej plnoletosti sa podľa vojvodkyne z Kentu a jej brata Leopolda mala stať regentkou vojvodkyňa, nie kráľovi ešte žijúci súrodenci. Už v roku 1830 schválil parlament zodpovedajúci zákon.¹⁶⁴

Získaním trónu ušla Viktória spod neustáleho a tiesnivého opatrovnictva svojej matky a jej dôvernika sira Johna Conroya, ktorého vojvoda z Kentu na smrteľnej posteli určil za správcu svojej pozostalosti.¹⁶⁵ Conroy si rýchlo uvedomil, že kontrola nad Viktóriou bola jeho a vojvodkyne najväčšia výhoda a

¹⁶² Podrobnejšie k nástupu Viktórie na trón sa zmieta sama kráľovná vo svojich denníkových zápiskoch z 20. júna 1837, vid'. Christopher HIBBERT, Queen Victoria in her Letters and Journals, London 1984, (ďalej len: Letters and Journals).

¹⁶³ FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 42.

¹⁶⁴ Tamže, s. 10.

¹⁶⁵ NETZER, s. 118.

jeho cieľom bolo získať postavenie Viktóriinho súkromného sekretára, čo Viktória vytrvalo odmietala. Podľa všetkého sa Conroy už na smrteľnej posteli marne pokúšal z Viktóriinho otca vymámiť dokument, ktorý by z neho učinil Viktóriinho ochrancu a stal sa autorom systému, ktorý kráľ Leopold označoval ako „kensingtonský“, t.j. úplná kontrola nad princeznou a jej vzdelaním, ktorá z nej v podstate urobila väzňa v Kensingtonskom paláci. Táto snaha bola poháňaná istým množstvom paranoje a strachu, rozširovaných Conroyom, že sa v poradí ďalší následník trónu, jej strýko vojvoda z Cumberlandu, snaží Viktóriu uniesť a zabiť.¹⁶⁶ Čím viac sa blížili Viktóriine osemnásť narodeniny, tým silnejší bol tlak vojvodkyne a Conroya na princeznú, aby sa i po dosiahnutí plnoletosti slobodne podvolila regentstvu svojej matky. Conroy dokonca vypustil do sveta fámu, že Viktória nie je dostatočne duševne stabilná.¹⁶⁷

Štyri roky pred nástupom na trón bola princezná neustálym jablkom sváru medzi kráľom a vojvodkyňou z Kentu, ktorá bola plne ovplyvňovaná predstavou matky budúcej panovníčky a mstila sa svojmu kráľovskému švagrovi za to, že sa k nej kráľovská rodina od je príchodu do Anglicka nesprávala s dostatočným rešpektom. Vojvodkyňa bola nedôverčivá a žiarlivá na svojich kráľovských príbuzných z manželovej strany a v každom prípade chcela zabrániť tomu, aby sa jej dcéra dostala pod ich vplyv. Výsledkom bolo, že princezná strávila svoje detstvo v čudnej izolácii od vonkajšieho sveta, v spoločnosti svojej matky a guvernanky, barónky Lehzenovej¹⁶⁸, ktoré riadili a dohliadali na každú minútu jej života. Nikdy nemohla byť sama, spala s matkou v jednej izbe a dokonca i jej súkromný denník bol pravidelne kontrolovaný barónkou. Kráľ sa pokúsil dostať Viktóriu spod kontroly jej matky a ponúkol jej krátko pred jej osemnástymi narodeninami so súhlasom parlamentu 10 000 libier ročne a vlastnú domácnosť, ale Viktória bola matkou a Conroyom donútená ponuku odmietnuť.¹⁶⁹ Keďže tu bola reálna hrozba, že sa vojvodkyňa stane v prípade kráľovej smrti pred

¹⁶⁶ Porov. FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 9; NETZER, s. 120.

¹⁶⁷ Vid' Pierre CRABITÈS, Victoria's Guardian Angel. A Study og Baron Stockmar, London 1937, s. 45, (ďalej len: CRABITÈS).

¹⁶⁸ Luisa Lehzenová, dcéra hannoverského pastora, neskôr povýšená do šľachtického stavu, pochádzala z Coburgu a pôvodne bola vychovávateľkou Viktóriinej nevlastnej sestry Feodory, v roku 1824 sa stala Viktóriinou guvernankou. Porov. ROGASH, s. 115; Cecil WOODHAM-SMITH, Queen Victoria. Her Life and Times. Vol. 1., 1819-1861, London 1972, s. 53-55, (ďalej len: WOODHAM-SMITH).

¹⁶⁹ Vojvodkyňa z Kentu pôvodne žiadala, aby Viktória dostávala z celej sumy 4000 libier a ona si mohla ponechať zvyšných 6000, ale na Conroyovu radu nakoniec kráľovu ponuku odmietla. Porov. The Greville Memoirs, ed. by Roger Fulford, London 1963, s. 114, (ďalej len: Greville Memoirs).

dosiahnutím Viktóriinej plnoletosti regentkou, Viliam si veľmi želel dožiť sa jej, len aby zabránil vojvodkyni v nástupe na trón s Conroyom ako tichým spoločníkom po svojom boku.¹⁷⁰ Jeho želanie sa mu nakoniec splnilo, hoci všetci očakávali jeho skorý odchod, kráľ sa nevzdal a zomrel štyri týždne po Viktóriiných osemnástych narodeninách.

Bolo očividné, že osemnásťročná, neskúsená a politikou absolútne nedotknutá panovníčka bude potrebovať niekoho, kto jej bude radiť a povedie ju v jej novom zložitom postavení. K tomuto účelu sa mala vybrať zodpovedná a skúsená osoba, ktorá by oficiálne zastávala funkciu kráľovského tajomníka. Ministerský predseda Melbourne si v žiadnom prípade neželel, aby sa touto silou v blízkosti trónu stala nezávislá osoba s nekontrolovateľným vplyvom na kráľovnú. Zároveň nechcel dopustiť, aby sa nový panovník správal k vláde rovnako neprívetivo ako jeho predchodca, preto sa nakoniec rozhodol, že najlepšie bude, ak túto úlohu prevezme osobne. Politicky bol Melbourne whig, ale prakticky ho to väčšmi tiahlo ku konzervativizmu, patril k odporcom politických reforiem.¹⁷¹

Melbourne mal 58 rokov, keď na trón nastúpila kráľovná Viktória. Pre Viktóriu predstavoval tretieho „otca“, hneď po kráľovi Leopoldovi a barónovi Stockmarovi, ktorý plnil úlohu jej učiteľa, poradcu, ochrancu i politického sprievodcu. Navštevoval kráľovnú aspoň dvakrát denne, prípadne spolu komunikovali písomnou formou, počas večere sedel po kráľovninej ľavici a po večeri spolu viedli dlhé rozhovory.¹⁷² Každý deň prinášal kráľovnej správy o tom, čo sa stalo vo vláde a v parlamente, oboznamoval ju s anglickým

¹⁷⁰ Charles Greville vo svojich pamätiach doslova uvádza, že „kráľ sa modlil, aby sa dožil plnoletosti princeznej Viktórie“. Cit. podľa: Greville Memoirs, s. 113.

¹⁷¹ V tej dobe bolo bežné, že stranícka príslušnosť bola otázkou rodinnej tradície, takže si niektorí whigovia a toryovia nevyberali politickú stranu z politického presvedčenia, ale jednoducho preto, lebo ich rodiny boli tradične liberálne alebo konzervatívne. Porov. FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 12; Dorothy MARSHALL, Viscount Melbourne, in: The Prime Ministers. From Sir Robert Walpole to Edward Heath, ed. by Herbert van Thal, New York 1975, s. 359, (ďalej len: MARSHALL).

¹⁷² Viliam Lamb, druhý vikomt Melbourne, sa narodil ako v poradí druhý syn a nebol pôvodne určený pre politickú dráhu, ale po smrti staršieho brata zdedil jeho titul, vzdal sa advokátskej služby a vstúpil do politiky. V roku 1827 zastával funkciu ministra pre Írsko v Canningovej vláde a funkciu ministra vnútra vo whigovskej vláde lorda Greya od roku 1830. V roku 1834 Grey rezignoval a premiérom bol menovaný Melbourne, ktorý zastával túto funkciu až do roku 1841, s menšou prestávkou v roku 1839. K osobnosti lorda Melbourne a jeho vplyve na kráľovnú Viktóriu porov. David CECIL, Melbourne, New York 1954, s. 309, (ďalej len: CECIL); LONGFORD, s. 66-70; MARSHALL, s. 353-369; Justin McCARTHY, A History of Our Own Times. From the Accession of Queen Victoria to the Berlin Congress, Vol. 1., London 1880, s. 26-47, (ďalej len: McCARTHY); Leslie G. MITCHELL, Lord Melbourne 1779-1848, in: Bulletin, Bd. 23 (2001), s. 53-64; Denkwürdigkeiten, s. 325-326; Lytton STRACHEY, Kráľovna Viktorie, Praha-Litomyšl 2009, s. 60-64, (ďalej len: STRACHEY).

politickým systémom a novodobou históriou európskeho kontinentu. Viktória si pýtala jeho radu ohľadom každého aspektu jej spoločenského života¹⁷³ a konzultovala s ním i svoje osobné problémy, predovšetkým čo sa sporov s matkou týkalo. Nádeje vojvodkyne z Kentu, že získa politický vplyv nad svojou dcérou sa veľmi rýchlo rozplynuli. Vojvodkyňa stratila nad svojou dcérou moc a obviňovala z toho lorda Melbournu a barónku Lehzenovú. Žiadala, aby jej bol pridelený titul kráľovnej matky, ale kráľovná jej žiadosť razantne odmietla. I Melbourne odmietol nárok vojvodkyne na vyšší titul, ale snažil sa zlepšiť vzťahy medzi dcérou a matkou a presvedčiť Viktóriu, že z nerozvážností jej matky možno z väčšej časti obviňovať hlavne Conroya a pripomínal kráľovnej, že by to urobilo veľmi zlý dojem na verejnosti, keby bola v otvorenom spore so svojou matkou.¹⁷⁴

Sám Melbourne mal s vojvodkyňou starosti už počas vlády Viliama IV. Jej politické intrigy a neustále požadovanie finančnej podpory pre seba a šľachtických či politických hodností pre jej priateľov, hlavne Conroya, mu spôsobovali len problémy. Vojvodkyňa považovala Viliama IV. za svojho najväčšieho nepriateľa a upodozrievala Melbournu, ako jeho premiéra, že pracuje tiež proti nej. Melbourne naopak využíval všetok svoj diplomatický takt, aby zlepšil vzťah medzi vojvodkyňou a kráľom, keď sa Viliam IV. pokúšal dostať Viktóriu spod „ochrany“ jej matky, presvedčoval ho, aby to nerobil.¹⁷⁵ Vojvodkyňa ale svojimi intrigami nakoniec sama potvrdila premiérov nie práve lichotivý názor na jej osobu, keď sa krátko pred smrťou Viliama IV. pokúšala dosiahnuť menovanie regentkou a snažila sa Melbournovi neúspešne nahovoriť, že to bolo želanie princeznej Viktórie ustanoviť regentstvo do dosiahnutia jej dvadsiatych prvých narodenín.¹⁷⁶

Kráľovná Viktória bola zo svojho prvého ministra očividne nadšená, do svojho denníka, v ktorom označovala Melbournu ako „*lord M*“, si poznamenala: „... čím viac ho poznám, tým viac mám rada a oceňujem jeho ušľachtilosť a poctivosť...“¹⁷⁷, a zdá sa, že sympatie boli vzájomné, Melbourne sa zase

¹⁷³ Podrobnejšie informácie o každodenných rozhovoroch a korešpondencii medzi lordom Melbournom a kráľovnou v prvých rokoch jej vlády porov. CECIL, s. 319-340; Letters and Journals; Königin Victorias Briefwechsel und Tafelbuchblätter I. (1821-1849), hrsg. von George Carl Bruckle, Berlin 1908, (ďalej len: Victorias Briefwechsel).

¹⁷⁴ Porov. LONGFORD, s. 87.

¹⁷⁵ CECIL, s. 331-333.

¹⁷⁶ Porov. CECIL, s. 332; CRABITÈS, s. 33; Greville Memoirs, s. 8.

¹⁷⁷ Z denníka kráľovnej Viktórie z 28. septembra 1837. Kráľovnin denník je plný viet typu: „Lord M. povedal...“ a „Lord M. si myslí...“. Porov. Letters and Journals, s. 27.

o kráľovnej vyjadril, že „*je to tá najčestnejšia osoba, akú som kedy poznal.*“¹⁷⁸ Taký blízky vzťah medzi panovníkom a prvým ministrom bol príliš nezvyčajný na to, aby nevyvolával poznámky a komentáre. Netrvalo dlho a Viktória bola v kruhoch kráľovského dvora známa ako „pani Melbournová“¹⁷⁹.

Ani Melbourne však nedokázal kráľovnej vysvetliť, ako sa možnosti monarchu podieľať sa na politických rozhodnutiach obmedzili reformou volebného práva z roku 1832 a rýchlym vývojom stranického systému, ktorý z toho pramenil. Nezabránil Viktórii v chybných úsudkoch, ktoré čoskoro po jej korunovácii vyvolali nespokojnosť v britskej spoločnosti i na vnútro politickej scéne a oslabili nadšenie, ktorú spočiatku vyvolal kráľovnin nástup na trón. Väčšina britskej aristokracie i spoločnosti uvítala zmenu na tróne, lebo dúfala, že nová panovníčka obnoví a upevní značne pošramotenú povest monarchie. Veľvyslanci spočiatku oceňovali skromné vystupovanie, rozvážnosť a dôstojnosť mladej panovníčky, až neskôr sa začali objavovať prvé správy o jej tvrdohlavosti a neústupnosti, o predpojatosti a netolerantnosti. Kráľovná bola rozhorčená, keď jej niekto vzdoroval alebo sa ju snažil ovládať a keď sa raz pre niečo rozhodla alebo bola o niečom presvedčená, urobila, čo považovala za správne a nikto ju nedokázal obmäkčiť, dokonca ani Melbourne nie. Niekedy počúvla jeho radu, ale častejšie sa zariadila po svojom.¹⁸⁰

IV-2) Aféra lady Flóry Hastingsovej a kríza dvorných dám

Povesť a popularitu kráľovnej vážne naštrbili dve udalosti z roku 1839, prípad lady Flóry Hastingsovej a kríza s dvornými dámami kráľovnej, ktoré podávajú obraz vnútro politickej situácie vo Veľkej Británii v prvých rokoch po nástupe Viktorie na trón a sú významné z hľadiska ďalšej analýzy príprav kráľovnovej svadby, pretože celý proces urýchlili. Tieto dve „epizódy“ mali vážny dopad na osobný život kráľovnej a vďaka nim sa na britskej verejnosti prvýkrát seriózne objavila myšlienka na svadbu ich panovníčky. Kým aféra s dvornou dámou kráľovnovej matky mala negatívny dopad predovšetkým na vzťahy na

¹⁷⁸ Cit. podľa: CECIL, s. 318.

¹⁷⁹ Porov. CRABITÈS, s. 69-82.

¹⁸⁰ CECIL, s. 343.

kráľovskom dvore, kríza s dvornými dámami zasiahla i do politických pomerov v monarchii.

Lady Flóra Hastingsová, dcéra prvého markíza z Hastingsu, bola dlhoročnou členkou dvora vojvodkyne z Kentu. Kráľovná ju nikdy nemala v láske, sčasti preto, lebo bola dvornou dámou jej matky, ale predovšetkým si myslela, že je milenkou Johna Conroya.¹⁸¹ Začiatkom roku 1839 vypukol menší škandál a dvorom sa niesli klebety, že tí dvaja spolu cestovali v jednom kočiari zo Škótska. Nevedno, či kráľovná o tom počula, ale spolu s barónkou Lehzenovou začali pozorovať zmeny na Flórinej postave po tom, ako sa vrátila zo Škótska v spoločnosti Conroya. Vo februári už bolo jasné, že sa postava lady Flóry podivne zaokrúhľuje a šíri sa fámy, že je tehotná a že otcom je Conroy. Kráľovná došla k rovnakému vysvetleniu, a keď navyše zistila, že s ňou toto podozrenie zdieľa i dvorný lekár, sir Charles Clarke, bola presvedčená, že jej domnienka je oprávnená. Do svojho denníka si vtedy zapísala: „*Hroznou príčinou toho všetkého je stelesnené monštrum a démon, ktorého meno si odpustím zmieňovať.*“¹⁸²

Okamžite konzultovala celú situáciu s Melbournom, ktorý doporučoval nepodnikať zatiaľ v tejto záležitosti nijaké kroky. Situácia na dvore bola citlivá, preto bolo rozumnejšie počkať, čo sa bude diať, ale kráľovná, jej dvorné dámy a barónka Lehzenová boli rozhodnuté celý prípad čo najskôr osvetliť. Lady Flóra bola nakoniec donútená podrobiť sa lekárskej prehliadke¹⁸³, ktorá preukázala, že príčinou zmeny jej postavy nie je tehotenstvo. Jej povest' mala byť očistená a celá záležitosť tým mala skončiť, keby dvorný lekár Clarke neutrúsil pred Melbournom poznámku, že podozrenie z tehotenstva môže byť oprávnené i napriek tomu, že boli výsledky lekárskeho vyšetrenia negatívne.¹⁸⁴ Kráľovná reagovala listom,

¹⁸¹ Kráľovnin negatívny postoj k lady Hastingsovej bol čiastočne ovplyvnený i osobnými antipatiami barónky Lehzenovej k dvornej dáme vojvodkyne z Kentu. Porov. STRACHEY, s. 44.

¹⁸² Z denníka kráľovnej Viktórie z 2. februára 1839, Letters and Journals, s. 42.

¹⁸³ Lady Hastingsová sa nakoniec podrobila prehliadke z príkazu vojvodkyne z Kentu, ktorá bola presvedčená o nevine svojej dvornej dámy a trvala na očistení jej mena. Prehliadku vykonal dvorný lekár Charles Clarke a doktor James Clark, ktorí v oficiálnej správe o zdravotnom stave lady Hastingsovej sverne tvrdili, že napriek miernemu zväčšeniu brucha nie je dôvod k podozreniu z tehotenstva. Podrobnejšie k afére lady Hastingsovej porov. CECIL, s. 343-345; FEUCHTWANGER, S. 17; Greville Memoirs, s. 165-166; Joseph IRVING, The Annales of Our Time: a Diurnal of Events, Social and Political, Home and Foreign, from the Accession of Queen Victoria June 20, 1837 to the Peace of Versailles, February 28, 1871, London 1890, s. 34-35, (ďalej len: IRVING); LONGFORD, s. 94-107.

¹⁸⁴ Porov. FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 17; LONGFORD, s. 99.

ktorý napísala svojej matke a v ktorom tvrdila, že nevina jej dvornej dámy nie je istá, pretože prehliadka odhalila zväčšenie maternice, akoby tam bolo dieťa.¹⁸⁵

Dohady rástli, klebety sa rýchlo šírili, a navyiac mal celý škandál i politický podtext, pretože Hastingsovi boli významnou toryovskou rodinou. Markíza Hastingsová napísala kráľovnej list, v ktorom žiadala pokračovať vo vyšetrowaní prípadu svojej dcéry a nájsť pôvodcu celej aféry. Navyiac žiadala odvolať z ich funkcií oboch lekárov, ktorí jej dcéru vyšetrowali. Celou záležitosťou bol poverený lord Melbourne, ktorý v odpovedi na markízin list zareagoval značne neúčtivo v tom zmysle, že jej žiadosť je natoľko „*bezprecedentná a sporná*“, že ani úcta, ktorej jej je povinný vzhľadom k jej rodine a spoločenskému postaveniu ho neoprávňuje urobiť v tejto záležitosťi viac, ako jej oznámiť, že jej list mu bol doručený.¹⁸⁶ V tej chvíli sa do celej záležitosti vložil Flórin brat, lord Hastings, pochopiteľne pobúrený urážlivým spôsobom, ktorým bolo zachádzané s jeho sestrou a trval na odškodnení. Žiadal, aby bol vinník škandálu odhalený a náležite potrestaný.

Lord Melbourne sa dostal do nezávideniahodnej pozície, lebo dobre vedel, že podrobné vyšetrowanie by rýchlo ukázalo, že hlavným podnecovateľom celej záležitosti bola sama kráľovná. Aby ju uchránil od nepríjemnosti a udržal povest' koruny, rozhodol sa radšej obetovať lady Flóru a odpovedal lordovi Hastingsovi v tom zmysle, že celý prípad je už uzavretý a nové vyšetrowanie neprichádza do úvahy. Znechutený Hastings sa rozhodol urobiť z celej aféry verejnú záležitosť a posunul celú vec novinám. Prípadu sa okamžite chytila politická opozícia, aféra sa stala verejne známou a vyvolala vlnu verejného pobúrenia v prospech lady Flóry. Napriek tomu, že celá zodpovednosť kráľovnej nakoniec nevyšla najavo, bolo jasné, že je do aféry zapletená a v priebehu pár týždňov jej popularita výrazne poklesla.

Správanie lorda Melbournea v celej veci je nejasné. Melbourne nemal dôvod veriť v nevinu lady Flóry, ktorá, ako sa neskôr ukázalo trpela na rakovinu pečene a nesnažil sa zabrániť klebetám, ktoré sa okolo nej šírili. Podstatné však nebolo to, či Melbourne uveril klebetám, ale skutočnosť, že ako skúsený politik jednal v takej háklivej záležitosti s takým nedostatkom taktu a diplomacie. Nevedno prečo sa najskôr rozhodol pre vyčkávaciu taktiku, a keď bol nakoniec rodinou lady

¹⁸⁵ Z nedatovaného listu kráľovnej Viktórie vojvodkyni z Kentu, Letters and Journals, s. 42.

¹⁸⁶ IRVING, s. 37.

Hastingsovej prinútený k činu, jednal necitlivo a neohľaduplne v snahe zamaskovať kráľovninu zodpovednosť, čo celú situáciu len zhoršilo. Skutočnosť, že sa nechal ovplyvniť Viktóriinou rozhodnosťou možno vysvetliť tým, že zrejme nemohol v tej chvíli robiť nič iné, kráľovnino pobúrenie znásobené nenávisťou ku Conroyovi bolo také veľké, že sa Melbourne neodhodlal zaujať rozhodné stanovisko a stratil nad situáciou kontrolu. Kým on hral o čas, kráľovná sa rozhodla jednať a bola to ona, nie jej premiér, kto vydával inštrukcie a príkazy. Melbourne mal tendenciu vždy sledovať cestu najmenšieho odporu a slová ako „vyčkávanie“ či „odklad“ patrili medzi jeho najobľúbenejšie pri prerokúvaní politických návrhov, ale v tomto prípade sa vyčkávacia taktika neukázala ako správna voľba.¹⁸⁷ Aféra lady Flóry Hastingsovej navyše znovu oživila dlhotrvajúce nepriateľstvo na kráľovskom dvore medzi kráľovnou a jej matkou a zhoršila vzájomné vzťahy, ktoré boli napätejšie než kedykoľvek predtým. Celý škandál zdiskreditoval Melbourne a kráľovnú, a napriek tomu, že väčšina obviňovala Melbourne, padol tiež viny i na Viktóriu, ktorá sa ukázala ako tvrdohlavá, nedospelá a bezcitná.

Škandál s Flórou bol ešte stále živý, keď vypukla oveľa vážnejšia kríza ohľadom dvorných dám kráľovnej. Stávalo sa už pomaly tradíciou v hannoverskej rodine, že vládnucci panovník tiahol k opozičnej politickej frakcii než jeho oficiálny následník.¹⁸⁸ Politická neutralita koruny, chápaná ako základný sprievodný jav konštitučnej monarchie, nebola ešte v tom čase bežným javom. Viliam IV. bol toryovsky orientovaný, vojvodkyňa z Kentu i kráľovná Viktória zase tiahli k whigom, ktorí boli pri moci od roku 1830 a vďaka ktorým bol schválený parlamentný zákon menujúci vojvodkyňu z Kentu regentkou v prípade, že Viliam IV. zomrie pred dosiahnutím Viktóriinej plnoletosti. Nástup „whigovskej“ kráľovnej oživil reformné nádeje, a navyše úplne prevrátil politiku tradičnej konzervatívnej strany toryov, ktorá tvorila tradičnú oporu kráľovskej moci a ktorá bola teraz nútená postaviť sa do opozície voči trónu.¹⁸⁹

¹⁸⁷ CECIL, s. 347.

¹⁸⁸ Oficiálnym následníkom kráľovnej Viktórie bol vojvoda z Cumberlandu, hannoverský kráľ a prívrženec toryovskej strany.

¹⁸⁹ Whigovia boli reformnou stranou, voľne spojenou s radikálnymi reformami v parlamente, ale ich reformný obraz začal v prvej polovici 19. storočia dostávať závažné trhliny. Najväčšia reforma, ktorú iniciovali, zákon o volebnej reforme z roku 1832, sa v konečnom dôsledku ukázal byť sklamaním pre značné množstvo populácie, ktorú odmietol uznať za plnoprávných občanov. Porov.

V máji roku 1839 stratil Melbourne väčšinu vo vláde a rezignoval.¹⁹⁰ Okamžite poslal kráľovnej list, v ktorom jej oznamoval svoju rezignáciu a odporúčal, aby poslala po vojvodu Wellingtona, ktorý mal prevziať dočasne jeho úrad, prípadne, ak by vojvoda odmietol, mala poveriť zostavením novej vlády sira Róberta Peela. Wellington „vzhľadom na svoje vek a zdravotný stav“ a skutočnosť, že nemal „akúkoľvek moc v Dolnej snemovni“ naozaj odmietol a doporučil kráľovnej poslať po Peela.¹⁹¹

Rozvážny a rezervovaný Peel, príliš odlišný od otvoreného a otcovského Melbournu, neurobil na kráľovnú dobrý dojem.¹⁹² Na konci stretnutia požiadal kráľovnú, aby uskutočnila niektoré personálne zmeny v úradoch jej kráľovskej domácnosti, ktoré by ukázali kráľovninu dôveru v novú vládu. Konkrétne sa jednalo o menovanie niekoľkých príslušníkov toryovskej strany do čisto whigovskej kráľovnovej domácnosti a výmenu niektorých whigovských dvorných dám za toryovské. Kráľovná odmietla a požiadala o radu Melbournu, ktorý sa ju snažil upokojiť tým, že nová vláda by nemala požadovať úplnú výmenu jej dvora a radil, aby pristúpila na kompromis s Peelom, pretože si uvedomoval, že otvorený spor by bol v tejto chvíli kontraproduktívny. Bolo dôležité, aby sa kráľovná naučila vychádzať s mužom, ktorý sa s najväčšou pravdepodobnosťou skôr či neskôr stane jej prvým ministrom.¹⁹³

Keď Peel prišiel na druhý deň, kráľovná mu oznámila, že je ochotná vymeniť niektorých mužských členov svojho dvora, ale radikálne odmietla

napr. FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 16-17; J.A.W.GUNN, Influence, Parties and The Constitution: Changing Attitudes, 1783-1832, in: The Historical Journal, Vol. 17, No. 2 (Jun., 1974), s. 301-328; Angus HAWKINS, „Parliamentary Government“ and Victorian Political Parties, c.1830- c.1880, in: The English Historical Review, Vol. 104, No. 412 (Jul., 1989), s. 649-653; Martin KOVÁŘ, Benjamin Disraeli, in: Historický obzor 2, 1991, č. 3-4, s. 45-51; Nancy LoPATIN-LUMMIS, The 1832 Reform Act Debate: Should the Suffrage be Based on Property or Taxpaying?, in: The Journal of British Studies, Vol. 46, No. 2 (Apr., 2007), s. 320-345.

¹⁹⁰ Bližšie k situácii, ktorá viedla k pádu vlády lorda Melbournu porov. CECIL, s. 430-446; W. Ivor JENNINGS, Cabinet Government at the Accession of Queen Victoria. Part II, in: Economica, No. 35 (Feb., 1932), s. 73-78; Peter MARSHALL, George Bancroft on the Canadian Rebelions and the American Revolution, in: The New England Quarterly, Vol. 63, No. 2 (Jun., 1990), s. 302-308; McCARTHY, s. 48-81; Helen T. MANNING, Who Ran the British Empire 1830-1850?, in: The Journal of British Studies, Vol. 5, No. 1 (Nov., 1965), s. 100-110; A.G.L.SHAW, British Attitudes to the Colonies, ca.1820-1850, in: The Journal of British Studies, Vol. 9, No. 1 (Nov., 1969), s. 74-80.

¹⁹¹ Z listu kráľovnej Viktórie lordovi Melbournovi z 8. mája 1839, Letters and Journals, s. 47.

¹⁹² Bližšie k politickej činnosti Róberta Peela porov. Boyd HILTON, Peel: A Reappraisal, in: The Historical Journal, Vol. 22, No. 3 (Sep., 1979), s. 585-614; Ian NEWBOULD, Sir Robert Peel and the Conservative Party, 1832-1841: A Study in Failure?, in: The English Historical Review, Vol. 98, No. 388 (Jul., 1983), s. 543-545.

¹⁹³ CECIL, s. 361.

rokovat' o otázke výmeny jej dvorných dám.¹⁹⁴ Peel bol prekvapený, osem z kráľovných najväznejších dvorných dám patrilo k whigovskej aristokracii¹⁹⁵ a Peel si ako hlava menšinovej vlády nemohol v tejto situácii dovoliť riskovať a nemať podporu dvora. Oznamil kráľovnej, že si nie je istý, či môže prevziať úrad, ak bude panovníčka trvať na svojom stanovisku a musí celú záležitosť prediskutovať s vojvodom Wellingtonom. Keď sa Peel napokon vrátil v sprievode vojvodu Wellingtona, kráľovná si pokojne vypočula ich rozhodnutie, že ak nebude ochotná urobiť aspoň malý ústupok v otázke dvorných dám, budú musieť byť ďalšie rokovania pozastavené. Márne Peel navrhol, že sa bude musieť vzdať iba niektorých svojich dám, kráľovná bola neoblomná a odmietla vymeniť čo len jednu. Nepresvedčil ju ani vojvoda Wellington. Kráľovná na svoju obranu poznamenala, že keby bol na čele vlády Wellington v dobe, keď nastúpila na trón, pravdepodobne by mala medzi svojimi dvornými dámami i zopár toryovských príslušníčok, a že keby lord Melbourne nastúpil do úradu po ňom, ani vo sne by ho nenapadlo žiadať ju, aby to zmenila.¹⁹⁶

Peel rezignoval na ďalšie vyjednávania a Melbourne sa vrátil do svojho úradu, vládne noviny *The Globe* z 9. mája 1839 priniesli iba rezignovanú správu o tom, že „rozhodnutie jej veličenstva nedovoliť, aby zmena vo vláde zasiahla do postavenia jej dvorných dám, je veľkou urážkou pre toryov“.¹⁹⁷ Viktória napísala v deň Peelovej rezignácie hrdo Melbournovi: „... bola som veľmi pokojná a rozhodná a myslím, že by ste boli potešení, keby ste videli moju vyrovnanosť a neústupnosť... kráľovná Anglicka sa nepodrobí takým trikom.“¹⁹⁸ Triumfálny tón, ktorým opisovala incident s Peelom naznačoval, že si nie je vôbec vedomá prípadných politických následkov svojho rozhodnutia a svoje správanie nepokladá ani trochu za nevhodné.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Konkrétne sa vyjadřila pre lorda Liverpoola, ktorý mal zastávať úrad Lordu Správcu, s čím Peel okamžite súhlasil. Porov. Greville Memoirs, s. 153.

¹⁹⁵ Carolly ERICKSON, *Její malé veličenstvo. Život anglické královny Viktorie*, Ostrava 1998, s. 73, (ďalej len: ERICKSON).

¹⁹⁶ Cit. podľa: Greville Memoirs, s. 151.

¹⁹⁷ Cit. podľa: IRVING, s. 41.

¹⁹⁸ List kráľovnej Viktórie lordovi Melbournovi z 9. mája 1839, vid'. *The Letters of Queen Victoria. A Selection from Her Majesty's Correspondence between the Years 1837 and 1861*. Published by Authority of His Majesty the King, ed. by Arthur Christopher Benson and Viscount Esher, Vol. 1.-1837-1843, London 1908, (ďalej len: *The Letters*), s. 161.

¹⁹⁹ K debate ohľadom kráľovného správania sa a vystupovania počas krízy s dvornými dámami, ktorá sa rozvinula medzi toryovcami a lordom Melbournom po Peelovej rezignácii a Melbournovom návrate do funkcie ministerského predsedu porov. Greville Memoirs, s. 161-162.

Melbourne nemohol zdieľať jej nadšenie, situácia bola nebezpečná, pretože v tejto chvíli bolo nemožné pre ktorúkoľvek z dvoch politických strán sformovať vládu a nijaká whigovská vláda nemala vyhliadky na dlhé trvanie. Rozhodne nebolo vhodné, aby bol zatiahnutý naspäť do svojej funkcie, keď bolo zrejmé, že pri niektorom z najbližších politických sporov v blízkej budúcnosti opäť padne. Kráľovná svojím správaním len dokázala svoju nepripravenosť a politickú nevedomosť. Aféra s Flórou Hastingsovou narušila vzťahy v kráľovskej domácnosti a pošramotila povest' panovníčky na verejnosti, ale toto mohlo ohroziť politickú stabilitu monarchie, situácia v zemi nebola najlepšia, sociálne pnutie a chartistické hnutie²⁰⁰ ohrozovali krajinu. Keď sa Melbourne navyše dozvedel, že kráľovná mu nepodala presnú správu o priebehu rokovaní s Peelom a že sa ten podľa všetkého snažil zosadiť z funkcie iba niektoré dvorné dámy, nie všetky, pokúsil sa ho presvedčiť, aby sa vrátil, ale Peel odmietol.²⁰¹

Aféra s dvornými dámami sa stala predmetom rokovaní v oboch snemovniach. V Dolnej snemovni musel Peel reagovať na debatu, ktorá vyvstala ohľadom jeho rezignácie na vytvorenie novej vlády a obhájiť svoje stanovisko. Peel zároveň využil príležitosť, aby poprel prehnane fámy ohľadom jeho požiadaviek na výmenu celej kráľovnej domácnosti a tvrdil, že požadoval len to, aby sa svojich úradov dobrovoľne vzdali tie dvorné dámy, ktoré boli najbližšie príbuzné jeho politických oponentov, prípadne aby boli tieto vyššie úrady aspoň predmetom určitých zmien. Peel zdôraznil, že stav verejných vecí si vyžadoval „najvyšší možný a jednoznačný dôkaz“, že sa teší kráľovnej plnej podpore a dôvere. Ako dôkaz potom predložil list kráľovnej, ktorým odmietla jeho žiadosť i svoju písomnú odpoveď, kde sa rozhodol z dôvodu kráľovninho nemenného stanoviska rezignovať.²⁰² Debata v Snemovni lordov mala podobný priebeh, ale

²⁰⁰ Bližšie k problematike chartistického hnutia porov. CECIL, s. 363-364; FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 19; McCARTHY, s. 100-126; WOODWARD, s. 126-159..

²⁰¹ Ak by sa aj Melbourne odmietol vrátiť do úradu, jedinou možnosťou by ostal Peel, ktorý by sa stal premiérom s menšinou v Dolnej snemovni a nemohol by si udržať svoje postavenie bez podpory svojich oponentov, pri prvom nepriaznivom hlasovaní v Dolnej snemovni by tak musel rezignovať. Otázka výmeny členov kráľovskej domácnosti s nástupom novej vlády bola nakoniec vyriešená na návrh princa Alberta, podľa ktorého si kráľovná mala vypočúť akúkoľvek pripomienku nastupujúceho premiéra čo sa týka zloženia jej domácnosti a zariadiť odchod tých dvorných dám, ktoré boli v natoľko blízkych vzťahoch s vodcami opozičnej strany, že ich prítomnosť v kráľovnej blízkosti bolo nevhodné. Porov. CECIL, s. 364; McCARTHY, s. 138-139.

²⁰² K prejavu Peela v Dolnej snemovni porov. The Bedchamber Crisis 7-10 May 1839. Speech of Sir Robert Peel in the Commons (13 May 1839), in: English Historical Documents 1833-1874, Volume XII (1), ed. by G.M.Young and W.D.Handcock, London 1970, s. 59-61.

hlavnými aktérmi boli vojvoda Wellington a lord Melbourne, ktorý sa rozhodne postavil na stranu kráľovnej a vyhlásil, že sa vracia do úradu výhradne z toho dôvodu, lebo nechce opustiť svoju panovníčku v situácii, keď „je na nej vymáhaná požiadavka, na ktorú nie je jej povinnosťou vyhovieť“ a vďaka ktorej by sa jej súkromný život stal neprijemným.²⁰³

Veľká Británia bola v čase nástupu kráľovnej Viktórie na britský trón parlamentnou monarchiou. Panovník menoval ministrov, ktorí nemohli vládnuť bez väčšiny v Dolnej snemovni, ale aby sa táto väčšina zaistila, bola spočiatku potrebná priazeň kráľa, pretože na začiatku Viktóriinej vlády neboli politické strany ešte dobudované ako organizované politické spolky. Stále platilo, že politický život sa len ťažko progresívne vyvíjal bez súhlasu panovníka s rozhodnutiami vlády, ktorá mala byť prijateľná pre panovníka, a zároveň mala byť podporená väčšinou v parlamente. Keďže vláda bola odvodená z panovníkovej osobnej suverenity a monarcha zvykol kedysi mávať podporu vo vláde a v krajinských inštitúciách, považovalo sa za nevyhnutné, aby panovník zase na oplátku vyslovil svoju dôveru vláde, a to verejne.²⁰⁴ Voľby v Dolnej snemovni boli pôvodne prostriedkom na posilnenie postavenie kráľových ministrov v parlamente, ale rozšírenie volebného práva posunulo sily politického systému a tento proces sa vzhľadom k nepísanej²⁰⁵ anglickej ústave stával len pomaly a postupne viditeľný prostredníctvom precedensov.²⁰⁶

Zákon o volebnej reforme z roku 1832 a posilnenie stranického systému v Británii sa postarali o to, že sa zmenil pohľad na parlamentnú monarchiu a toto stanovisko sa stávalo postupne neaktuálnym. Pod tlakom okolností dochádzalo k zmene ustálených pravidiel, ale zatiaľ si málokto uvedomoval, ako tieto zmeny

²⁰³ Prejav lorda Melbournea v Snemovni lordov, cit. podľa: IRVING, s. 42. Bližšie k vnútropolitickým následkom, ktoré vyvolala kríza s dvornými dámami porov. Greville Memoirs, s. 152.

²⁰⁴ Túto skutočnosť si veľmi dobre uvedomovala i sama kráľovná, ktorá sa vo svojom liste kráľovi Leopoldovi z 25. júla 1837 zdôverila, že pozýva Melbournea na večeru pravidelne aspoň raz do týždňa, pretože si je vedomá toho, že je žiadúce ukázať verejnosti, že si svojho premiéra váži a má v neho dôveru. Porov. Letters and Journals, s. 25.

²⁰⁵ Britská ústava je nepísaná v tom zmysle, že nepopisuje základné princípy, na základe ktorých je krajina spravovaná v jednom ucelenom dokumente, ale čerpá z viacerých zdrojov, ako sú napríklad parlamentné zákony, kráľovské preogativa či precedensy. Viď Lenka A. ROVNÁ, Kdo vládne Británii?, Praha 2004, s. 65, (ďalej len: ROVNÁ).

²⁰⁶ FEUCHTWANGER, Viktoria, s. 273.

ovplyvnia existujúci politický systém.²⁰⁷ Jedni tvrdili, že rozšírením volebného práva dôjde k ustanoveniu tzv. „čistej demokracie“, v ktorej ani monarchia, ani aristokracia nebudú schopní vytvoriť politickú protiváhu skutočnej štátnej moci predstavovanej Dolnou snemovňou. Druhá strana, stojaca v opozícii, sa zase obávala prílišného posilnenia moci Dolnej snemovne. Kráľ naproti tomu naďalej veril, že jeho moc v politickom systéme zostala nezmenená, hoci bolo stále viac zrejmé, že nové mechanizmy v politickom systéme podrobujú vládnu moc čoraz viac parlamentu, a hlavne voličom.²⁰⁸

Reformným aktom z roku 1832 neodvodzoval predseda vlády naďalej svoje právomoci od kráľovskej moci, ale od vôle voličov a zo svojej pozície predsedu najsilnejšej strany²⁰⁹, ale Peelovo trvanie na verejnom demonštrovaní kráľovninej dôvery novej vláde bolo dôkazom toho, že chápanie konštitučného panovníka ako stranícky nezaujatého vládcu, ktorý má z politického hľadiska panovať, ale nevládnuť a vystupovať predovšetkým ako symbol národnej jednoty, nebolo v tej dobe ešte úplne akceptované. V roku 1839 už nebolo politicky nevyhnutné trvať na vyslovení dôvery z kráľovninej strany, ale Peel bol zástancom tradičného názoru, podľa ktorého mal kráľ právo vybrať si svojich ministrov a jeho hlavným argumentom, prečo trval na verejnom prejave kráľovninej dôvery bola skutočnosť, že sa mal postaviť na čelo vlády s menšinovým postavením v Dolnej snemovni. Bol presvedčený, že nemôže viesť vládu, ktorá by nemala podporu dvora a kde by najvyššie úrady v kráľovninej blízkosti zastávali osoby spriaznené s jeho politickými odporcami.²¹⁰

Podľa všetkého nevyvolala kráľovnina reakcia ohľadom personálnych zmien v jej domácnosti také záporné reakcie, akých sa Melbourne pôvodne obával. Postoje v spoločnosti boli rôzne, niektorí sa domnievali, že nebolo správne brať ohľad na city kráľovnej v tak závažnej záležitosti, ale na dobro krajiny a zväziť oprávnenosť Peelovej požiadavky. Druhá strana tvrdila, že toryovia by len otrávilí kráľovnú antiliberalnými myšlienkami, a dokonca sa šírili i nezmyselné fámy, že ak by sa toryovia dostali k moci a získali vplyv nad kráľovnou prostredníctvom

²⁰⁷ Porov. JENNINGS, s. 76.

²⁰⁸ Porov. David M. CRAIG, *The Crowned Republic? Monarchy and Anti-Monarchy in Britain 1760-1901*, in: *The Historical Journal*, Vol. 46, No. (Mar., 2003), s. 176.

²⁰⁹ ROVNÁ, s. 82.

²¹⁰ Greville Memoirs, s. 153.

svojich dvorných dám, mali v pláne zosadiť kráľovnú z trónu a nahradiť ju jej strýkom lordom z Cumberlandu.²¹¹ Zlým znamením bolo, že sa nespokojnosť s návratom Melbournu do úradu prejavila i na strane samotných whigov, ktorí obviňovali svojich kolegov, že obetovali liberálne princípy a zásady krajiny v prospech osobných pocitov panovníčky. Zdalo sa však, že prevažná časť verejnosti bola dojatá predstavou mladej kráľovnej, ktorá sa postavila „armáde“ skúsených politikov a uhájila si svoje práva. Keď v nedeľu vstupovala Viktória do kostola, pozdravil ju dav zborovým „Bravo!“ a „Kráľovná naveky!“²¹²

Na druhej strane ani aféra lady Hastingsovej ešte nebola zabudnutá a vo vyšších vrstvách stále vládlo značné nepriateľstvo ku kráľovnej. Začiatkom júna lady Flóra vážne ochorela, lord Hastings požadoval od Melbournu ospravedlnenie za strohý list, ktorý poslal jeho matke, markíze Hastingsovej, pár mesiacov dozadu ako reakciu na jej žiadosť o prepustenie dvorného lekára z jeho funkcie a celá aféra nabrala prudký spád.²¹³ Melbourne sa snažil presvedčiť Viktóriu, aby sa správala k matkinej dvornej dáme milo a príjemne, ale kráľovná neprejavovala veľkú ochotu k zmiereniu. Viktória odmietala uveriť, že je lady Flóra naozaj chorá²¹⁴ a neustále posielala odkazy s otázkou, ako sa jej darí, až kým ju Melbourne nepresvedčil, aby s tým prestala a namiesto toho vydala príkaz, aby sa zabezpečilo všetko potrebné pre jej pohodlie. Presvedčoval Viktóriu, že je jej povinnosťou, aby išla dvornú dámu navštíviť, až sa kráľovná nakoniec podvolila a koncom mesiaca ju v úplnom súkromí navštívila. Lady Hastingsová zomrela o desať dní neskôr. Po jej smrti rozpútali konzervatívne noviny „Morning Post“ jedovaté ťaženie proti kráľovnej, ktoré sa stretlo so značným ohlasom verejnosti, a predovšetkým ženy sa ujali prípadu lady Hastingsovej s nadšením a zápalom, ktoré bolo „tým menej účinné, čím bolo nezmyselnejšie“.²¹⁵ Vo vláde sa dokonca ozvali hlasy, ktoré navrhovali podať žalobu na urážky voči kráľovskému majestátu uverejnené v tlači, ale ani lord Melbourne, ani vojvoda Wellington nestáli o ďalšie rozpitvávajúce celej záležitosti a dúfali, že sa aféra s dvornou dámou zametie čo najskôr pod koberec.

²¹¹ McCARTHY, s. 135.

²¹² Cit. podľa: CECIL, s. 366.

²¹³ LONGFORD, s. 121.

²¹⁴ Z denníka kráľovnej Viktórie zo 17. júna 1839, Letters and Journals, s. 43

²¹⁵ Cit. podľa: Greville Memoirs, s. 171.

Epizóda s lady Hastingsovou sa pre kráľovnú napokon neskončila tak zle, ako to v prvú chvíľu vyzeralo, ale problémom naďalej ostávala kráľovná prílišná straníckosť, ktorá sa naplno ukázala v prípade krízy s dvornými dámami, keďže vláda toryov mohla nastúpiť každú chvíľu a bolo dôležité, aby sa ich kráľovná naučila akceptovať. Celý problém s dvornými dámami mal svoje korene už v čase nástupu Viktórie na trón, kráľovná vtedy nepoznala nikoho a o zloženie jej domácnosti sa do značnej miery postaral Melbourne, ktorý sa mal postarať i o to, aby ženská časť jej dvora bola politicky rôznorodá, a on ju namiesto toho spravil výlučne whigovskou.²¹⁶ Chybou zo strany kráľovnej sa ukázalo byť i jej permanentné písomné spojenie s lordom Melbournom počas celej doby trvania krízy, pretože je nejasné, akú úlohu zohral Melbourne v celej záležitosti. Kým jedni boli presvedčení, že robil čo bolo v jeho silách, aby kráľovná akceptovala novú situáciu a Peela ako svojho premiéra²¹⁷, že radil Viktórii, aby bola zdvorilá k toryovským dámam a pravidelne pozývala významných členov toryovskej strany na večeru. Druhá strana vyjadrovala značné pochybnosti o Melbournovej nestrannosti a nezaujatosti v tejto veci.²¹⁸ Z dostupných materiálov z kráľovnej korešpondencie a denníka možno vyvodiť, že sa Melbourne držal takticky vzadu a ako správny diplomat sa v kráľovnej prítomnosti zdržiaval akýchkoľvek negatívnych vyjadrení na Peelovu adresu.²¹⁹

Faktom ostáva, že v prvých rokoch vlády bola kráľovná politicky prísne jednostranná a jej spor s Peelom spôsobil, že sa stala extrémne citlivá na svoje kráľovské postavenie. Pri najmenšom podozrení, že nebola informovaná o nejakej

²¹⁶ Greville Memoirs, s. 156.

²¹⁷ Porov. CECIL, s. 364; MARSHALL, s. 366.

²¹⁸ Greville vo svojich pamätiach vyslovuje domnienku, že lord Melbourne mal tiež svoj podiel na Peelovej rezignácii, porov. Greville Memoirs, s. 157-158. Logicky bol zástup toryovských dvorných dám, ktorý by sa pohyboval po paláci a prípadne kritizoval zaobchádzanie s vtedy už vážne chorou lady Hastingsovou to posledné, čo vikomt a kráľovná potrebovali. Navyše to bol zrejme práve Melbourne, ktorý nasadil kráľovnej do hlavy predstavu, že si dokáže udržať celý dvor, keď jej v jednom z listov napísal, že Peel by nemal „odstrániť z jej domácnosti nikoho s výnimkou tých, ktorí sú nejakým spôsobom politicky angažovaní“ (Z denníka kráľovnej Viktórie zo 7. mája 1839, Letters and Journals), čo si kráľovná vysvetlila po svojom a rozhodla sa za každú cenu presadiť svoju vôľu. Do kariet jej nahral i samotný Peel, keď vyhlásil, že bez personálnych úprav jej dvora bude nútený premýšľať o rezignácii, kráľovná si rýchlo spočítala dve a dve a uvedomila si, že ak Peel odmietne prevziať úrad, Melbourne sa možno vráti do svojej funkcie. Porov. CECIL, s. 362.

²¹⁹ Porovnaj denníkové zápisky a korešpondenciu kráľovnej s lordom Melbournom v máji 1839, Letters and Journals, s. 47-49.

politickej schôdzke alebo štátnej záležitosti, sa okamžite dožadovala vysvetlenia.²²⁰

IV-3) Kráľovná a barón Stockmar

Pre budúcnosť bolo nesmierne dôležité, že kráľovnej svoje služby ponúkol Leopoldov dôverník a neoficiálny poradca barón Stockmar.²²¹ Keď bol belgický štát natoľko skonsolidovaný, že kráľ Leopold a jeho vláda mohli bez ďalšej diplomatickej podpory a pomoci prevziať moc, dostala sa barónovi Stockmarovi nová úloha. Po úspešne sprostredkovanvej „portugalskej“ svadbe Ferdinanda Coburského s Máriou da Glória sa Leopold so Stockmarom zhodli, že barónovo miesto v otázke ďalšej dynastickej expanzie Coburgovcov je teraz po boku britskej následníčky trónu a v máji roku 1837 odcestoval barón ako poradca princeznej do Anglicka.²²² Leopold bol presvedčený, že len jeho rada a podpora uchráni jeho neter pred nespravodlivosťou jej matky a politickými intrigami Conroya, a zároveň mal Stockmar fungovať ako kráľova predĺžená pravica, ktorá mala pomôcť v udržaní vplyvu strýka nad svojou neterou a nenápadne presadzovať Leopoldove plány na britskej pôde.²²³

Leopold poslal Stockmara do Anglicka hneď ako počul, že kráľ Viliam IV. zomiera, barón docestoval do Kensingtonského paláca a necelý mesiac po jeho príchode sa Viktória stala anglickou kráľovnou. Jeho úlohou bolo stáť po boku budúcej kráľovnej a asistovať jej počas skúšok, ktoré ju mali v prvých rokoch vlády čakať.²²⁴ To znamenalo pripraviť princeznú na úlohu, ktorá pred ňou stála a vyformovať z nej samostatnú osobnosť, ktorá si bude vedomá svojich povinností, pretože princezná bola o svojich právach a povinnostiach budúcej kráľovnej až zúfalo zle informovaná.²²⁵

²²⁰ CECIL, s. 375.

²²¹ ERICKSON, s. 67.

²²² Denkwürdigkeiten, s. 305-306.

²²³ Porov. ROGASH, s. 115; SCHNEIDER, s. 71.

²²⁴ Denkwürdigkeiten, s. 318.

²²⁵ SCHNEIDER, s. 72. Väčšina autorov sa zhoduje v tom, že vzdelanie a politická príprava kráľovnej na úlohu, ktorá ju čakala boli nedostačujúce, odlišné stanovisko zaujíma vo svojej knihe Justin McCarthy, ktorý tvrdí, že Viktória bola vyučovaná systematicky a charakter a príprava kráľovnej na jej úlohu boli „excelentné“. Porov. McCARTHY, s. 7.

Stockmar mal dobré vzťahy nielen s Melbournom, ale i s ministrom zahraničia lordom Palmerstonom.²²⁶ Obaja potom spoločne fungovali ako dôverní poradcovia kráľovnej a viedli ju v prvých troch rokoch jej vlády.²²⁷ Stockmar sa stal pre Viktóriu rovnako nepostrádateľným ako Melbourne, ale kým vikomt bol spoločenský, vtipný a šarmantný a radil kráľovnej i v každodenných maličkostiach, obozretný barón bol veľmi vzdelaný a rozvážny a v praktických politických otázkach sa pohyboval ako ryba vo vode. Navyše mal oproti Melbournovi jednu veľkú výhodu- poznal Viktóriu v podstate od malička, poznal jej vlastnosti a schopnosti, a bol si vedomý i jej slabostí, kým Melbourne mal v tejto oblasti značné medzery. Táto skutočnosť sa ukázala byť zásadná tesne pred smrťou Viliama IV. a v prvých dňoch po kráľovninom nástupe na trón, kedy sa Stockmar musel postarať o intrigy kráľovnej matky a prekaziť Conroyovi jeho regentské plány.²²⁸ Vojvodkyňa z Kentu, vedená a podporovaná Johnom Conroyom, vystúpila so žiadosťou o ustanovenie regentstva, ktoré bolo v prípade smrti Viliama IV. pred dosiahnutím Viktóriinej plnoletosti právne zaistené už zákonom z roku 1832. Kráľ zomrel mesiac po princezniných osemnástych narodeninách, ale vojvodkyňa naďalej trvala na ustanovení regentskej vlády tvrdiac, že je to výslovné želanie jej dcéry.

Postoj Stockmara k regentstvu vojvodkyne z Kentu sa v jeho pamätiach²²⁹ nezmieňuje, ale o jeho postoji sa sprostredkované dozvedáme z pamätí Charlesa Grevilla.²³⁰ Podľa Grevilla bol Stockmar so skutočným stavom vecí oboznámený a rokoval v tejto záležitosti s Melbournom, ktorému vysvetlil, že požiadavka regentstva vyšla z podnetu Conroya a bez vedomia či súhlasu princeznej. Po tomto odhalení Melbourne barónovi prisľúbil, že ani on, ani nikto z ľudí v jeho najbližšom okruhu nebude do budúca s Conroyom rokovať a zohľadňovať jeho požiadavky. Greville vo svojich pamätiach uvádza, že sám Melbourne pôvodne podporoval predstavu regentstva. Či to bola pravda, sa naisto vyvrátiť nedá, ale skutočnosť bola taká, že napäté vzťahy vojvodkyne z Kentu k Viliamovi IV.

²²⁶ Lord Melbourne napísal v liste kráľovnej Viktórii, že cíti voči Stockmarovi „najvyššiu úctu, náklonnosť a bezhraničnú dôveru.“ Cit. podľa: Stockmar, *Denkwürdigkeiten*, s. 324.

²²⁷ CRABITÈS, s. 38.

²²⁸ SHNEIDER, s. 75.

²²⁹ Vydavateľ Stockmarových pamätí, jeho najstarší syn Ernest, nepublikoval v otcových pamätiach všetok dostupný materiál s odkazom na skutočnosť, že sa jeho otec snažil celý život zostať v pozadí politického diania, preto sú jeho pamäte selekciou z korešpondencie a denníkových zápiskov. Porov. Úvod k *Denkwürdigkeiten*, s. VII-VIII.

²³⁰ CRABITÈS, s. 33.

a Conroyove ambície izolovali Viktóriu od zvyšku sveta natoľko, že ju v podstate nikto poriadne nepoznal, tobôž nie prvý minister. Keď vojvodkyňa a Conroy tvrdili, že princezná nie je pripravená vykonávať kráľovskú funkciu, Melbourne nemal dôkaz, ktorý by to popieral a ako premiér bol povinný zvažovať i možnosť regentstva.²³¹ Stockmar, ktorý bol s princeznou po svojom príchode do Anglicka v každodennom kontakte, veľmi rýchlo vycítil nebezpečenstvo, preto bolo dôležité, aby sa Viktória čo najskôr ukázala ako samostatná panovníčka, ktorá je schopná vykonávať svoju vysokú funkciu.²³² Na strane Viktórie však okrem Stockmara stála i skutočnosť, že britská verejnosť nadšene uvítala zmenu na tróne, nádeje vkladané do mladej kráľovnej po rokoch vlády viac-menej neoblíbených synov Juraja III., boli nemalé.²³³

Stockmarovou úlohou bolo opatrné vedenie Viktórie v prvých krokoch na politickej scéne ako novej kráľovnej a Viktória spočiatku nasledovala jeho rady, ale neskôr musel čoraz častejšie zasahovať, keď sa jej osobné záujmy príliš miešali do politiky. Nebolo nijakým tajomstvom, že politicky panovníčka preferovala whigov. Stockmar, ktorý sa snažil za každých okolností zachovávať politickú neutralitu a bol s oboma politickými krídlami v rovnako priateľskom vzťahu dúfal, že dokáže udržať Viktóriinu „záľubu“ vo whigoch v priateľných hraniciach aspoň kým sa nevydá. Veril, že sa po svadbe stane pod vplyvom svojho manžela skutočnou kráľovnou konštitučnej monarchie.²³⁴ Stockmarovi robila vrásky na čele i prílišná Melbournova straníckosť, to bola vec, na ktorej sa nevedeli zhodnúť a ktorá medzi nimi vyvolávala nezhody, pretože barón pripisoval vinu za kráľovninu prílišnú politickú jednostrannosť práve vikomtovi. Pre Stockmara bola monarchia symbolom, ktorý dosahoval za politický národ a mohla byť faktorom stability rovnako, ako sa rýchlo mohla stať i faktorom nestability.²³⁵ Anglická kráľovná bola kráľovnou celého národa, preto bolo jej povinnosťou, aby si zachovávala neutralitu v politických otázkach a nezaplietala sa do spojení s ktoroukoľvek politickou stranou.²³⁶

Oficiálne nemala kráľovná vlastného sekretára, jeho povinnosti, ako bola napríklad starostlivosť o štátne otázky, plnil čiastočne lord Melbourne a dohľad

²³¹ Porov. CRABITÈS, s. 34-36.

²³² Greville Memoirs, s. 115.

²³³ Porov. napr. WOODWARD, s. 103-104.

²³⁴ SCHNEIDER, s. 77.

²³⁵ FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 19.

²³⁶ Denkwürdigkeiten, s. 326.

nad osobnými záležitosťami kráľovnej si ponechala barónka Lehzenová. Postavenie Stockmara v Anglicku nebolo politicky či konštitučne definované a je otázne, či by mu ako cudzincovi bolo povolené zastávať významnejšiu funkciu pri dvore. Verejnosť vedela len toľko, že tento cudzinec má značný vplyv na kráľovskom dvore, ale už si nebola istá, ako sa k nemu dostal.²³⁷ Vďaka svojej politickej nestrannosti a lojálnosti ku korune ho rešpektovala whigovská i toryovská politická špička a barón si dokázal udržať svoju pozíciu po kráľovninom boku pätnásť mesiacov.²³⁸ Rok po tom, ako sa Stockmar stal istým spôsobom neoficiálnym súkromným sekretárom kráľovnej, začali sa čoraz hlasnejšie ozývať hlasy protestujúce proti nemeckému vplyvu na anglickom dvore. V Dolnej snemovni sa objavila nespokojnosť s bezprecedentným postavením Stockmara, ktorý rokoval s kráľovnou o mnohých verejných a štátnych záležitostiach a napriek tomu, že Melbourne mal v Stockmarovi dôveru, začali ho znepokojovať hlasy, ktoré tvrdili, že sa dostal pod prílišný nemecký vplyv.²³⁹

Žiarlivosť Angličanov voči každému cudziemu vplyvu prinútila nakoniec Viktóriu, aby sa od Stockmara čiastočne odpútala a v auguste roku 1838 sa barón vrátil do Bruselu. Po Stockmarovom odchode strácala Viktória rešpekt a popularitu u časti svojich poddaných vďaka netaktným krokom, ktorých sa dopustila v afére lady Hastingsovej i v spore s Peelom kvôli dvorným dámam. Stockmar bol tvrdohlavým postojom kráľovnej rozladený, zdalo sa, že Viktória sklamala nádeje na zmenu a obnovu dobrého mena monarchie, ktoré do nej boli po jej nástupe vkladané. Očividná závislosť kráľovnej od Melbournea vyvolávala nespokojnosť a ironické úsmevy na tvárach politikov i poddaných. Problémy, do ktorých sa kráľovná zaplietla, urýchlili otázku jej budúcej svadby, ale Viktória odmietala tlak v takej osobnej záležitosti, hoci prichádzal zo strany jej milovaného strýka Leopolda.

²³⁷ Podrobnejšie k názoru britskej verejnosti na politické postavenie Stockmara na kráľovskom dvore a jeho vplyve na panovníčku vid' Tamže, s. 318.

²³⁸ CRABITÈS, s. 62.

²³⁹ Stockmar, *Denkwürdigkeiten*, s. 325.

V) BRITSKO-COBURSKÉ SPOJENIE

V tejto podkapitole budem analyzovať prípravy, ktoré predchádzali ceste princa Alberta do Veľkej Británie ako budúceho manžela kráľovnej Viktórie. Sústredím sa na otázku, či a odkedy si bol Albert vedomý toho, aká budúcnosť sa pred ním rysuje a či, prípadne ako, bol na svoju budúcu rolu po boku britskej panovníčky pripravovaný. Priblížim, kto stál v pozadí svadobných plánov a koordinoval celý projekt, prečo padla konečná voľba na politicky nevýznamného princa z malého nemeckého vojvodstva a aké bolo stanovisko kráľovnej Viktórie k celému projektu.

V-1) Princ Albert Sasko-Cobursko-Gothajský

František August Karol Albert Emanuel sa narodil v auguste 1819 ako druhorodený syn vojvodu Ernesta Sasko-Gothajsko-Saalfeldského a jeho manželky Luisy. Vyrastal so svojím o rok starším bratom, budúcim vojvodom Ernestom II. Obaja bratia boli veľmi rozdielni, Ernest zdedil po svojom otcovi nielen meno, ale i povahu, bol silný, rozhodný a plný života, a tichý, jemný a citlivý Albert bol jeho pravý opak.²⁴⁰ Dva roky po Albertovom narodení sa jeho otec vrátil k svojim dvom vášňam, lovu a ženám, a vojvodkyňa Luisa našla útechu u mladého armádneho dôstojníka Alexandra von Hanstein.²⁴¹ Keď sa Ernest dozvedel, čo sa deje, rozhodol sa celú aféru využiť ako dôvod k rozchodu s manželkou²⁴², ale na rozvod pristúpil až po smrti jej otca a strýka v roku 1826,

²⁴⁰ Porov. Harald BACHMANN, Herzog Ernst II. von Sachsen-Coburg und Gotha, in: Herzog Ernst II. von Sachsen-Coburg und Gotha, 1818-1893, und seine Zeit, hrsg. von Harald Bachmann, Augsburg 1993, s. 11-32; Daphne BENNETT, King without a Crown. Albert, Prince Consort of England 1819-1851, London 1983, s. 8, (ďalej len: BENNETT); Robert Rhodes JAMES, Albert, Prince Consort. A Biography, London 1983, s. 20-23, (ďalej len: JAMES); NETZER, s. 63; Kristin WIEDAU, Eine adlige Kindheit in Coburg. Fürstenerziehung und Kunstunterweisung der Prinzen Ernst und Albert von Sachsen-Coburg und Gotha, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 45), 2000, s. 1-112.

²⁴¹ Životopisec princa Alberta, Hector Bolitho, vo svojej knihe zdôrazňuje, že neexistujú dôkazy v korešpondencii či už Luisiných priateľov, alebo nepriateľov o tom, že Luisa bola vojvodovi neverná už pred oficiálnou rozlukou manželstva, porov. BOLITHO, s. 17-18; podobne JAMES, s. 22.

²⁴² Luisa opustila Coburg v septembri v roku 1824 a presídlila do kniežactva Lichtenberg, kam ju nasledoval i Alexander von Hanstein, povýšený Luisiným strýkom na grófa von Poelzig. O sedem mesiacov neskôr sa Luisa vydala za grófa von Poelzig, ktorý sa v roku 1845 stal osobným pobočníkom pruského kráľa Fridricha Wilhelma IV. Porov. WEINTRAUB, Albert, s. 35. Vojvodkyňa zomrela v Paríži v roku 1831. Podrobnejšie k osudu coburskej vojvodkyne Luisy

pretože územie Gothy malo síce ako Luisino dedičstvo pripadnúť jej deťom, ale v prípade ich smrti a Luisinho ďalšieho možného sobáša bola otázka získania Gothy sporná.²⁴³ Ernest sa po Luisinej smrti oženil v roku 1832 so svojou o pätnásť rokov mladšou neterou Máriou Württemberskou.²⁴⁴

Albert svoju matku po jej odchode z Coburgu v roku 1824 nikdy viac nevidel, jeho životopisci sa zhodujú, že rozvod jeho rodičov a odluka od matky hlboko ovplyvnili správanie a budúci charakter malého princa, ktorý sa stal ustrašeným a precitlivelým so sklonom k sebazporovaniu a rozvinul sa uňho hlboký zmysel pre povinnosť, ktorý ho sprevádzal po celý život.²⁴⁵ Čoskoro po Luisinom odchode pricestoval do Coburgu barón Stockmar, pretože Albertov strýko Leopold I. Belgický nemal veľkú dôveru vo výchovné schopnosti svojho staršieho brata a rozhodol sa prevziať dohľad a zodpovednosť nad výchovou oboch chlapcov. Stockmar posielal Leopoldovi pravidelne správy o jeho synovcoch²⁴⁶, na jeho radu boli princovia odobratí vychovávateľke a ich výchovou a vzdelávaním bol poverený dvadsaťpäťročný Johann Christoph Florschütz, ktorý zostal v službách princov ďalších pätnásť rokov a stal sa popri Leopoldovi a Stockmarovi Albertovým tretím „otcom“. Tento syn coburgského gymnaziálneho učiteľa, ktorý vyrastal v duchu liberálnych hodnôt, bol mladšou verziou Stockmara a do značnej miery ovplyvnil formovanie budúcich liberálnych názorov coburského princa.²⁴⁷ Florschütz posielal pravidelne listy Stockmarovi o Albertových pokrokoch a ten ich predával ďalej do Bruselu strýkovi Leopoldovi. Stockmar došiel postupne k záveru, že Coburg je na ďalšiu výchovu princov

porov. BENNETT, s. 9; BOLITHO, s. 22; Paul von EBART, Luise, Herzogin von Sachsen-Coburg-Saalfeld. Ein Lebensbild nach Briefen derselben, Minden 1903; NETZER, s. 60.

²⁴³ Až keď bola Gotha v roku 1826 pričlenená personálnou úniou ku coburskému územiu a vzniklo vojvodstvo Sasko-Cobursko-Gothajské, podpísal Ernest svojej žene rozvod. Porov. NETZER, s. 57.

²⁴⁴ JAMES, s. 31. Porov. Harald SANDNER, Das Haus Sachsen-Coburg und Gotha. Eine Dokumentation zum 175-Jährigen Jubiläum des Stammhauses in Wort und Bild (1826-2001), Coburg 2001, s. 47.

²⁴⁵ Albert matku miloval a spolu s bratom Ernestom nechal po smrti svojho otca v roku 1844 previesť Luisine pozostatky do novovybudovaného mauzólea v Coburgu, ktoré nechali bratia zriadiť špeciálne pre svojich rodičov, a to napriek tomu, že Luisa si želala spočinúť po svojej smrti vedľa svojho druhého manžela grófa von Poelzig. Porov. BENNETT, s. 9; BOLITHO, s. 18-19; JAMES, s. 22; 30.

²⁴⁶ BENNETT, s. 11.

²⁴⁷ Johann Christoph Florschütz študoval v Jene filozofiu a teológiu a bol do roku 1823 zamestnaný ako domáci učiteľ u Ernestovej staršej sestry Sophie, grófkы Mensdorff-Pouilly a jej synov Artura a Alexandra, potom bol na odporúčanie Stockmara menovaný za vychovávateľa coburských bratov. K osobnosti Johanna Christopha Florschütza a jeho vplyvu na Alberta porov. BENNETT, s. 12-13; BOLITHO, s. 26-28; JAMES, s. 28-33; NETZER, s. 64-65.

nevyhovujúci²⁴⁸ a navrhoval, aby Albert s bratom strávili aspoň pol roka, prípadne rok, v Bruseli, kde by sa venovali štúdiu a mali k dispozícii vlastnú domácnosť. V barónových očiach ponúkalo neutrálne Belgicko najvhodnejšie podmienky na pozorovanie európskej politiky. Za jedinú nevýhodu považoval skutočnosť, že Belgicko vzniklo ako výsledok víťazstva demokratických princípov a princom by preto mohli byť v budúcnosti vyčítané príliš liberálne názory.²⁴⁹

Leopold navrhol svojmu bratovi, aby sa obaja jeho synovia pripravovali na štúdiá na univerzite pod jeho vedením v Bruseli, s čím Ernest ochotne súhlasil. Toto rozhodnutie, ktoré nepatrilo v nemeckých šľachtických rodinách k bežnému štandardu, bolo nepochybne významným triumfom Leopolda a Stockmara.²⁵⁰ Belgický pobyt nakoniec trval desať mesiacov a bol vyplnený usilovným štúdiom oboch bratov pod vedením baróna von Wiechmanna, penzionovaného nemeckého dôstojníka, kedy im bola vštepovaná viera v liberálnosť a humanizmus, v právo a povinnosť a v ústavu, ale najdôležitejšia bola liberálna atmosféra bruselského dvora a neustála blízkosť strýka Leopolda i Stockmara a prítomnosť Florschütza.²⁵¹

V máji roku 1837 boli Ernest a Albert na radu Stockmara zapísaní na právnickú fakultu vtedy značne modernej a medzinárodne vyhlásenej univerzity v Bonne, kde strávili rok pod bedlivým dohľadom Florschütza, ktorý pravidelne posielal do Bruselu správy o princových študijných pokrokoch, ktoré urobil „*predovšetkým v prírodných vedách, politickej ekonómii a filozofii...*“²⁵² Kráľ Leopold trval na tom, aby boli obaja princovia zapísaní ako obyčajní študenti, nie ako šľachtici, ktorí mali väčšiu študijnú voľnosť a mohli navštevovať prednášky podľa vlastného uváženia. Univerzitné štúdium bolo pre Alberta šťastným obdobím, bol vynikajúci študent, dokázal zapálene diskutovať o otázkach medzinárodného práva a metafyziky, navštevoval prednášky a semináre vyhlásených profesorov, ako boli Perthes, Schlegel či Fichte, a predovšetkým posledný z menovaných mal na princa hlboký vplyv. Štúdium v Bonne ho pohlcovalo, ale nie natoľko, aby zabúdal na spoločenský život. Práve počas univerzitného pobytu nadviazal dlhoročné priateľstvo s princom Viliamom

²⁴⁸ Porov. napr. JAMES, s. 41.

²⁴⁹ Denkwürdigkeiten, s. 312.

²⁵⁰ Porov. JAMES, s. 50.

²⁵¹ NETZER, s. 95.

²⁵² Cit. podľa JAMES, s. 50.

Löwensteinom, s ktorým ostal v blízkom písomnom spojení i po skončení štúdií.²⁵³ Od apríla 1837 do konca roku 1838 tak strávil Albert svoje dni na univerzite v Bonne s bratom Ernestom, kým Stockmar odcestoval v tom čase do Londýna, aby Viktórii radil a pomáhal v prvých mesiacoch jej kraľovania.²⁵⁴

Po štúdiách v Bonne sa osudy oboch bratov rozdelili, Ernest sa musel pomaly pripravovať na nástupníctvo v coburskom vojvodstve a v roku 1838 odišiel koncom letného semestra do Drážd'an, kde mal získať vojenské vzdelanie.²⁵⁵ Albert sa vydal na cestu po Taliansku v sprievode Stockmara. Výsledkom tejto talianskej cesty bolo, že sa Albert dostal do závislosti od Stockmara, ktorá mu zostala na celý život.²⁵⁶

V-2) Prípravy na realizáciu britsko-coburského spojenia

Údajne to bolo už želanie vojvodkyne Augusty vidieť svojich vnukov Alberta a Viktóriu spolu, ale zrealizovať sa jej ho už nepodarilo, pretože zomrela, keď mali obaja vnuci dvanásť rokov.²⁵⁷ Vojvodkynin plán prevzal jej najmladší syn, belgický kráľ Leopold vidiaci v Albertovi šancu, ktorú jemu samému osud prekazil, získať postavenie princa manžela v britskej monarchii. Leopold mal na uskutočnenie matkinho dynastického sna skvelé predpoklady, pretože ako pre svojho synovca Alberta, tak i pre princeznú Viktóriu predstavoval náhradníka v úlohe otca, čím získal značný vplyv na chod politických udalostí nielen v prospech Coburgu, ale aj Belgicka.²⁵⁸

²⁵³ Za štúdium oboch princov platil polovicu výdajov belgický kráľ, keďže coburský vojvoda tvrdil, že výdaje na oboch bratov sú pre jeho peňaženku príliš vysoké. K študijným rokom princa Alberta porov. Thomas BECKER, Prinz Albert als Student in Bonn, in: Prinz Albert und die Entwicklung der Bildung in England und Deutschland im 19. Jahrhundert, Prinz-Albert-Studien, Bd. 18, hrsg. von Franz Bosbach, München 2000, s. 145-156; BENNETT, s. 22; Franz BOSBACH, Das Studium des Prinzen Albert von Sachsen-Coburg und Gotha, in: Prinz Albert. Ein Wettiner in Großbritannien, hrsg. von Franz Bosbach und John R. Davis, München 2004, s. 51-74; Franz BOSBACH, Prinz Albert und das universitäre Studium in Bonn und Cambridge, in: In the Footsteps of Queen Victoria, hrsg. von Christa Jansohn, Münster 2003, s. 201-224; Owen CHADWICK, Prince Albert and the University. The Prince Albert Sesquicentennial Lecture, Cambridge 1997; NETZER, s. 97; Stockmar, s. 311-314.

²⁵⁴ Denkwürdigkeiten, s. 315.

²⁵⁵ JAMES, s. 54.

²⁵⁶ NETZER, s. 106.

²⁵⁷ Porov. EICHHORN: Geburtshelfer des, s. 53; JAMES, s. 25; Denkwürdigkeiten, s. 308.

²⁵⁸ Porov. JAMES, s. 36; NETZER, s. 70; Jacques WILLEQUET, Leopold I., Victorias Onkel, in: Prince Albert and the Victorian Age, ed. by John A.S. Phillips, Cambridge 1981, s. 133-150.

Na priebehu svadobných príprav a plánov sa historici a životopisci Alberta i Viktórie nevedia zhodnúť. Existuje niekoľko hypotéz o tom, kedy sa objavili prvé náznaky a myšlienky ohľadom svadby Viktórie s jej coburským bratrancom a či obaja hlavní protagonisti o týchto plánoch vedeli, prípadne kedy sa o nich dozvedeli. Vo všetkých teóriách je v zásade zhoda v jednej otázke, a síce kto stál v pozadí celých príprav. Niet pochyb, že belgický kráľ Leopold, jeho dôverný priateľ a poradca Stockmar a Leopoldova sestra, vojvodkyňa z Kentu, zohrali v celej záležitosti kľúčovú úlohu. Jedna skupina historikov zastáva názor, že Viktóriina svadba bola Leopoldom dlhodobo a strategicky plánovaná a že Viktória o týchto plánoch vedela a nemala od stretnutia so svojim bratrancom v roku 1836 proti strýkovej voľbe námietky. Táto skupina zároveň pripúšťa možnosť, že už pri Viktóriinom krste mohli Leopold, Stockmar a vojvodkyňa z Kentu uvažovať o jej svadbe s nemeckým princom.²⁵⁹

Druhá časť historikov sa prikláňa k domnienke, že úmysel zosnovať „anglickú svadbu“ sa po prvýkrát seriózne objavuje až začiatkom roku 1836, t.j. rok pred Viktóriiným oficiálnym nástupom na trón. Táto skupina zastáva názor, že Leopold s Ernestom mali spočiatku v pláne oženiť Alberta s jeho sesternicou, kňažnou Viktóriou z rodu Koháryovcov, ktorá bola dedičkou obrovských majetkov v Uhorsku a že to nebolo skôr ako od polovice tridsiatych rokov devätnásteho storočia, kedy Leopold, po konzultáciách so Stockmarom, postupne zmenil svoj názor a vyvolenou pre jeho synovca sa nakoniec stala anglická sesternica Viktória.²⁶⁰ Túto teóriu na jednej strane potvrdzujú výskumy, podľa ktorých to bol Stockmar, kto zasvätil kráľovnú počas Albertovej prvej návštevy v Londýne do coburských svadobných plánov a na ktoré kráľovná spočiatku pristúpila²⁶¹, ale na druhej strane ju vyvracajú názory historikov, ktorí tvrdia, že Viktória už dlhšiu dobu vedela, že jej coburskí príbuzní by svadbu s Albertom uvítali.²⁶²

Albertova pozícia v celej záležitosti ostáva taktiež nejasná. Oproti názoru, že Albert ešte skoro dva roky po svojej prvej návšteve v Anglicku netušil o strýkových zámeroch a podľa všetkého sa až začiatkom roku 1838 dozvedel, aký

²⁵⁹ Porov. napríklad: GROEBE, s. 52; ROGASCH, s. 115; WOODHAM-SMITH, s. 37.

²⁶⁰ K tejto teórii porov. napríklad: BENNETT, s. 115; FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 38; JAMES, s. 36.

²⁶¹ EICHHORN: Geburtshelfer des, s. 53.

²⁶² ERICKSON, s. 58.

osud sa preňho chystá²⁶³, stojí v opozícii tvrdenie, že Albert odjakživa vedel, že jeho rodina chce, aby sa oženil s Viktóriou a bol si od samého začiatku dobre vedomý toho, v akej situácii sa nachádza.²⁶⁴

Osobne si myslím, že na logickej dedukcii sa zakladá názor Albertovho životopisca Roberta Rhodesa Jamesa, podľa ktorého sa tvrdenie, že svadba princa Alberta s Viktóriou bola plánovaná už od ich útleho detstva, zdá byť prehnané, pretože neexistuje nijaký dôkaz, že by si bol Albert vedomý svadobných plánov skôr, ako začiatkom roku 1838, a hoci bol kráľ Leopold skutočne značne zainteresovaný na zaistení prosperujúcej budúcnosti pre svojho mladšieho synovca, ktorý ako druhorodený syn nemohol dúfať ani v titul, ani v majetok, teda v prípade, ak by starší Ernest nezomrel bezdetný, faktom ostáva, že až začiatkom tridsiatych rokov sa začala ukazovať realnosť Viktóriinho nástupu na britský trón. Je pochopiteľné, že predstava obrovských koháryovských majetkov v Uhorsku bola pre Coburgovcov istejšia, a preto i lákavejšia alternatíva ako zatiaľ hmlistá nádej na postavenie manžela britskej panovníčky. Je preto pravdepodobnejšie, že belgický kráľ zmenil názor, čo sa Albertovej budúcnosti týka, až v polovici tridsiatych rokov a vymenil „koháryovskú“ Viktóriou za anglickú sesternicu.²⁶⁵

Podľa Stockmarových pamätí pochádzajú prvé písomné jednanie o plánovanej svadbe medzi ním a kráľom Leopoldom zo začiatku roku 1836, čo by predpokladalo, že prvé seriózne rozhovory zrejme prebehli krátko predtým.²⁶⁶ To by znamenalo, že sa obaja definitívne vzdali prípadnej myšlienky na svadbu Alberta s Viktóriou Koháryovou niekedy koncom roku 1835 a v snahe nenechať nič na náhodu začali premyslene a precízne uskutočňovať svoj plán. V roku 1836 sa ukazoval správny čas, lebo v tej dobe už bolo jasné, že Viktória bude budúcou následníčkou trónu a navyše sa pre vtedy sedemnásťročnú princeznú začínal hľadať vhodný manželský kandidát a šírili sa klebety o jej skorej svadbe.²⁶⁷

Kráľ Leopold bol prezieravý štátnik dobre si vedomý výhod vyplývajúcich zo skutočnosti, že jeho neter sa stane kráľovnou mocnej ostrovej monarchie a snažil sa ju dostať pod svoj vplyv. V roku 1831 získal belgický trón a nemohol

²⁶³ Porov. NETZER, s. 93; 101; WOODHAM-SMITH, s. 40.

²⁶⁴ Porov. EICHHORN: Geburtshelfer des, s. 53; ERICKSON, s. 60-61; FEUCHTWANGER, Viktoria, s. 276.

²⁶⁵ Porov. JAMES, s. 36-37.

²⁶⁶ Denkwürdigkeiten, s. 308.

²⁶⁷ Tamže, s. 308.

už venovať takú pozornosť záležitostiam svojej netere, ale i po svojom odchode z Británie udržoval s Viktóriou pravidelné písomné spojenie a ona svojho strýka zbožňovala a obdivovala ako otca. Výsledkom bolo, že Leopold sa ocitol vo zvláštnom postavení, ktoré mu umožňovalo suplovať pozíciu otca ako u Viktórie, tak u Alberta a využívať značný vplyv, ktorému sa u nich tešil.²⁶⁸ Belgický kráľ sa obával, aby Viktória nebola dvoranmi donútená k svadbe, ktorá by mohla prekaziť jeho vlastné plány. Vojvodkyňa z Kentu sa čoraz viac dostávala pod vplyv Johna Conroya, a hoci stála v svadobných plánoch pôvodne na strane mladšieho brata, mohla na radu svojho dôvernika nakoniec vyhľadať niekoho, koho by mohli s Conroyom ľahko ovládať. Nebezpečenstvo hrozilo i zo strany anglických politikov presadzujúcich staršieho manžela a podľa možnosti takého, ktorý by v budúcnosti manipuloval s kráľovnou v ich prospech.²⁶⁹

Leopold strategicky koordinoval prípravy na realizáciu svojho svadobného projektu. Bol si veľmi dobre vedomý nepopulárnosti, ktorej sa „tešil“ v Anglicku aj antipatií, ktoré pociťovala väčšina britskej spoločnosti ku coburskému vplyvu v monarchii, preto musel postupovať taktne a diplomaticky.²⁷⁰ V prvom rade bolo potrebné pripraviť princa Alberta na úlohu, ktorá ho čakala²⁷¹ a v druhom rade si získať náklonnosť Viktórie ešte pred oficiálnou žiadosťou o jej ruku. Prvý priaznivý dojem sa mal stať základným stavebným kameňom pre budúce plány. Stockmar, ktorý Alberta pred ich spoločnou cestou po Taliansku veľmi nepoznal, si spočiatku nebol istý, či je Albert ten pravý pre Leopoldove plány, podľa neho bol princ príliš samotársky, tichý a nespoločenský,²⁷² ale keď belgický kráľ navštívil na jar v roku 1836 Coburg, urobil naňho mladší synovec dobrý dojem. Leopold spokojne hlásil Stockmarovi, že Albert už má i „akýsi anglický výzor“.²⁷³

O potrebe rýchlo jednať presvedčil kráľa i jeho starší brat Ernest, ktorý sa rozhodol zobrať oboch synov hneď po ich confirmácii v roku 1835 do Berlína. Leopold bol zdesený, keď sa to dozvedel, pretože sa obával, aby princovia neboli „nakazení“ príliš uvoľnenou morálkou a voľnomyšlienčarskou atmosférou, ktorá

²⁶⁸ BENNETT, s. 16.

²⁶⁹ WEINTRAUB, Albert, s. 43.

²⁷⁰ JAMES, s. 40.

²⁷¹ V liste Leopoldovi z roku 1836 napísal Stockmar, že „princ by mal dostať výchovu, ktorú potrebuje princ-manžel anglickej kráľovnej.“ Cit. podľa: Denkwürdigkeiten, s. 311.

²⁷² K Stockmarovmu hodnoteniu princa Alberta a jeho názoru na vhodnosť výberu Leopoldovho synovca na post princa- manžela britskej panovníčky porov. NETZER, s. 89; Denkwürdigkeiten, s. 309-310.

²⁷³ BENNETT, s. 17.

vtedy panovala v hlavnom meste Pruska.²⁷⁴ Tento berlínsky výlet presvedčil Leopolda i Stockmara o nevyhnutnosti dostať Alberta čo najskôr spod otcovho vplyvu, preto Leopold nenápadne ponúkol vojvodovi, že sa obaja jeho synovia môžu pripravovať na univerzitné štúdiá v Belgicku. Keď už bol Albert bezpečne v Bruseli, izolovaný od otcovho negatívneho vplyvu, mohli sa kráľ so Stockmarom naplno zamerať na svoj svadobný plán, a to práve včas, pretože sa pomaly začali „zlietavať“ princovia s úmyslom získať pre seba najväčšiu cenu v Európe, ktorou korunná princezná Veľkej Británie nepochybne bola.

Hneď ako bolo jasné, že Viktória zdedí trón, začali sa rojiť špekulácie o jej budúcom manželovi. V hre bolo niekoľko princov z protestantských kráľovských rodín, a ani spojenie s orleánskou vetvou francúzskeho kráľovského rodu nebolo vylúčené. V jednu chvíľu sa dokonca vo francúzskej tlači objavila klebeta, že sa princezná vydá za svojho strýka Leopolda.²⁷⁵ Barón Stockmar bol informovaný Melbournom, že vojvoda z Cambridgu plánuje oženiť svojho syna Juraja, o ruku princeznej sa uchádzal i princ Viliam Oranžský, ktorý mal v tej dobe zrejme najperspektívnejšie vyhliadky, pretože bol podporovaný i kráľom Viliamom IV., ďalším kandidátom bol vojvoda Ernest Württemberský, brat Albertovej nevlastnej matky vojvodkyne Márie, potom princ Adalbert Pruský²⁷⁶ a cárovič Alexander, dedič Mikuláša I.²⁷⁷ Leopoldov brat, vojvoda Ernest I., navrhoval za vhodného kandidáta svojho najstaršieho syna Ernesta a nevedomky sa tak staval do cesty Leopoldovým svadobným plánom s Albertom. Stockmar s Leopoldom sa zhodli, že ich plán musí zostať aspoň na určitý čas v utajení, a to dokonca i pred Albertovým otcom, pretože sa obávali vojvodovej indiskrétnosti, takže Ernest sa zrejme o bratových plánoch dozvedel až po Albertovej prvej návšteve v Londýne v roku 1836.²⁷⁸

Leopold so Stockmarom vedeli, že ak si má pekný coburský princ získať sympatie svojej sesternice, je potrebné zorganizovať čo najskôr ich stretnutie. Návšteva v Londýne sa stala urgentnou, keď začal Viliam IV. splietať vlastné

²⁷⁴ JAMES, s. 35; 42.

²⁷⁵ FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 37.

²⁷⁶ Princ Adalbert Pruský, syn princa Wilhelma, sa uchádzal o ruku princeznej Viktórii už v máji roku 1837, v jeho mene napísal vojvodkyňa z Kentu Viliam Russell, anglický vyslanec v Londýne, ale vojvodkyňa argumentovala, že na jeho ponuku musí odpovedať anglický kráľ, pričom sama vyjadrila presvedčenie, že princezná je na svadbu ešte primadá. Obidva listy sú citované v Stockmarových pamätiach, porov. Stockmar, s. 315-316. Porov. JAMES, s. 43.

²⁷⁷ Denkwürdigkeiten, s. 309.

²⁷⁸ Porov. BENNETT, s. 23; JAMES, s. 47.

svadobné plány pre svoju neter a budúcu následníčku trónu. Kráľ favorizoval korunného princa Oranžského, čo bola jasná facka do tváre Leopoldovi, keďže princ bol synom toho Viliama Oranžského, ktorému Leopold prebral v roku 1816 najskôr nevestu a v roku 1831 mu vzal i časť krajiny. Britský kráľ nemohol Leopolda a Coburgovcov vystáť, a najmenej svoju švagrinú, vojvodkyňu z Kentu. Jedno coburské spojenie bolo pre Viliama IV. viac ako postačujúce.²⁷⁹

V polovici apríla v roku 1836 došiel Stockmar k záveru, že je potrebné zaistiť pozvanie vojvodkyne z Kentu pre jej brata Ernesta i s oboma synmi do Kensingtonského paláca a Leopoldovi v liste napísal, že „*nastal správny čas na prvé vystúpenie v Anglicku*“.²⁸⁰ O pozvanie vojvodu Ernesta a jeho obidvoch synov sa postarala vojvodkyňa z Kentu, ktorá k tomu využila oslavu Viktóriiných sedemnástych narodenín, ale podľa Stockmarovej rady mal zostať skutočný cieľ cesty pred princeznou i princom utajený, aby sa zachovala nenútenosť celého stretnutia.²⁸¹

Názory historikov sa rozchádzajú v otázke informovanosti oboch hlavných aktérov o skutočnom stave udalostí. Albertov životopisec Hector Bolitho si dokonca sám odporuje, keď vo svojej knihe na jednom mieste tvrdí, že Stockmar, ktorý poznal Viktóriinu nevyspytateľnosť, bol obozretnejší a navrhoval, aby predmet Albertovej návštevy zostal pred princeznou skrytý, ale Albert bol podľa neho Leopoldom o celej záležitosti informovaný a vopred so strýkovým plánom súhlasil. Na ďalšom mieste v knihe toto tvrdenie nielen spochybňuje, ale priamo vyvracia, keď píše, že Viktória nedokázala počas prvej návštevy svojho bratranca v Londýne zabudnúť, že „*celé stretnutie bolo zosnované jej strýkom*“, čo by znamenalo, že bola do strýkových zámerov zasvätená a dobre si vedomá skutočného dôvodu Albertovej cesty.²⁸²

Plán na svadbu bol pripravovaný dlho a muselo sa postupovať veľmi opatrne, ak nemal padnúť. To Leopold vedel už keď navrhol Albertovi cestu do Londýna, preto bola Albertova prvá návšteva v Anglicku deklarovaná ako

²⁷⁹ FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 40; NETZER, s. 89-90.

²⁸⁰ List Stockmara kráľovi Leopoldovi zo 16. apríla 1836, cit. podľa: Denkwürdigkeiten, s. 315. Porov. WEINTRAUB, Albert, s. 44.

²⁸¹ Porov. BENNETT, s. 19; NETZER, s. 85; SCHNEIDER, s. 79; Denkwürdigkeiten, s. 313.

²⁸² Porov. BOLITHO, s. 42-44. K hypotéze, že sa Albert dovtipil, že je jedným z uchádzačov o Viktóriinu ruku a aj princezná rýchlo pochopila Leopoldovu hru sa prikláňa i Stanley Weintraub, porov, WEINTRAUB, Albert, s. 44-45.

výhradne spoločenská udalosť.²⁸³ Britský kráľ proti návšteve bratov protestoval, pretože ho vojvodkyňa z Kentu nepožiadala o dovoľenie a navyše chcel nájsť Viktórii ženícha sám.²⁸⁴ Rozzúrilo ho, keď zistil, že coburských príbuzných napriek všetkému pozvali, kričal, že už vybral pre Viktóriu za manžela Alexandra, mladšieho syna princa Oranžského a oznámil ministrom zahraničných vecí Palmerstonovi, že si neželá, aby coburskí princovia vstúpili do jeho krajiny. Britský kráľ nakoniec inštruoval Palmerstona, aby preložil návštevu Alberta a jeho brata na budúci rok.²⁸⁵ V rovnakom duchu obdržal kráľ Leopold šesť dní pred príchodom Coburgovcov do Anglicka polooficiálnu správu z Londýna, v ktorej bolo jasne naznačené, že by bolo nanajvýš žiadúce, aby sa návšteva princezniných nemeckých príbuzných v danom roku nekonala. Leopolda správa nesmierne pobúrila a obratom napísal rozhorčený list svojej neteri, v ktorom vyjadril počudovanie nad nezvyčajným rozhodnutím anglického kráľa spojiť príchod oranžských²⁸⁶ princov s návštevou Coburgovcov. Vyjadril nevôľu nad skutočnosťou, že kráľ i dvor, ktorí nikdy „*neprispli ani šesťpencou*“ na princeznino živobytie, jej chcú náhle zakazovať stretnutie s jej rodinou. Leopold závere listu podotkol, že hoci bude kráľ, pri svojej veľkej záľube v oranžskej dynastii, ku coburskej návšteve nepríjemný, vojvoda Ernest a jeho synovia sú hosťami korunnej princeznej, nie anglického kráľa, preto na jeho želanie nie je potrebné brať ohľad.²⁸⁷ Nakoniec sa krízu podarilo zažehnať lordovi Melbournovi, ktorý tvrdohlavého kráľa presvedčil, aby svoj príkaz oficiálne odvolal.²⁸⁸

V máji roku 1836 odcestoval Albert so svojím otcom a bratom Ernestom do Londýna a rozhodne nesklamal očakávania, ktoré doňho Leopold so Stockmarom vkladali. Albertova anglická cesta bola pre princa úspešná, po štvortýždňovej návšteve z neho bola Viktória nadšená a zdalo sa, že coburský bratranec na ňu urobil veľký dojem, a to i napriek žľzníkovému záchvatu, ktorý v Anglicku

²⁸³ WEINTRAUB, *The Wettiner and England*, s. 28.

²⁸⁴ ERICKSON, s. 59.

²⁸⁵ WEINTRAUB, *The Wettiner and England*, s. 28.

²⁸⁶ Keďže kráľ nedokázal vojvodkyni zabrániť, aby pozvala svojho brata so synmi na oslavu Viktóriiných sedemnástych narodenín, pozval aspoň ako gesto odporu v rovnakú dobu princa Viliama Oranžského s oboma synmi, o ktorom sa dalo len ťažko hovoriť ako o priateľovi kráľa Leopolda, ktorý mu doslova pred nosom prebral v roku 1816 korunnú princeznú Charlottu a Viliam mu to nikdy nezabudol. Traduje sa, že oranžský princ pri jednom stretnutí s Leopoldom trpkou prehlásil: „Tu je muž, ktorý mi vzal moju ženu a moje kráľovstvo.“ Cit. podľa: *Victorias Briefwechsel*, s. 45; porov. NETZER, s. 89-90.

²⁸⁷ List Leopolda Belgického princeznej Viktórii z 13. mája 1836, *The Letters*, s. 47.

²⁸⁸ BENNETT, s. 20; JAMES uvádza, že to nebol Melbourne, ale lord Palmerston, ktorý kráľa nakoniec presvedčil, aby svoje rozhodnutie zmenil. Porov. JAMES, s. 44.

pretrpel a neustálej únave z nabitého spoločenského programu.²⁸⁹ Albertovi sa navyše na kráľovskom dvore podarilo nadviazať známosti s významnými predstaviteľmi britského politického života, ako boli Benjamin Disraeli či vojvoda Wellington, a dokonca si mladý princ získal i sympatie nevrlého kráľa Viliama IV.²⁹⁰ Už počas londýnskej návštevy vojvodu Ernesta s oboma synmi, sa začali na verejnosti šíriť fámy, že coburská návšteva má byť čímsi viac ako len narodeninovým rodinným stretnutím, ale hlavnú úlohu v nich zatiaľ hral Albertov brat Ernest, ktorého väčšina spoločnosti považovala za nádejného kandidáta v boji o ruku britskej princeznej.²⁹¹ Všetky dohady ale umĺkli hneď, ako sa Coburgovci stratili z dohľadu londýnskej spoločnosti.

Predpoklad, že Albert ešte dva roky po svojej londýnskej návšteve netušil, aký osud preňho jeho strýko pripravuje, sa zdá byť neskutočný, ale podľa Stockmarových pamätí sa Albert dozvedel o pripravovanom pláne až na jar roku 1838 počas návštevy u Leopolda v Bruseli, kde mu strýko predstrel svoje svadobné úmysly.²⁹² Nevedno, či Albert v čase svojej prvej návštevy v Londýne aspoň tušil, akú úlohu má v celej záležitosti zohrať, ale rozhodne o tom bol niekedy v priebehu roku 1838 Leopoldom informovaný, pretože v tom čase bolo čoraz zjavnejšie, že belgický kráľ stráca vplyv nad svojou neterou, teraz už anglickou kráľovnou a bude potrebovať pomoc, ak nemá celý plán so svadbou padnúť. Leopold preto zmenil svoj názor čo sa týka Alberta a rozhodol sa ho zasvätiť do svojich plánov s presvedčením, že Albert by mohol byť ochotný spolupracovať, ak by sa mu všetko predstavilo a vysvetlilo v pravom svetle a bol oboznámený so všetkými prípadnými ťažkosťami, ktoré by naňho mohli čakať.²⁹³ Albertova spolupráca sa ukázala byť nutná, lebo okrem teoretických príprav na jeho budúcu úlohu, zahrňujúcich predovšetkým vzdelanie a ďalšie štúdium, sa ukazovalo byť oveľa zložitejším a kľúčovým problémom získanie Viktóriinej náklonnosti ešte pred oficiálnou ponukou na sobáš.

²⁸⁹ Z denníka kráľovnej Viktórie z 24. mája 1836, *Letters and Journals*, s. 50.

²⁹⁰ List princa Alberta vojvodkyni Márii Sasko-Cobursko-Gothajskej z 1. júna 1836, in: *Prinzgemahl Albert*, s. 16; porov. JAMES, s. 46.

²⁹¹ NETZER, s. 93.

²⁹² Stockmarove pamäte obsahujú i kópiu listu, kráľa Leopolda, v ktorom baróna informuje o priebehu rozhovoru s princom Albertom ohľadom chystaných plánov na svadbu. Porov. *Denkwürdigkeiten*, s. 328.

²⁹³ NETZER, s. 101.

Rozhovor sa s najväčšou pravdepodobnosťou konal v Bruseli niekedy v marci roku 1838 a Leopold mohol len ťažko pred Albertom zatajiť, aké nepríjemnosti mu celý svadobný projekt môže priniesť v prípade, ak by jeho akcia nakoniec padla. Albert by z celej záležitosti vyšiel ako porazený nemecký princ, ktorý mal ako druhorodený syn vojvodu nepatrné vyhliadky na svetlú budúcnosť. Viktória zatiaľ neprejavovala nijaké nadšenie z myšlienky na svadbu a rozhodne vyhlasovala, že bude nad manželstvom premýšľať najskôr o dva až tri roky, a ani vtedy nebolo isté, že sa rozhodne pre coburského bratranca, takže Albert by mohol premárniť najlepší čas na hľadanie svojho uplatnenia v spoločnosti čakaním na niečo, čo sa nemuselo vôbec zrealizovať.²⁹⁴ Albert však nemal veľmi na výber a zdá sa, že sa k celej záležitosti postavil so svojím typickým zmyslom pre povinnosť a s plánom súhlasil²⁹⁵, pretože to koniec koncov bola, aj napriek neistote a hroziacim komplikáciám, pre princa v jeho postavení jedinečná životná príležitosť. Leopold vysvetlil Albertovi, že bude najlepšie, ak sa s bratom rozdelia, Ernest pôjde na vojenský výcvik do Drážd'an a Albert na poznávaciu cestu po Taliansku. Oficiálne sa Ernest mal pripravovať na svoje postavenie budúceho coburského vojvodu, ale pravdou bolo, že sa začínal čoraz viac podobať svojmu voľnomyšlienkárskeму otcovi a Leopold sa obával, aby nemal na mladšieho brata zlý vplyv.²⁹⁶ Albert sa teda s bratom rozlúčil a vydal sa na niekoľkomesačnú cestu po Taliansku v sprievode baróna Stockmara.²⁹⁷

Kým u Alberta sa dá predpokladať, že počas svojej cesty po Taliansku si už musel byť vedomý svadobných plánov svojho strýka, u Viktórie vieme naisto, že o Leopoldových snahách bola informovaná niekedy pred začiatkom júna v roku 1836, t.j. ešte pred prvou návštevou coburských príbuzných v Londýne, prípadne v čase ich návštevy, pretože necelý mesiac po ich príchode napísala kráľovi Leopoldovi list, v ktorom mu ďakuje za „*vyhliadku obrovského šťastia... v osobe drahého Alberta*“, ktorý „*má všetky želateľné vlastnosti, aby ma urobil dokonale*

²⁹⁴ Porov. FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 36; Denkwürdigkeiten, s. 329.

²⁹⁵ Denkwürdigkeiten, s. 329.

²⁹⁶ BENNETT, s. 23.

²⁹⁷ Vychovávateľ Florschütz, ktorý bol do Leopoldovho plánu taktiež zasvätený, princa do Talianska nesprevádzal, pretože sa v roku 1838 oženil. Porov. WEINTRAUB, Albert, s. 43; K Albertovej talianskej ceste porov. BENNETT, s. 24-27; CECIL, s. 381; NETZER, s. 103; Denkwürdigkeiten, s. 330-331; Listy princa Alberta spolužiakovi z univerzity v Bonne Löwensteinovi z 25. februára a 30. júna 1839 a vojvodovi Ernestovi I. zo 17. marca 1839, Prinzgemahl Albert, s. 25-27.

šťastnou“.²⁹⁸ Kým princezná posielala počas celej mesačnej návštevy strýkovi do Bruselu listy plné nadšenia z nemeckých bratrancov, predovšetkým z Alberta, sama, zdá sa, neurobila na Alberta dobrý prvý dojem. Sesternica sa mu videla príliš hlučná a egocentrická, na konci svojho pobytu sa zmohol na konštatovanie, že bola „prívetivá“.²⁹⁹

Po nástupe na trón bola Viktória plne zaujatá svojimi panovníckymi povinnosťami a myšlienky na svadbu ustúpili rýchlo do úzadia, kráľovná si naplno užívala svoje nezávislé postavenie a vidina manželstva s Albertom začínala pomaly blednúť. Neustála snaha Leopolda dirigovať a ovplyvňovať svoju neter nielen v súkromných, ale aj politických rozhodnutiach sa prejavila i v kráľovnej nechuti k opätovnému stretnutiu s Albertom, ktorého jej strýko určil za manžela. Viktória považovala stretnutie s ním za krajne trápne, lebo si bola dobre vedomá toho, že i Albert si plne uvedomuje, čo má pre nich Leopold v pláne. Predstava svadby a s tým spojená strata práve nadobudnutej slobody pre ňu bola nezniesiteľná a žiadala Leopolda, aby upozornil Alberta na skutočnosť neexistencie záväzného zasnúbenia a že mu svoje slovo môže dať najskôr o dva až tri roky.³⁰⁰ Vždy, keď pred ňou Stockmar, ktorý už v tom čase pôsobil na kráľovskom dvore ako neoficiálny poradca kráľovnej, spomenul Alberta, okamžite argumentovala, že si nemyslí, že je jej bratranec dostatočne skúsený a vyspelý, aby mohol plniť funkciu manžela anglickej kráľovnej.³⁰¹

V roku 1839 sa i zásluhou neskúsenej kráľovnej zhoršila vnútropolitická situácia v Británii, aféra s lady Hastingsovou a kríza s dvornými dámami zatriasli Viktóriiným postavením a kráľovná strácala popularitu u svojich poddaných. Politické špičky sa zhodovali, že by tejto situácii mohlo pozíciu kráľovnej zachrániť manželstvo, a dôvodov na skorú svadbu bolo hneď niekoľko. V prvom rade sa čoraz naliehavjšie ukazovala potreba „skrotiť“ mladú kráľovnú, ktorej neustála tendencia miešať sa do politických rozhodnutí a presadzovať svoju vôľu za každú cenu značne komplikovala britský politický život. V tomto zmysle písal lord Grey už pred nástupom Viktórie na trón Stockmarovi, že „*najlepšie by bolo,*

²⁹⁸ Cit. z listu princeznej Viktórie belgickému kráľovi Leopoldovi zo 7. júna 1836, Letters and Journals, s. 18.

²⁹⁹ BOLITHO, s. 45.

³⁰⁰ Edith SITWELL, Victoria von England, Berlin 1936, s. 130, (ďalej len: SITWELL).

³⁰¹ BENNETT, s. 25.

*keby sa čo najskôr vydala... a to za nejakého rozumného princa.*³⁰² Ďalším dôvodom bola klasická potreba zaistenia budúceho následníka trónu. Predovšetkým na strane toryov rástli obavy o zabezpečenie trónu, pretože v prípade, že by kráľovná zomrela bezdetná, stal by sa jej následníkom vojvoda z Cumberlandu, vládnucci hannoverský kráľ, čím by sa objavila možnosť opätovného spojenia Veľkej Británie s Hannoverom. Britským politikom plne vyhovovalo rozdelenie oboch korún a hrozili sa predstavy ich opätovného spojenia. Hannoverčania neboli v Anglicku obľúbení a vojvoda Cumberland stál na samom čele rebríčka nepopulárnosti.³⁰³

Od apríla 1838 Leopold neustále vypisoval Viktórii kvôli jej svadbe s bratrancom a plánoval druhú návštevu Alberta s Ernestom v Londýne. Viktória nebola nadšená a odkladala ich príchod ako mohla, predstava svadby ju ani trochu nelákala a navyše si nebola Albertom istá. Významnú úlohu v prípade Viktorie zohrával i psychologický faktor, pretože kráľovná si chcela čo najdlhšie zachovať len nedávno nadobudnutú slobodu a nezávislosť.³⁰⁴

Ani Albert, ktorého Leopold upozornil na odmietavé stanovisko kráľovnej, neprejavoval nadšenie pri predstave náročnej plavby cez kanál do Anglicka, kde ho podľa všetkého čakalo odmietnutie.³⁰⁵ Leopold a Stockmar mu radili odcestovať čo najskôr, aby sa zistili Viktóriine plány na svadbu.³⁰⁶

Dva roky po nástupe Viktorie na trón nakoniec prišlo pozvanie, či skôr rozkaz, pre Alberta a Ernesta, aby sa do 28. septembra dostavili do Londýna a obaja si mohli so sebou priviesť maximálne jedného člena domácnosti. Zorganizovať cestu do určeného termínu však nebolo možné, pretože v Coburgu bola na koniec septembra ohlásená návšteva saského kráľa, ktorú nebolo možné len tak odložiť.³⁰⁷ Celé podujatie sa tak nakoniec posunulo na začiatok októbra a desiateho dňa toho mesiaca, keď sa už pomaly upokojovala situácia po smrti lady Hastingsovej, pricestoval Albert so svojím bratom do Londýna. Ešte pred

³⁰² Cit. podľa: NETZER, s. 144.

³⁰³ Vojvoda Cumberland bol v monarchii maximálne neobľúbený, pretože „spolu so svojimi bratmi vojvodom z Kentu a vojvodom z Clarence osobne urazil dve tretiny džentlmenov vo Veľkej Británii“, čo bol tiež dôvod, prečo im vláda odmietla pomôcť s ich finančnými problémami. Cit. podľa: CRABITÈS, s.10, porov. NETZER, s. 144.

³⁰⁴ List baróna Stockmara vojvodovi Ernestovi I. z 20. júla 1837, cit. podľa: SCHNEIDER, s. 78.

³⁰⁵ JAMES, s. 58.

³⁰⁶ Porov. GROEBE, s. 52; NETZER, s. 145.

³⁰⁷ BENNETT, s. 28.

cestou svojich bratrancov požiadala Viktória Leopolda, aby informoval strýka Ernesta, že napriek tomu, že má Alberta rada, nemôže sa k celej záležitosti zatiaľ definitívne vyjadriť.³⁰⁸ Albert sa rozhodol, že nebude čakať ďalšie dva či tri roky na definitívny verdikt kráľovnej a v rovnakom duchu plánoval tlmočiť svoje rozhodnutie i pred Viktóriou a vrátiť sa z Anglicka čo najskôr domov, aby si mohol dokončiť vzdelanie a zistiť, ktorým smerom sa budú ďalej uberať jeho životné kroky.³⁰⁹ Začiatkom septembra v roku 1839 tak všetko nasvedčovalo tomu, že Leopoldov plán skončí v slepej uličke.

Po stretnutí s Albertom zmenila Viktória názor a celá situácia nabrala rýchly spád. Ešte tesne pred príchodom Alberta oznámila Viktória Melbournovi, že si neželá vidieť princa ani byť tlačaná do rozhodnutia o svadbe, ale už na štvrtý deň po princovom príchode informovala lorda, že zmenila svoje stanovisko ohľadom manželstva a na šiesty deň ponúkla Albertovi podľa pravidiel dvorského protokolu svoju ruku.³¹⁰ Príčina náhleho obratu, ktorý u kráľovnej nastal, bola jednoduchá, Viktória sa do svojho bratranca zaľúbila. Albert bol šťastný a vďačný, že konečne padlo nejaké rozhodnutie a ponuku, samozrejme, prijal. Ako prví sa o zasnúbení dozvedeli Albertov brat Ernest, barónka Lehzenová, kráľ Leopold³¹¹ a barón Stockmar³¹², ale inak sa mala celá záležitosť od chvíle zasnúbenia stať tajomstvom. Viktória trvala na tom, že sa to zatiaľ nesmie dozvedieť jej matka³¹³ a Stockmar sa v januári 1840 ponáhlal naspäť do Londýna, aby vypracoval manželskú zmluvu a svadba sa podľa želania snúbencov mohla konať vo februári budúceho roku.

³⁰⁸ Denkwürdigkeiten, s. 329.

³⁰⁹ List princa Alberta priateľovi Löwensteinovi zo 6. decembra 1839, Prinzgemahl Albert, s. 42. Porov. BENNETT, s. 29.

³¹⁰ FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 39.

³¹¹ Memoirs of Leopold I., s. 167.

³¹² List princa Alberta barónovi Stockmarovi oznamujúci dlho očakávané zasnuby zo 16. októbra 1839, Prinzgemahl Albert, s. 29.

³¹³ BENNETT, s. 33.

V-3) Pod taktovkou Leopolda I. Belgického

Od chvíle ako nastúpila Viktória v roku 1837 na britský trón, začali sa Leopold so Stockmarom intenzívne zaoberať myšlienkou, ako s jej pomocou ďalej rozšíriť mocenský vplyv Coburgovcov v Európe. Čoskoro bol na svete projekt jej budúcej svadby, ktorý bol plne v pôsobnosti Leopolda za podpory Stockmara a vojvodkyne z Kentu. Z dostupných príbuzných prichádzali do úvahy synovia vojvodu Ernesta I. a Leopoldovým favoritom sa nakoniec stal mladší z nich, obozretný a nadaný Albert. Viktória potrebovala manžela, ktorého ambície nemohli ovplyvniť politické záujmy Británie a Albert pochádzal síce z malého, ale starého protestantského rodu a ako druhorodený syn vojvodu bol bez faktickej politickej moci.

Leopoldovi ležal tento svadobný kontrakt v rámci jeho rodinnej politiky zvlášť na srdci, pretože mu mohol zabezpečiť vzrast jeho moci a vplyvu na európskych dvoroch. V prvej polovici devätnásteho storočia totiž ešte stále ovplyvňovala do značnej miery politiku i postava panovníka a jeho najbližších podobne, ako tomu bolo po celé osemnásťe storočie.³¹⁴ Belgický kráľ by tak získal neodškriepiteľnú výhodu, lebo budúci manžel kráľovnej mohol významne ovplyvňovať politiku britskej veľmoci, hoci podľa možnosti nenápadným spôsobom. V tomto období, t.j. po nástupe Viktorie na trón, začal dostávať vzťah medzi strýkom a neterou vďaka politickým ambíciám belgického kráľa závažné trhliny a Leopold cítil, že postupne stráca nad svojou neterou vplyv. V snahe zaistiť si prítomnosť „svojho človeka“ na kráľovskom dvore, keďže sa zdalo, že početná korešpondencia už nestačila, poslal Leopold v roku 1837 do Londýna baróna Stockmara, aby sa stal blízkym poradcom princeznej a dozeral na situáciu v blízkosti kráľovnej.³¹⁵

Leopold, vedomý si svojho esa v rukáve, ktorým preňho príbuzenský vzťah k budúcej panovníčke Veľkej Británie nepochybne bol, sa snažil, aby si aj po odchode do Belgicka udržal postavenie zbožňovaného strýka princeznej.³¹⁶ Čím bolo očividnejšie, že sa smrť Viliama IV. blíži a z Viktorie sa stane kráľovná, tým

³¹⁴ Porov. STELLNER, Die Dynastische Politik, s. 33-36.

³¹⁵ Porov. ROGASCH, s. 115; SCHNEIDER, s. 71; Denkwürdigkeiten, s. 315.

³¹⁶ Časté listy, ktoré jej z Bruselu posielal boli plné politických i osobných odporúčaní do života a študijných rád, ale bola v nich vidieť i vzájomná nefalšovaná náklonnosť a Viktóriin bezmedzný obdiv k strýkovi. Porov. listy princeznej Viktorie kráľovi Leopoldovi z 21. septembra 1836 a 21. novembra 1836, The Letters, s. 51; 54.

častejšie sa v Leopoldových listoch objavovali politické rady a odporúčania ohľadom formovania princeznej budúcej domácnosti po dosiahnutí jej plnoletosti a prvých politických rozhodnutí.³¹⁷ Ťažko uveriť, že taký prezieravý štátnik a politik, akým Leopold nepochybne bol, sa vo svojich výpočtoch dopustil zásadnej chyby a zabudol, že tón, ktorým možno komunikovať s malou neterou je nezlúčiteľný s tónom, ktorým sa pristupuje k anglickej kráľovnej. Viktória, ktorá sa po osemnástich rokoch strávených v matkinom „väzení“ v Kensingtonskom paláci stala nesmierne žiarlivá na svoju nadobudnutú slobodu a samostatnosť v rozhodovaní, vnímala veľmi citlivo akékoľvek pokusy o manipuláciu svojej osoby, a to i zo strany milovaného strýka.

Kráľovná, ktorá bola niekedy v polovici roku 1836 zasvätená do Leopoldovho svadobného plánu, nechcela spočiatku po nástupe na trón o skorej svadbe ani počuť. Neustály tlak zo strany Leopolda ju v tomto presvedčení len utvrdzoval a jej znechutenie voči spojeniu s nemeckým bratrancom rástlo. Stockmar, ktorý sa vďaka zachovaniu zdanlivej nezaujatosti tešil u Viktórii i naďalej priazni a obľube, nútil Leopolda i vojvodu Ernesta I. kvôli značnému odporu kráľovnej k zdržanlivosti. Bol presvedčený o tom, že okolnosti sú síce zložité, ale nie neriešiteľné, no je potrebné postupovať čo najopatrnejšie, jednotne, a predovšetkým zachovať celú záležitosť v tajnosti tak dlho, ako to bude možné.³¹⁸ Celú situáciu zhoršil vojvoda Ernest, ktorý sa v lete v roku 1837 vydal bez Leopoldovho vedomia do Londýna, kde sa snažil sondovať u svojej sestry i ministrov a nenápadne zistiť šance Alberta u kráľovnej, ale nepochodil a vrátil sa bez úspechu domov.³¹⁹ Jeho návšteva nezanechala na kráľovskom dvore dobrý dojem a Stockmar musel nedočkavému vojvodovi v liste pripomenúť, že rokovania musia prebiehať v utajení do chvíle, kým sa kráľovná definitívne nevysloví.³²⁰

V tom čase sa už Viktória vyslobodila nielen spod nadvlády matky a Johna Conroya³²¹, ale pomaly sa odpútavala i od strýka Leopolda. Otvorená roztržka

³¹⁷ Leopold napríklad radil Viktórii, aby si vo svojej domácnosti ponechala barónku Lehzenovú vo funkcii guvernanky a podľa jeho odporúčania mala kráľovná po svojom nástupe na trón ponechať pri moci i vládny kabinet na čele s lordom Melbournom. Porov. listy belgického kráľa princeznej Viktórii z 11. apríla a 17. júna 1837, *The Letters*, s. 64; 72.

³¹⁸ *Denkwürdigkeiten*, s. 309.

³¹⁹ BENNETT, s. 27.

³²⁰ SCHNEIDER, s. 79.

³²¹ K prvým politickým rozhodnutiam mladej kráľovnej patrilo i odstránenie nenávideného matkinho dôvernika z kráľovského dvora, Conroy obdržal za svoje služby titul baroneta a penziu

s vojvodkyňou z Kentu, napätie, ktoré vládlo na dvore po smrti lady Flóry Hastingsovej a zmena v správaní Leopolda po jej nástupe na trón strpčovali kráľovnej život. Snaha belgického kráľa viesť a ovplyvňovať svoju neter v jej politických i osobných rozhodnutiach bola Viktórii čoraz viac na obtiaž. Leopold automatiky očakával, že ho neter bude vo všetkých svojich rozhodnutiach žiadať o radu tak, ako to robila i pred nástupom na trón a veľmi rád zabúdala, že je suverénnou panovníčkou ostrovnej monarchie. Viktória odmietala nechať sa i naďalej viesť ako na vodítku a ich vzťahy značne ochladli.³²² Bývalé postavenie strýka v jej živote postupne preberal lord Melbourne, ktorého úloha v prípravách budúcej svadby kráľovnej nie je veľmi jasná. Zdá sa, že vikomt, ktorý sa netajil svojou nechutou k svadbe s cudzincom, a navyše zase s Coburgom, nepatrila medzi tých, ktorí by na Viktóriu príliš tlačili, pretože svadba mohla jedine obmedziť jeho postavenie, ktorému sa ako blízky poradca a dôverník kráľovnej tešil na kráľovskom dvore,³²³ ale na druhej strane, po tom, ako sa na verejnosti prevalila aféra s lady Hastingsovou radil kráľovnej, aby sa pre jej vlastné dobro svadba ďalej neodkladala a konala sa čo najskôr.³²⁴

Z politického hľadiska nepotrebovala Veľká Británia v štyridsiatych rokoch devätnásteho storočia podporu cudzej veľmoci, po Viedenskom kongrese sa Veľká Británia stala najmocnejšou európskou veľmocou³²⁵ a vratkú stabilitu na európskom kontinente zabezpečovali londýnske konferencie. Britská svadba nemusela byť uzavretá zo zahraničnopolitických alebo majetkových dôvodov, Viktória potrebovala manžela, ale Veľká Británia, raziaca politiku rovnováhy na európskom kontinente, netúžila vidieť po kráľovninom boku príslušníka panujúcej dynastie, pretože také spojenie by mohlo mať nežiaduce zahraničnopolitické aspekty a krajina by sa mohla nevhodným výberom manželského partnera z rodiny niektorej z vládnuccich dynastií nepríjemne zaplietť do prípadného vojensko-mocenského sporu. Navyiac by sa prípadný manžel mohol pokúšať dosiahnuť svoj podiel vplyvu na vláde, a táto predstava sa ani trochu nepáčila parlamentu. Zároveň sa predpokladalo, že panovníčka by si nemala vyberať manžela z miestnych šľachticov, pretože by to mohlo vyvolať rozbroje na domácej scéne.

a bol vykázaný z kráľovninej blízkosti. Porov. list kráľovnej Viktóriie lordovi Melbournovi z 29. decembra 1837, *The Letters*, s. 99.

³²² Porov. LONGFORD, s. 87-88; SITWELL, s. 121-122.

³²³ Porov. FEUCHTWANGER, *Albert and Victoria*, s. 20; JAMES, s. 49; SCHNEIDER, s. 78;93; .

³²⁴ Porov. CECIL, s. 381-382; FEUCHTWANGER, *Albert and Victoria*, s. 39; NETZER, s. 148.

³²⁵ Porov. JAMES, s. 7.

Hľadal sa preto niekto menej významný, príslušník niektorej z európskych dynastií, ale bez reálnej politickej moci a prílišných politických ambícií, naviac protestant bez záväzkov k vlastnej krajine.³²⁶

Rýchlosť, s akou prebehli zásnuby počas druhej návštevy princa Alberta v Londýne zrejme prekvapila i samého Leopolda. Správa o chystanej svadbe mala zostať až do poslednej chvíle tajomstvom, ale keď sa napokon v januári 1840 dostala na verejnosť, nevyvolala nijaké nadšenie. Princ z málo významnej rodiny, synovec neoblúbenej vojvodkyne z Kentu, zase Nemecký a zase Coburg, ktorý do manželstva nemal čo priniesť a navyše bol verejnosti neznámy, sa zdal byť málo pre kráľovnú ostrovnej monarchie. Britská tlač, politici i poddaní mali z plánovanej svadby zmiešané pocity, a väčšinou prevažovali tie negatívne.³²⁷ Svojimi osobnými chybami a tvrdohlavosťou sklamala Viktória očakávania, ktoré do nej boli po jej nástupe vkladané. Z toho vyplývala potreba zrelého manžela po jej boku, ktorý by dokázal decentne krotiť kráľovninu výbušnú povahu. Albert bol však o tri mesiace mladší než kráľovná a ako cudzinec, Coburgovec, navyše synovec v Londýne málo obľúbeného Leopolda, sa Albert mohol tešiť u poddaných svojej ženy len mizivej popularite.

Rok po Viktóriinom nástupe zasiahla xenofóbna vlna v Anglicku i baróna Stockmara, ktorého bola kráľovná nútená poslať do Bruselu pod zámienkou príprav Alberta na post jej budúceho manžela a barón sa tak mohol začať naplno venovať svadobným plánom.³²⁸ Nebola to však ani britská verejnosť, a nebol to ani Stockmar či Leopold, kto nakoniec zmenil Viktóriin názor na svadbu. Bol to princ Albert, kráľovná sa jednoducho do svojho bratranca zaľúbila. Po zásnubách v roku 1839 odcestoval Albert domov, aby zariadil všetko potrebné pred svadbou a týždeň po jeho odchode sa v Buckinghamskom paláci stretlo 83 členov kráľovskej rady, pred ktorými Viktória predniesla krátky prejav o svojom zasnúbení zostavený v Melbournom. Rozdiely medzi obidvoma kultúrami boli také priepastné, že kým Viktória čítala oznámenie o svojom zasnúbení pred vážnym a dôstojným parlamentom, v Coburgu sa strieľalo z pušiek a pištoli po celú noc.³²⁹

³²⁶ ERICKSON, s. 56.

³²⁷ Porov. GROEBE, s. 52; NETZER, s. 150.

³²⁸ Denkwürdigkeiten, s. 327.

³²⁹ List princa Alberta kráľovnej Viktórii z 10. decembra 1839, Prinzgemahl Albert, s. 48. Porov. NETZER, s. 150-151; WEINTRAUB, The Wettiner and England, s. 28.

Prípravy na svadbu Alberta s Viktóriou boli koordinované ich ctižiadostivým strýkom, belgickým kráľom Leopoldom a jeho oddaným poradcom barónom Stockmarom. Kráľ Leopold videl v realizácii „britskej svadby“ jedinečnú možnosť obnovy britsko-coburského spojenia porušeného predčasnou smrťou korunnej princeznej Charlotty, kedy jediným pojitkom medzi ostrovnou mocnosťou a coburským vojvodstvom ostala princezná Viktória, dcéra Leopoldovej sestry vojvodkyne z Kentu. Počas príprav na svadbu sledoval belgický kráľ okrem rozšírenia vplyvu coburského domu v Európe i svoje vlastné mocenské plány, keďže dúfal, že vďaka blízkemu vzťahu k budúcej britskej panovníčke, posilnenému navyiac svadbou s jeho coburským synovcom, s ktorým mal rovnako blízke vzťahy, posilní svoj mocenský dosah na britskú kráľovskú korunu a tým i postavenie belgickej monarchie na zahraničnopolitickej scéne. Kráľ veril, že nepopierateľný obdiv, ktorému sa tešil u Alberta i Viktórie mu pomôže ľahšie pôsobiť na politické rozhodnutia Veľkej Británie a ovplyvňovať ich vo svoj prospech. Od roku 1836 prebiehali intenzívne rokovania medzi kráľom, Stockmarom a vojvodkyňou z Kentu o možnosti uskutočnenia svadobného plánu, do ktorých bola v polovici roku zasvätená i princezná Viktória. Leopold takticky riadil celú operáciu a premyslene pripravoval princa Alberta na jeho budúcu úlohu, ale trvalo ďalšie štyri roky, kým sa jeho plán stal skutočnosťou.

VI) Zahraničná politika Leopolda I. Belgického

Kapitola analyzuje politické pozadie „nástupu“ princa Alberta ako manžela britskej kráľovnej, a to ako zahraničnopolitické, koordinované snahou Leopolda I. zabezpečiť a upevniť cestou dynastickej politiky hranice a postavenie Belgicka, tak i vnútropolitické, súvisiace s „udomáčňovaním“ princa Alberta v Británii a zaisťovaním jeho postavenia vo verejnom a politickom živote ostrovnej monarchie. Realizácia svadby Alberta s britskou kráľovnou totiž nebola pre Leopolda len rodinnou záležitosťou a otázkou posilnenia coburských väzieb v rámci európskych vládnučich domov, ale mala i politický podtext. Belgický kráľ sa snažil využiť blízke rodinné puto, ktoré ho spájalo s kráľovnou Veľkej Británie k ovplyvňovaniu britskej diplomacie v prospech belgickej monarchie a k dosiahnutiu svojich plánov na zahraničnopolitickej scéne.

Belgický kráľ Leopold I. patril nepochybne k významným európskym panovníkom devätnásteho storočia. Politicky bol na medzinárodnej scéne činný ako sprostredkovateľ medzi britskými a francúzskymi záujmami, lebo ako zať francúzskeho kráľa a strýko britskej kráľovnej mal na túto úlohu vhodné predpoklady.³³⁰ Hneď, ako sa aspoň trochu upokojila vnútropolitická situácia v Belgicku po jeho nástupe na trón, sústredil belgický kráľ svoju pozornosť na zahraničnopolitické a vojenské upevnenie svojej monarchie. Spor s Holandskom ostával stále otvorený, Viliam I. odmietal uznať nezávislosť belgickej monarchie a zatiaľ trvalo medzi oboma krajinami prímerie, ale definitívne uzavretie mieru bolo v nedohľadne.³³¹ Leopold musel v nasledujúcich rokoch využiť všetok svoj diplomatický takt, aby sa mu podarilo dosiahnuť podpis mierovej zmluvy, ktorou nizozemský kráľ nakoniec uznal nezávislosť Belgicka i jeho neutralitu.

³³⁰ Toto spojenie padlo s februárovou revolúciou v roku 1848, zosadením orleánskej dynastie z francúzskeho trónu a vyhlásením republiky s princom Napoleonom Bonapartem, synovcom cisára Napoleona I., vo funkcii prezidenta. Ako zať zvrhnutého francúzskeho kráľa, ktorý navyše bojoval v protinapoleonských vojnách na strane spojencov, musel Leopold počítať s najhorším, pretože po tom, ako sa francúzsky prezident stal v roku 1852 francúzskym cisárom, vzrástli obavy, že využije prvú príležitosť, aby pripojil územie Belgicka k Francúzsku, čím sa Leopold dostal do priamej opozície voči Napoleonovi III. Porov. HENNING, s. 157.

³³¹ Belgicko bolo kvôli novým hraniciam v roku 1831 natoľko sklamané, že Leopold uvažoval stiahnuť svoju ponuku, ale Stockmar ho presvedčil, aby pokračoval v tom, čo začal. Belgická monarchia prijala mierovú zmluvu v novembri 1831, Nizozemsko až v roku 1839 pod vojenským tlakom zo strany Anglicka a Francúzska. Porov. Walter EICHHORN, Stockmars europäisches Wirken an der Seite Leopolds. 1818-1834- Lehr- und Wanderjahre, in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 19), 1990, s. 92; JAMES, s. 31.

Keď sa v roku 1837 rozšírili fámy, že to so zdravotným stavom kráľa Viliama IV. nevyzerá dobre, začal sa Leopold ešte intenzívnejšie zaoberať svojou neterou v Anglicku. Belgický kráľ si plne uvedomoval mocenský dosah Viktóriinho budúceho postavenia a obával sa vplyvu, ktorý by na mladú a neskúsenú kráľovnú mohli mať politické frakcie pri dvore, pokúšajúce sa dostať kráľovnú pod svoj vplyv a využiť jej neskúsenosť pre svoje politické ciele.³³² V prvých mesiacoch roku 1837 preto venoval špeciálnu pozornosť svojej neteri a jeho početné listy ukazujú obavy z toho, aby sa princezná nestala niekoho politickým nástrojom.³³³ Barón Stockmar, vyslaný do Londýna mesiac pred Viktóriiným nástupom na trón, sa mal postarať o to, aby jeho neteri nechýbal v ťažkých chvíľach „kompas“³³⁴ a aby sa bezpečne dostala z neželaného dosahu politických intrigánov. Zároveň si Leopold musel byť vedomý skutočnosti, že Stockmar si nebude môcť dlhodobo udržať svoje postavenie kráľovninho poradcu, pretože napriek barónovmu nepopierateľnému taktu a politickému umu, to bol stále cudzinec na anglickom dvore, ktorý mal príliš blízko ku kráľovnej na to, aby jeho prítomnosť nevyvolávala na verejnosti nervozitu. Najvhodnejšou alternatívou, ako si udržať vplyv nad svojou čoraz tvrdohlavejšou a nezávislejšou neterou sa ukazovalo byť manželstvo s Leopoldovým blízkym príbuzným, navyše takým, u ktorého by sa belgický kráľ tešil značnému rešpektu. Kráľovná však odmietala v prvých rokoch po svojom nástupe o svadbe diskutovať a tvrdošijne o celej záležitosti mlčala, až Leopold nadobudol podozrenie, že za jej odmietaním stojí lord Melbourne, ktorý získaval nad kráľovnou čoraz väčšiu moc.³³⁵

Belgický kráľ sa v prvých rokoch svojej vlády nachádzal v neutešenej zahraničnopolitickej situácii a pre belgický štát, ktorý sa nemohol spoliehať na priateľské úmysly svojich susedov, sa zdalo byť dynastické spojenie s britskou mocnosťou životne dôležité. Leopold chcel využiť príbuzenské vzťahy so svojou neterou, aby posilnil svoju pozíciu v Belgicku i na európskej politickej scéne a zaistil tak svojej krajine výhodnejšie podmienky počas mierových rokovaní v Londýne.³³⁶ Kráľ nemohol skryť fakt, že musí manévrovať medzi Francúzskom

³³² Greville Memoirs, s. 116.

³³³ List kráľa Leopolda princeznej Viktórii z 15. júna 1837, The Letters, s. 71.

³³⁴ Denkwürdigkeiten, s. 315.

³³⁵ V liste z 12. júla 1837 žiada Leopold kráľovnú, aby nikomu, ani svojmu premiérovi nedovolila, aby s ňou hovoril o veciach osobného charakteru bez toho, aby k danej záležitosti najskôr vyjadrila sama, porov. The Letters, s. 85.

³³⁶ Porov. CORTI, s. 89; CRABITÈS, s. 18.

a Holandskom a bolo preňho preto dôležité získať si podporu Anglicka, ale počínal si pri tom tak okato, že i Viktória si začínala pomaly uvedomovať, že sa ju strýko snaží smerovať podľa vlastných politických ambícií.

Už tretí deň po Viktóriinom nástupe na trón sa Leopold v liste prvýkrát zmienil o tom, že by bol rád, keby kráľovná všetky svoje politické rozhodnutia najskôr prekonzultovala s ním.³³⁷ Takáto žiadosť bola nemiestna, pretože priamo zasahovala do kráľovných výsad ako suverénneho panovníka a do vnútropolitického systému v monarchii. Prekvapená kráľovná prejavila značný zmysel pre diplomaciu, keď sa vyhla priamej konfrontácii a taktne mu odpovedala, že mu ďakuje a že si jeho „*radý bude vždy nesmierne cenit*“.³³⁸ Skutočný význam jej odpovede však musel byť Leopoldovi jasný, kráľovnej bola veľmi vzdialená myšlienka, že bude v dôležitých záležitostiach týkajúcich sa jej krajiny počúvať rady svojho kráľovského strýka. Leopold apeloval na blízke rodinné väzby a pripomínal Viktórii, aby išla v stopách svojho kráľovského strýka Viliama IV., ktorý prisľúbil belgickému kráľovi, že sa bude snažiť zaistiť Belgicku vojenskú ochranu v prípade napadnutia Francúzskom alebo inej mocnosti.³³⁹ Kráľovná odmietla nechať sa zatahnúť do strýkovej politickej hry a zaviazat' sa k poskytnutiu mocenských záruk pre jeho monarchiu. Zostávala nestranná, a takticky uist'ovala Leopolda, že jej vláda nepodnikne nič, čo by nejakým spôsobom znevýhodnilo alebo poškodilo belgickú monarchiu a bude podporovať jej záujmy o to viac v prípade, ak to bude ku prospechu Anglicka.³⁴⁰

Samotný vplyv belgického kráľa na svoju neter, teraz kráľovnú mocnej ostrovnej monarchie, nezostal v Európe nepovšimnutý. Dokonca aj rakúsky kancelár Metternich bol ochotný, v snahe zaistiť v Európe obnovenie konzervatívnych princípov, zabudnúť na svoje nie práve priateľské vzťahy k panovníkovi prvej ústavnej konštitučnej monarchie na európskom kontinente. V snahe zabrániť tomu, aby sa britská panovníčka nedostala do nesprávnych rúk a nestala sa vďaka tomu ultraliberálnou, t.j. radikálnou, v politických názoroch, obrátil sa kancelár na jej strýka v presvedčení, že dokáže udržať svoju neter

³³⁷ List kráľa Leopolda kráľovnej Viktórii z 23. júna 1837, Victorias Briefwechsel, s. 76.

³³⁸ List kráľovnej Viktorie kráľovi Leopoldovi z 25. júna 1837, Victorias Briefwechsel, s. 77.

³³⁹ SITWELL, s. 126, porov. list belgického kráľa kráľovnej Viktórii z 19. októbra 1837, Victorias Briefwechsel, s. 90..

³⁴⁰ Porov. SITWELL, s. 126.

v prijateľných hraniciach.³⁴¹ Metternich predpokladal, že „milovaný strýko“ si s kráľovnou ľahko poradí, ale Leopold mal už v tom čase nemalú prácu s tým, aby si zachoval vlastný vplyv nad Viktóriou, nielen Metternichom, ale celou politickou scénou v Európe značne preceňovaný.³⁴² Navyiac mal kráľ vlastné plány čo sa vplyvu na kráľovnú a zasahovanie do zahraničnopolitických rozhodnutí Veľkej Británie týkalo.

Po uzavretí prímeria s Holandskom sa Leopold rozhodol využiť nadštandardné vzťahy s kráľovnou a s odvolaním sa na jej vernú náklonnosť k jeho osobe sa pokúšal presadiť ním navrhované zmeny hraníc, ktoré boli pôvodne stanovené po uzavretí prímeria s Holandskom. Chcel Viktóriu priviesť k tomu, aby vyvíjala tlak na svoju vládu smerujúci k prijatiu týchto zmien, predovšetkým ohľadom odkúpenia území, ktoré boli na základe dohody pririeknuté Holandsku. V liste z roku 1838 žiadal kráľ svoju nete, aby sa „*príležitostne*“ vyjadrila pred Melbournom a svojimi ministrami, že si, „*pokiaľ je to zlučiteľné so záujmami jej krajiny*“, neželá, aby sa Anglicko zasadzovalo za také opatrenia, ktoré by v krátkom čase mohli viesť k zániku Belgicka.³⁴³ Veľká Británia nebola nadšená z Leopoldovej vytrvalej snahy manipulovať s ich kráľovnou a vláda sa s nevôľou dívala na jeho pokusy zmeniť pomocou osobnej intervencie na kráľovskom dvore v Londýne prijatú a všetkými mocnosťami ratifikovanú dohodu.³⁴⁴ Viktória nakoniec musela Leopoldovi v priateľskom, ale odmietavom liste vysvetliť, že je táto zmluva záväzná a nie je možné ju nejakým spôsobom pozmeňovať.³⁴⁵

Záporné stanovisko Británie k otázke týkajúcej sa zmeny zmluvných podmienok prímeria medzi Belgickom a Holandskom vyvolalo v Európe nemalý rozruch a pošramotilo povest' belgického kráľa ako šedej eminencie stojacej za rozhodnutiami britskej kráľovnej, keďže sa jasne ukázalo, že fámy o jeho politickom vplyve na panovníčku ostrovnej monarchie boli prehnané. Ani rodinné väzby s Francúzskom neposkytli Leopoldovi politickú podporu, v ktorú dúfal.

³⁴¹ Od roku 1840 si belgický kráľ a rakúsky kancelár vymieňali častejšie listy o politickej situácii v Európe, hoci sa nedá hovoriť o pravidelnej korešpondencii. Podrobnejšie k snahe rakúskeho kancelára koordinovať vplyv belgického kráľa na kráľovnú Viktóriu porov. CORTI, s. 84-86; Memoirs of Leopold I., s. 172-174.

³⁴² CORTI, s. 89.

³⁴³ List kráľa Leopolda kráľovnej Viktórii z 2. júna 1838, The Letters, s. 116. Porov. CORTI, s. 89; CRABITÈS, s. 46.

³⁴⁴ List lorda Melbournu kráľovnej Viktórii z 2. decembra 1838, The Letters, s. 135.

³⁴⁵ Odpoveď kráľovnej Viktórie na list belgického kráľa, v ktorom sa dovoľával zvláštnych ohľadov k belgickej monarchii zo strany Anglicka v liste z 10. júna 1838, The Letters, s. 117.

Francúzskeho kráľa Luisa Filipa neprijemne prekvapila nezávislosť s akou si jeho zať počínal v prvých rokoch vlády pri riadení svojej krajiny a pretože obaja panovníci mali úplne opačné predstavy o tom, ako mala svadba francúzskej princeznej s Leopoldom ovplyvniť ich budúcu spoluprácu, automaticky vznikali spory a nedorozumenia. Belgický kráľ sa snažil zabezpečiť si prostredníctvom rodinných väzieb priateľstvo svojho mocného suseda, kým Luis Filip dúfal, že vďaka svadbe svojej dcéry získa vlastný vplyv nad Belgickom, ale rozhodne sa mu nepozdávala predstava, že belgická kráľovná mala poslúžiť len ako nástroj, ktorým chcel Leopold pôsobiť v prospech svojich politických ambícií na jej kráľovského otca vo Francúzsku.³⁴⁶ Veľmi blízke vzťahy belgického kráľa k britskej panovníčke navyše opäť oživil francúzske obavy z dominantného vplyvu Veľkej Británie v Belgicku.³⁴⁷ Leopoldovo úsilie o revíziu hraníc tak paradoxne viedlo k zblíženiu oboch vlád a spoločnej zhode, čo sa týkalo odmietnutia jeho návrhov ohľadom hraničných zmien s Nizozemskom. Pruskí Hohenzollernovci spriaznení s nizozemským kráľom, sa tiež rozhodne postavili na stranu Holandska³⁴⁸ a ani Rakúsko nemalo dôvod prejavovať nadšenie z Leopoldovho úsilia. Rakúsky kancelár rozhodne nepocit'oval potrebu podporovať mocenské ambície liberálneho konštitučného kráľa, ktorý s ním navyše odmietol spolupracovať v čase nástupu kráľovnej Viktórie na trón a teraz sa snažil rozšíriť sféru svojho vplyvu v Európe.³⁴⁹

V roku 1838 mal Leopold všetky dôvody k tomu byť rozčarovaný svojou pozíciou. Mladší brat Charlesa Grevilla, Henry Viliam³⁵⁰, napísal svojmu bratovi v máji 1838 počas svojho pobytu z Bruselu, že *„Leopold je už chorý zo svojej belgickej koruny a krok od abdikácie v presvedčení, že je lepšie byť anglickým princom s 50 000 librami ročne, ako panovníkom problematického malého kráľovstva, na ktoré sa všetci jeho susedia pozerajú zlým alebo žiadostivým*

³⁴⁶ List francúzskeho kráľa Luisa Filipa Leopoldovi z 8. decembra 1838, *Memoirs of Leopold I.*, s. 152-158.

³⁴⁷ CORTI, s. 91.

³⁴⁸ HENNING, s. 153. Porov. list kráľa Leopolda kráľovnej Viktórii z 1. júna 1838, *The Letters*, s. 119.

³⁴⁹ Porov. CORTI, s. 93; *Memoirs of Leopold I.*, s. 173.

³⁵⁰ Henry William Greville (1801-1872), pôsobil ako osobný tajomník lorda Francisa Egertona, neskoršieho grófa z Ellesmeru a v rokoch 1834-1844 ako atašé britského veľvyslanectva v Paríži. Podobne ako jeho starší brat si viedol denník, časť z neho bola v rokoch 1883-1884 vydaná jeho neterou pod názvom „*Leaves from the Diary of Henry Greville*“. Viď. *Dictionary of National Biography 1885-1900*, Vol. 23, ed. by Leslie Stephen and Sidney Lee, Oxford 1890, heslo: Greville, Henry William.

*pohľadom.*³⁵¹ Je otázne, čo bolo na tomto tvrdení pravda, ale je málo pravdepodobné, žeby Leopold uvažoval o prijatí ponuky anglického kráľa, ktorý mu pred jeho odchodom do Belgicka prisľúbil, že sa môže kedykoľvek vrátiť na svoje britské majetky, ak bude situácia v jeho novom kráľovstve neudržateľná a bude mu okamžite navrátená i jeho ročná apanáž, ktorej sa pred odchodom vzdal. Leopold bol predsa len príliš ambiciózny muž na to, aby sa uspokojil s postavením anglického princa bez reálnej politickej moci a vplyvu, ale na druhej strane nemožno poprieť, že v roku 1838 nevyzerala situácia pre Belgicko veľmi pozitívne. Veľká Británia i Francúzsko zotrvali nekompromisne na svojom odmietavom stanovisku čo sa úpravy belgických hraníc týkalo a pre tradičné konzervatívne mocnosti, akými bolo Prusko a Rakúsko, pre ktoré bola existencia belgického kráľovstva živým dôkazom nestability „ich“ viedenského systému, bola každá príležitosť k novej úprave pomerov na európskom kontinente vítaná.

Koncom tridsiatych rokov sa zdalo, že si belgický kráľ popudil proti sebe svojím sebavedomým postojom všetky európske mocnosti. Belgicko bolo tlačené do podpisu mierovej zmluvy s Nizozemskom a cítilo sa byť zradené postojom Veľkej Británie, od ktorej očakávalo podporu. Mierové podmienky sklamali očakávania belgického národa a, ako sa belgický kráľ sám vyjadril, jeho sklamanie a „*hnev boli namierené predovšetkým proti Anglicku*“.³⁵² V deň podpisu mierovej zmluvy poslal Leopold kráľovnej Viktórii melancholický list, v ktorom vyjadril svoju nespokojnosť nad konečným riešením belgickej otázky, upozornil svoju neteť, že Belgicko „*sa cíti ponížené a rozčarované svojou takzvanou politickou nezávislosťou ako sa nad ňou ráčila konferencia zhodnúť*“ a neodpustil si trpkú poznámku, že pri všetkom sklamaní, ktoré jeho krajina v posledných mesiacoch prežívala a ktoré z nemalej časti kládol za vinu britskej vláde, by sa nikto nemohol čudovať, keby bol on prvým a zároveň posledným belgickým kráľom v histórii.³⁵³ Zdalo sa, že konsenzus medzi britskou a belgickou stranou nebol možný, preto sa kráľovná rozhodla prerušiť v súkromnej korešpondencii so strýkom všetky ďalšie politické diskusie ohľadom belgickej otázky³⁵⁴ a sústredila svoju pozornosť na

³⁵¹ Cit. podľa: FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 38.

³⁵² Cit. z listu kráľovnej Viktorie belgickému kráľovi z 9. apríla 1839, The Letters, s. 151.

³⁵³ Cit. z listu kráľa Leopolda kráľovnej Viktórii z 19. apríla 1839, The Letters, s. 152-153. Porov. Memoirs of Leopold I., s. 174-175.

³⁵⁴ List kráľovnej Viktorie belgickému kráľovi z 30. apríla 1839, The Letters, s. 154.

vnútropolitickú situáciu v krajine, kde hrozilo, že whigovský kabinet lorda Melbournu každú chvíľu padne.

Leopold prehrál svoj boj na zahraničnopolitickej scéne, ale nechcel sa vzdať i realizácie svojich dynastických plánov. Pripravované britsko-coburské spojenie mu už síce v tej chvíli nemohlo pomôcť v presadzovaní belgických záujmov čo sa týkalo hraničných sporov s Nizozemskom, ale mohlo vo všeobecnosti posilniť postavenie coburského rodu, a tým i belgického kráľa, medzi panujúcimi dynastiami a prípadne neskôr viesť k revízii mierových podmienok. Leopold musel teraz nakračovať veľmi opatrne, lebo hoci spor ohľadom úpravy belgicko-nizozemských hraníc nezhoršil osobné vzťahy medzi ním a Viktóriou natrvalo, predsa na nich zanechal svoj tieň. Otázka jej budúcej svadby s princom Albertom ostávala stále otvorená a aj vďaka napätej zahraničnopolitickej situácii sa zatiaľ vyvíjala v Leopoldov neprospech, pretože Viktória začala v osobnom živote preukazovať rovnakú nezávislosť a presadzovanie vlastnej vôle ako v politických kauzách a Leopold začal mať oprávnené obavy, že sa nezrealizuje ani jeho svadobný plán.³⁵⁵

Ako skúsený politik si Leopold uvedomoval, že na politickej scéne nemal v tej chvíli šancu zvíťaziť, preto sústredil svoju pozornosť opäť na dynastickú politiku. Barón Stockmar bol už v tej chvíli s princom Albertom na poznávacej ceste po Taliansku, aby tu zasvätil princa do anglických pomerov a pripravil ho na jeho prípadné budúce postavenie po boku britskej panovníčky. Viktórii sa ani trochu nepozdávala predstava, že sa má vydať za niekoho, kto jej bol vopred určený a konzultovala celú vec s lordom Melbournom, ktorý kráľovnú triezvo upozorňoval na neoblíbenosť Coburgovcov v cudzine a na skutočnosť, že cudzinec, ktorý sa navyše ožení s vlastnou sesternicou, nebude v Anglicku vítaný s nadšením. Melbourne ale zároveň musel pripustiť, že na zozname nádejných princov, ktorí by v tomto prípade prichádzali do úvahy, nebol v tom čase k dispozícii nikto vhodnejší.³⁵⁶

Leopoldovi jeho dynastické kalkulácie napokon vyšli a princezná sa do svojho bratranca zaľúbila. Po sklamaníach z predchádzajúcich rokov a po diplomatických neúspechoch, ktoré utrpel na zahraničnopolitickej scéne, to bol nepochybne jeho triumf.

³⁵⁵ SITWELL, s. 126.

³⁵⁶ Porov. CECIL, s. 380-381; CORTI, s. 97.

VI-1) Princ-manžel

Po Vianociach strávených v Coburgu odcestoval barón Stockmar v januári 1840 do Londýna kvôli rokovaniu o manželskej zmluve s lordom Palmerstonom a pripravám na svadbu, ktorej termín bol stanovený na 10. februára.³⁵⁷ Všetko ale nešlo tak ľahko, ako si barón a kráľovná Viktória pôvodne mysleli. Stockmarovi netrvalo dlho, aby zistil, že princ Albert to v Anglicku nebude mať ľahké, nebol rešpektovaný anglickou spoločnosťou a verejnosť bola voči jeho osobe viac-menej ľahostajná, akurát sa miestami ozývali sťažnosti na jeho mladosť.³⁵⁸ Kým v Coburgu a Gothe bolo oficiálne oznámenie zasnúbenia vítané s nadšením, v Británii nevyvolalo po počiatocnom rozruchu až takú vlnu nadšenia. Vo všeobecnosti nebola pripravovaná svadba prijímaná na verejnosti negatívne, pretože po politických excesoch kráľovnej v prvých rokoch vlády panovalo presvedčenie, že schopný manžel by mohol tvrdohlavú panovníčku vhodne usmerniť a naviesť správnym smerom, ale vnútropolitická scéna spozornela.

Coburský vplyv na britský kráľovský dvor bol mnohým trňom v oku a po svadbe Alberta s Viktóriou sa mal trón ocitnúť v rukách kráľovnej z hannoverského rodu a coburského princa. Časť toryovskej strany, ktorá by radšej videla na tróne po boku kráľovnej Juraja z Cambridgu alebo princa Oranžského, prejavovala voči princovi z nemeckého domu predsudky, podnecované najmä osobou vojvodu z Cumberlandu, podľa ktorých bol Albert radikál a neveriaci.³⁵⁹ Opozícia využila Alberta, aby sa pomstila kráľovnej za jej politickú zaujatosť voči toryom a urobila z každej otázky týkajúcej sa Albertových privilégií stranický problém, predovšetkým čo sa princovej apanáže, hodnosti, titulu a prípadného regentstva týkalo.³⁶⁰ Túto skutočnosť si plne uvedomovala i kráľovná, ktorá mohla v polovici januára 1840, keď boli parlamentné spory v plnom prúde, svojmu snúbencovi iba rezignovane napísať, že toryovia využili aspoň každú možnosť uraziť kráľovnú v osobnom živote, keďže sa „*neodvážia napadnúť nás v parlamente*“.³⁶¹ Parlamentné spory boli nekonečné a až dlhé vyjednávania medzi Stockmarom, Peelom a Wellingtonom priniesli nakoniec výsledky.³⁶²

³⁵⁷ Denkwürdigkeiten, s. 341. Porov. list princa Alberta kráľovnej Viktórii z 18. decembra 1839, Prinzgemahl Albert, s. 55.

³⁵⁸ Porov. EICHHORN, Geburtshelfer des, s. 54; JAMES, s. 87; Denkwürdigkeiten, s. 340.

³⁵⁹ Denkwürdigkeiten, s. 341.

³⁶⁰ FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 40.

³⁶¹ Cit. podľa: JAMES, s. 91.

³⁶² EBART, s. 43.

Kráľ Leopold chcel čo najskôr vyriešiť záležitosť ohľadom Albertovho budúceho titulu a navrhoval, aby mu bola udelená hodnosť peera, ktorá by ho zbavila nálepky cudzinca. Albert váhal, pretože by tým stratil všetky práva na možné nástupníctvo v Gothe v prípade, žeby sa jeho stále slobodnému bratovi niečo stalo, prípadne by zomrel bezdetný, a aj Melbourne s Viktóriou boli proti, pretože ako peer by Albert automaticky získal miesto v Hornej snemovni, a Veľká Británia by nikdy neuznala cudzinca, ktorý by sa miešal do politického života monarchie.³⁶³ Viktória navyše tajne dúfala, že sa jej podarí vybojovať pre Alberta titul manžela vládnucej kráľovnej.³⁶⁴

Tvrdým orieškom sa ukázal byť problém prednostného práva v nástupníctve, ktorý by vyvstal s menovaním Alberta princom-manželom. V britskom právnom poriadku neexistoval v tomto prípade precedens, posledným princom-manželom v britských dejinách bol manžel kráľovnej Anny, princ Juraj Dánsky, ktorý získal začiatkom osemnásteho storočia postavenie v nástupníckom poriadku hneď po princoch s kráľovskou krvou, ale keďže v tej dobe nežili žiadni, ktorí by boli kvôli svojmu katolíctvu akceptovateľní, dostal sa princ v otázke nástupníctva hneď za kráľovnú.³⁶⁵ Viktória mala strýkov, ktorých súhlas bol potrebný a ktorí boli s podporou toryov rozhodnutí brániť v parlamente svoje postavenie. Kráľovskí vojvodovia bojovali urputne, aby zabránili Albertovi zaujať v otázke prvenstva v nástupníckom poriadku miesto pred nimi, predovšetkým vojvoda z Cumberlandu, hannoverský kráľ Ernest August, bol kategoricky proti.³⁶⁶ Nemalá časť námietok bola vznesená vojvodom Wellingtonom, ktorý sa v parlamente vyjadril proti ďalším titulom a privilégiám pre princa a podceňoval jeho význam a postavenie v Anglicku.³⁶⁷ Viktória musela použiť všetko svoj diplomatický takt, ak chcela zabezpečiť Albertovi miesto po svojom boku, ale jej želanie urobiť z neho princa-manžela vládnucej kráľovnej sa stretlo s totálnym odporom.³⁶⁸

³⁶³ K postoji princa Alberta k prípadnému získaniu titulu peera vid' list princa Alberta kráľovnej Viktórii z 10. decembra 1839, Prinzgemahl Albert, s. 49. Porov. JAMES, s. 90.

³⁶⁴ BENNETT, s. 34.

³⁶⁵ Podrobnejšie vid' BAGEHOT, s. 88.

³⁶⁶ Vojvoda zo Sussexu a vojvoda z Cambridgu nakoniec, hoci nie okamžite, súhlasili, aby mohol princ Albert zaujať v otázke nástupníctva postavenie hneď za svojou kráľovskou manželskou, ale vojvoda z Cumberlandu, ktorý bol vehementne proti, presvedčil vojvodu z Cambridgu, aby svoj súhlas odvolal. Porov. JAMES, s. 89.

³⁶⁷ WEINTRAUB, *The Wettiner and England*, s. 31.

³⁶⁸ JAMES, s. 86.

Lord Melbourne neobhájil v parlamente otázku Albertovho nástupníckeho prvenstva, klauzula svadobnej zmluvy, ktorá ustanovovala, že Albert je po Viktórii najvýznamnejším členom kráľovskej rodiny neprešla a Albert zostal princom Sasko-Cobursko-Gothajským.³⁶⁹ Melbourne navyše spojil otázku nástupníctva s Albertovou naturalizáciou (udelenie štátneho občianstva) a aby dosiahol v parlamente súhlas aspoň so schválením tohto zákona, musel urobiť opozícii ústupky a návrh o nástupníctve stiahnúť. Zákon o princovej naturalizácii, prijatý 4. februára 1840, bol potrebný, aby sa z princa Alberta mohla stať Jeho Kráľovská Výsosť, ale v Albertovom prípade neobsahoval klauzulu o tom, že princ má byť najdôležitejšou osobou v monarchii hneď po kráľovnej. Až mesiac po svadbe sa na návrh Grevilla nakoniec obidve politické strany zhodli na úprave a bol vydaný kráľovský dekrét, ktorý princovi do budúca zaistoval pri všetkých udalostiach s výnimkou tých, ktoré boli upravované zvláštnym parlamentným zákonom, v poradí druhé najdôležitejšie postavenie v monarchii, a to hneď po kráľovnej.³⁷⁰ Jediné, čo sa lordovi Melbournovi nakoniec podarilo, bolo zabránenie presadenia pozmeňovacieho návrhu v Dolnej snemovni, na základe ktorého by Albertovi prestala byť vyplácaná apanáž, ak by kráľovná zomrela a on by netrúvil minimálne šesť mesiacov v roku v Anglicku.³⁷¹

Ani belgický kráľ, ani Albert neočakávali, že by v otázke týkajúcej sa princovej ročnej apanáže mohli nastať nejaké ťažkosti. Svojho času dostal Leopold bez otázok a prietahov 50 000 libier ročne rovnako, ako pred ním Juraj Dánsky, ale tento raz silneli v parlamente hlasy, ktoré brojili proti príliš vysokej apanáži pre nemeckého princa.³⁷² Návrh lorda Russella stanoviť ročný príjem princa na tradičných 50 000 libier vyvolal v Dolnej snemovni veľký rozruch a bol radikálne zamietnutý. Dolná snemovňa britského parlamentu stále nezabudla kráľovi Leopoldovi, že sa pred svojím odchodom do Belgicka odmietol vzdať

³⁶⁹ Až o sedemnást' rokov neskôr, v roku 1857, bol princovi Albertovi kráľovským dekrétom formálne udelený titul princa-manžela, čím bol Albert postavený pred kráľovských princov všade, okrem parlamentu a Korunnej rady. Porov. BOLITHO, s. 48; NETZER, s. 151.

³⁷⁰ JAMES, s. 90; Pár mesiacov po svadbe potom presadil Stockmar v prospech princa Alberta návrh zákona o regentstve, podľa ktorého sa v prípade úmrtia Viktorie pred dovŕšením plnoletosti jej nástupcu stával regentom jej manžel, a to podľa precedensu prijatého na základe príkladu princeznej Charlotty a princa Leopolda. Schválenie tohto zákona upevnilo a rozšírilo z právneho hľadiska postavenie princa Alberta v Anglicku a zároveň bolo dôkazom zmeny politického postoja voči kráľovninmu manželovi, ktorým prešla opozícia od debaty pri určovaní výšky princovej apanáže a ohľadom jeho postavenia v nástupníckom poriadku monarchie. Porov. BENNETT, s. 35; McCARTHY, s. 150; 152-153.

³⁷¹ WEINTRAUB, Albert, s. 26.

³⁷² JAMES, s. 88-89.

parlamentom pridelenej doživotnej renty vo výške 50 000 libier ročne.³⁷³ Objavili sa návrhy, že princ by sa mal uspokojiť s rovnakou sumou, ktorá bola v bežnej praxi prideľovaná kráľovským vojvodom, t.j. 21 000 libier ročne, pričom mala byť táto ponížujúca výška príjmu doplnená o rovnako ponížujúce podmienky. Albert sa mal zdržiavať v Anglicku aspoň šesť mesiacov v roku a musel sa okamžite vzdať nárokov na apanáž v prípade, ak by sa po druhýkrát oženil s katolíčkou.³⁷⁴ S podporou Róberta Peela bol nakoniec dosiahnutý kompromis a parlament akceptoval Peelov návrh na sumu 30 000 libier ročne bez podmienok.³⁷⁵ Leopold a kráľovná Viktória boli pobúrení a celú epizódu s apanážou chápali ako pomstu toryov kráľovnej za to, že odmietla Peela vo funkcii svojho prvého ministra.³⁷⁶ Odpor parlamentu bol však skôr znakom toho, že Anglicko je už unavené cudzincami, Coburgovcami predovšetkým a príchod ďalšieho princa z nemeckého rodu, ktorý mal byť vydržiavaný z britských daní, nevyvolával nijaké nadšenie. Živá spomienka na 50 000 libier ročne pre Leopolda vyvolávala ešte stále horkosť a nepochybne zohrala v celom spore významnú úlohu.³⁷⁷

Jedno z najväčších prekvapení, ktoré sa objavilo počas parlamentných sporov prebiehajúcich pred kráľovninou svadbou, vyvolal nečakaný rozruch spôsobený náboženskou otázkou. V oficiálnom oznámení o plánovanej svadbe, ktoré kráľovná predniesla pred Tajnou radou, boli vynechané slová „protestantský princ“, pretože lord Melbourne a vláda to pokladali za zbytočné a nepovažovali za potrebné uvádzať niečo tak očividné. Predpokladalo sa, že ako verejnosť, tak i všetky strany politického spektra majú historické povedomie o tom, že princ patrí k vetve saského rodu, ktorá bola už od čias reformácie čisto protestantská a Melbourne nechcel vyvolávať pochybnosti zbytočným zdôrazňovaním tejto skutočnosti, ale nakoniec sa mu podarilo dosiahnuť pravý opak. Navyiac sa

³⁷³ Leopold sa síce v júni roku 1831, keď opúšťal Londýn a smeroval do Bruselu, formálne vzdal svojej apanáže, ale naďalej z nej platil správu svojho anglického panstva Claremont, anglické služobníctvo a kone, členské klubové príspevky a čiastky určené na chod domácnosti vojvodkyne z Kentu a na starostlivosť o princeznú Viktóriu, čo ročne predstavovalo čiastku 20 000 libier. Porov. WEINTRAUB, Albert, s. 22.

³⁷⁴ Podmienka vrátenia apanáže v prípade Albertovej druhej svadby s príslušníčkou katolíckej viery bola jasnou fackou do tváre kráľa Leopolda a narážkou na jeho manželstvo s francúzskou princeznou a následnú konverziu ku katolíctvu.

³⁷⁵ 30 000 libier predstavovali sumu, ktorú kráľ Leopold každoročne vracal do kráľovskej pokladnice po zaplatení svojich výdajov v Anglicku a ktorú teraz parlament ponúkol Albertovi. Porov. Denkwürdigkeiten, s. 345; BENNETT, s. 36; WEINTRAUB, Albert, s. 23.

³⁷⁶ Porov. CECIL, s. 382-385; NETZER, s. 154.

³⁷⁷ FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 40.

automaticky predpokladalo, že ústavné nariadenie zakazujúce britskému panovníkovi pod hrozbou straty koruny svadbu s príslušníkom katolíckeho vyznania bude chápané ako dostatočná záruka, že ak kráľovná oznámi blížiacu sa svadbu, bude to svadba s členom z protestantskej rodiny.³⁷⁸ Vláda rozhodne nepočítala s pochybnosťami a nevôľou, ktorú absencia zmienky ohľadom princovho protestantizmu vyvolala. Okamžite sa vynorila katolícka minulosť Coburgovcov i spomienka na konvertovanie belgického kráľa Leopolda ku katolíckej viere v snahe získať Belgicko a pomerne vlažný prístup Coburgovcov k náboženskej otázke vyvolával otázky zo strany protestantskej Británie.³⁷⁹ Vláda si navyše očividne neuvedomila, že pre britskú verejnosť je nemecký princ neznámou persónou rovnako, ako jeho predkovia či jeho protestantský pôvod.

Belgický kráľ varoval, že by mala byť otázka princovej konfesie jasná a na verejnosti nespochybniteľná a spolu s vojvodom Wellingtonom navrhovali, aby bola informácia o princovom nepopierateľnom protestantskom pôvode v oficiálnom oznámení vyslovene spomenutá, ale lord Melbourne jednal na základe predpokladu, že zmienka ohľadom Albertovho náboženského vyznania je zbytočná.³⁸⁰ Ani v oznámení k Tajne rade, ani v prehlásení k parlamentu sa preto neobjavilo ani slovo k náboženskej otázke. Výsledkom bolo, že sa v debate k prejavu kráľovnej o pripravovanej svadbe strhla v parlamente výmena názorov, sám vojvoda Wellington vystúpil s otázkou, či budúci manžel kráľovnej je alebo nie je protestant a žiadal predložiť v parlamente rozsiahlejšie informácie o náboženskej minulosti Albertovej rodiny.³⁸¹ Vojvoda obvinil vládu, že úmyselne vynechala slovo „protestantský“ z kráľovninho vyhlásenia s ohľadom na svojich írskych a katolíckych stúpencov a rozhodne sa vyjadril v tom, zmysle, že hoci by si málokto dovolil pochybovať o princovom protestantskom pôvode, je žiaduce jednoznačné potvrdenie tejto skutočnosti ako dôkaz, že Anglicko je stále protestantská monarchia.³⁸² Viktória si tak musela od Alberta vyžiadať správu o jeho predkoch a ich postoji k reformácii³⁸³ a lord Palmerston dokonca zisťoval

³⁷⁸ McCARTHY, s. 147.

³⁷⁹ Okrem kráľa Leopolda konvertoval ku katolíckemu náboženstvu i Albertov druhý strýko Ferdinand pred svojou svadbou s maďarskou kňažnou Antóniou Koháryovou a sám Albert sa nikdy, ani ako dospelý muž, nezaujímal príliš nezaoberal náboženskou otázkou a bol úplne ľahostajný voči abstraktnej teológii. Porov. JAMES, s. 34; 88.

³⁸⁰ JAMES, s. 87-88.

³⁸¹ BENNETT, s. 34.

³⁸² Denkwürdigkeiten, s. 342.

³⁸³ List princa Alberta kráľovnej Viktórii zo 7. decembra 1839, Prinzgemahl Albert, s. 45-46.

u Stockmara, či Albert nie je členom nejakej zvláštnej protestantskej sekty, ktorá by mu bránila prijímať sviatosť spolu s kráľovnou, načo ho barón uistil, že medzi nemeckým protestantizmom a anglikánskou cirkvou nie sú až také zásadné rozdiely.³⁸⁴ Vojvoda Wellington napokon presadil svoju vôľu a postaral sa o vloženie slova „protestantský“ do gratulačného prejavu pre kráľovnú.³⁸⁵

Sotva sa podarilo zažehnať rozruch spôsobený princovým náboženským vyznaním, objavili sa nové ťažkosti ohľadom zostavenia Albertovho dvora. Princovi rozhodne nepomohla k popularite skutočnosť, že Viktória s lordom Melbournom zostavili jeho dvor ešte pred princovým príchodom do Anglicka a bez konzultácie s ním v obave, že sa Albert obklopí priveľkým počtom Nemcov. Albert žiadal podľa možnosti politicky neutrálny alebo aspoň politicky vyvážený dvor, ale kráľovná ho obkolesila príslušníkmi whigovskej strany a na čelo princovej domácnosti postavila Albertovi úplne neznáameho Georgea Ansona, ktorý zastával funkciu osobného sekretára lorda Melborna.³⁸⁶ Princ, vychovaný v ovzduší Stockmarových a Leopoldových názorov o potrebe politickej neutrality kráľovského majestátu, bol toho názoru, že koruna by mala byť neutrálna a kráľovský dvor tým pádom nepolitický. Ustanovenie Melbournovho sekretára do funkcie Albertovho osobného tajomníka mohlo byť z pohľadu nezaujatého pozorovateľa chápané ako snaha Melbournu a whigov dostať pod svoj vplyv i kráľovninho manžela.³⁸⁷ Avšak princova predstava politickej neutrality bola v tom čase ešte ťažko splniteľným ideálom a v britskej praxi v podstate neznámou vecou, lebo „straníckosť“ britského kráľa sa od čias Juraja III. stala v monarchii bežnou realitou.³⁸⁸

Lord Melbourne nesympatizoval s Albertovými politickými ideami, koncepcia politicky neutrálnej monarchie, na ktorej princ trval, bola podľa neho ideálnou cestou vedúcou v konečnom dôsledku k tomu, že koruna začne viesť aktívnu politiku, nezávislú na vláde.³⁸⁹ Podľa klasickej anglickej doktríny bolo navyše kráľovou povinnosťou podporovať tú stranu, ktorá bola práve pri moci, ale

³⁸⁴ Denkwürdigkeiten, s. 343.

³⁸⁵ McCARTHY, s. 149.

³⁸⁶ Porov. BENNETT, s. 37; JAMES, s. 92-98.

³⁸⁷ Denkwürdigkeiten, s. 342.

³⁸⁸ NETZER, s. 155-156.

³⁸⁹ List princa Alberta kráľovnej Viktórii z 13. januára 1840, Prinzgemahl Albert, s. 69-70.

keď Melbourne počul, s akou nespokojnosťou³⁹⁰ z princovej strany sa stretol návrh ohľadom menovania Georgea Ansona jeho osobným sekretárom, navrhol Viktórii ustúpiť, pretože si nechcel princa znepriatelit'.³⁹¹ Viktória ale trvala na svojom rozhodnutí aj napriek početným Albertovým prosbám, aby počkala so zostavením dvora do jeho príchodu, Anson mal zostať vo svojej funkcii a princovi Albertovi nezostávalo iné, ako sa s danou skutočnosťou zmieriť. Bola to nepríjemná predohra k manželstvu, o ktorom bolo už vopred jasné, že Albertova pozícia v ňom bude zložitá.³⁹²

Parlamentné spory prebiehajúce tesne pred kráľovninou svadbou rozhodne nezlepšili vzťahy princa Alberta k britskej vláde ani neprispeli k zvýšeniu jeho popularity v očiach verejnosti³⁹³ a viedli Alberta k neblahému záveru, že britská verejnosť nie je nadšená ani z predstavy blížiacej sa svadby, ani z kráľovninho snúbenca.³⁹⁴ Princ, ktorý sa v tom čase zdržiaval v Coburgu, nemal možnosť do sporov nijako zasiahnuť, jediné, čo mohol robiť, bolo vypisovať listy svojej snúbenici a čakať na konečný verdikt. Začalo sa pomaly ukazovať, že od neho bolo veľmi prezieravé trvať na podpise manželskej zmluvy, ktorú Viktória považovala za zbytočnú.³⁹⁵ Albert sa tak poistil do budúcnosti proti prípadným neskorším snahám parlamentu napadnúť či poprieť jeho výsady, ktoré mu už raz boli udelené. Tým, že sa stali súčasťou svadobnej zmluvy, boli nedotknuteľné.

Princa nepríjemne zaskočili už spory vyvolané náboženskou otázkou. Prekvapila ho žiadosť britského parlamentu o zaslanie historického prehľadu o jeho predkoch a postoji saského domu k reformácii a protestantizmu, ktorú považoval za nanajvýš smiešnu, keďže sa tri storočia od príchodu Luthera

³⁹⁰ Takmer celý december 1839 a január 1840 naliehal princ Albert v početných listoch neúspešne na svoju snúbenicu, aby mu ponechala právo rozhodnúť o zostavení svojej vlastnej domácnosti, vid'. korešpondencia medzi Albertom a Viktóriou in: Prinzgemahl Albert, s. 48-75.

³⁹¹ Lord Melbourne, podobne ako väčšina britských politikov a verejnosti, mal o budúcom manželovi kráľovnej Viktórie iba veľmi hmlisté základné informácie, a hoci princ naňho po prvom stretnutí urobil dobrý dojem, rozhodol sa radšej nezaujímať konečné stanovisko, aby si predčasne neurobil z princa svojho nepriateľa a takticky vyčkať, ako sa situácia vyvinie po svadbe. O svojom prvom dojme z budúceho kráľovského manžela napísal ešte pred svadbou lordovi Russellovi: „Javí sa ako veľmi príjemný mladý muž... a čo sa týka jeho charakteru, môžeme dúfať v to najlepšie.“ Cit. podľa: NETZER, s. 148. Porov. CECIL, s. 385; List princa Alberta kráľovnej Viktórii z 3. januára 1840, Prinzgemahl Albert, s. 65.

³⁹² JAMES, s. 98.

³⁹³ K postaveniu princa Alberta v očiach britskej verejnosti porov. McCARTHY, s. 153-155.

³⁹⁴ JAMES, s. 91.

³⁹⁵ NETZER, s. 155.

neobjavila v coburskom pokolení katolícka princezná.³⁹⁶ Kým otázka princovho protestantského pôvodu sa postupne ukazovala byť skôr formálnou záležitosťou, veľmi citlivou sa naopak stala úprava týkajúca sa sasko-coburského nástupníctva v Británii. Albert si počas všetkých priet'ahov, ktoré sprevádzali jeho „udomácnenie“ v ústavnom systéme britskej monarchie musel uvedomovať podráždenie, ktoré vyvolávala predstava ďalšieho nemeckého princa na anglickom tróne a obavy, žeby sa Viktóriin prípadný syn a budúci britský následník mohol zároveň stať nemeckým vojvodom. Z právneho hľadiska mal Albertov syn nesporný dedičský nárok na majetok a vládu v saských krajinách v prípade smrti vojvodu Ernesta II., ak by ten zomrel bez dediča. V takom prípade princ navrhoval, aby sa postupovalo podľa vzoru Hannovera, kedy by sa anglický kráľ vzdal nárokov na coburské dedičstvo v prospech svojho mladšieho brata, ktorý by bol menovaný miestodržiteľom pre saské územie, čím by sa predišlo tomu, aby sa britský panovník musel v budúcnosti miešať do nemeckých pomerov. Toto riešenie malo byť v Coburgu právne zaistené zákonom a v Anglicku špeciálnym dodatkom v svadobnej zmluve.³⁹⁷

Albert znášal pomerne pokojne všetky priet'ahy a naschvály zo strany britského parlamentu, jediný raz, kedy si dovoľil nielen otvorene vyjadriť svoj názor, ale dokonca sa ho neúspešne pokúsil presadiť, bolo v otázke týkajúcej sa personálneho zloženia jeho budúceho dvora. Albert si uvedomoval, že sa od neho ako od cudzinca očakáva, že sa bude držať ďalej od politického života, a jedinou možnosťou, ako to uskutočniť videl v tom, že i členovia jeho domácnosti budú apolitickí. Albert ale zabudol na skutočnosť, na ktorú ho nakoniec upozornil lord Melbourne, že nájsť v Británii v prvej polovici devätnásteho storočia stranícky neutrálnych jednotlivcov, bolo v podstate nemožné.³⁹⁸ K tomu sa ešte pridalo oznámenie o tom, že mu „*láskavi*“ toryovia škrtli skoro polovicu z jeho ročného príjmu, ktoré už princ prijal s úplnou rezignáciou.³⁹⁹

³⁹⁶ List princa Alberta kráľovnej Viktórii zo 7. decembra 1839, Prinzgemahl Albert, s. 46.

³⁹⁷ List princa Alberta kráľovnej Viktórii zo 7. decembra 1839, Prinzgemahl Albert, s. 47. V skutočnosti sa otázka nástupníctva v coburskom vojvodstve stala aktuálnou už po smrti Albertovho brata Ernesta, ktorý zomrel bezdetný v roku 1893 a jeho nástupcom sa stal Albertov mladší syn Alfréd. Porov. BACHMANN, Coburger, s. 28.

³⁹⁸ Porov. CECIL, s. 384-385; List princa Alberta kráľovnej Viktórii z 13. januára 1840, Prinzgemahl Albert, s. 70.

³⁹⁹ List princa Alberta kráľovnej Viktórii zo 4. februára 1840, Prinzgemahl Albert, s. 80.

Z korešpondencie princa Alberta pred svadbou je vidieť, že ho prekvapila sila odporu, s akou sa britská vláda stretla pri presadzovaní jeho výsad v parlamente. Hoci si musel byť vedomý nepriateľstva a predsudkov, ktoré vládli v britskej spoločnosti voči cudzincom, a Coburgovcom predovšetkým, očividne neočakával komplikácie v takej miere a v takom množstve, v akom sa napokon vyskytli. Búrlivé diskusie, ktoré sa rozpúťali v parlamente po oznámení kráľovninho zasnúbenia prekvapili i samu Viktóriu s Melbournom. O princových pocitoch pred svadbou sa z jeho korešpondencie veľa vyčítať nedá. V listoch si zachovával mierny tón a so značným pokojom sa snažil u Viktórii neúspešne presadzovať svoje názory. Albert musel byť určite šťastný a vd'ačný, že sa po rokoch neistoty konečne vyriešila otázka jeho budúceho životného smerovania. Mal zaujať miesto po boku panovníčky mocnej ostrovnej monarchie, čo bol pre princa z malého kniežacieho rodu nepochybne životný úspech.

Albert sa v mnohých ohľadoch nikdy nestal anglickým aristokratom, bol príliš „nemecký“ a nebol schopný adoptovať si niektoré anglické spôsoby. Ani na kráľovský dvor princ neurobil zvláštny dojem, v Británii prichádzal do styku s členmi britskej aristokracie, z ktorých mnohí pochádzali z väčších a významnejších rodín ako on a ťažko sa zmierovali s tým, že im teraz vládne cudzinec z málo významného rodu, ktorý navyše v čase svojej svadby s britskou kráľovnou nemal ani dvadsaťjeden rokov.⁴⁰⁰ Až v Anglicku Albert na vlastnej koži zistil, že nepísaná anglická ústava, systém práva a precedensu, nepriznáva manželovi britskej panovníčky široké pole pôsobnosti, pretože o ňom v podstate mlčí. Jediným precedensom manžela- cudzinca britskej panovníčky bol princ Juraj Dánsky, ktorý neplnil, okrem funkcie admirála kráľovského námorníctva, nijakú skutočnú politickú úlohu, a to bol pre Alberta nepriaznivý precedens.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Porov. Joachim BEHRENS, Treuer Deutscher-guter Coburger. Zum 150. Geburtstag von Prinzgemahl albert von England aus dem Hause Coburg, in: Coburg aktuell, 1969, s. 4-11; Adolf M. BIRKE, Albert-ein Coburger als Prinzgemahl in England, in: Ein Herzogtum und viele Kronen, hrsg. von Michael Henker und Evamaria Brockhoff, Augsburg 1997, s. 52-58; EICHHORN, Geburtshelfer des, s. 54.

⁴⁰¹ Porov. JAMES, s. 91; WEINTRAUB, The Wettiner and England, s. 29.

Albert, synovec konštitučného kráľa liberálneho Belgicka, vychovávaný Florschützom a Stockmarom⁴⁰² v duchu liberálnych hodnôt a ideí, ktorý od malička „dýchal ovzdušie dvorov nakazených nápadnou Goetheho servilnosťou“⁴⁰³, sa javil v spoločenských pomeroch britskej ostrovnej monarchie vo svojich názoroch príliš radikálny. Albertov „program“ politicky neutrálnej britskej koruny sa spočiatku nestretol s veľkým pochopením. Politická neutralita koruny v chápaní princa Alberta nemala znamenať politickú neúčast', ale novú funkciu pre inštitúciu monarchie. Panovník si mal i naďalej zachovať nepriamy vplyv nad krajinou a stelesňovať jej súdržnosť, mal sa stať symbolom národného sebavedomia a pýchy vo vedomí Britov spájajúcim národ so svojou históriou.⁴⁰⁴ Problém spočíval v skutočnosti, že neutralita panovníka bola v tej dobe v Anglicku novinkou, i Viktória mala ešte v čase svadobných príprav v roku 1840 povest' ľahkovážnej, netaktnej a politicky jednostranne, t.j. whigovsky, orientovanej panovníčky⁴⁰⁵, a hoci politická moc monarchie od roku 1832 poklesla, bola stále značne silná. Už od tridsiatych rokov sa síce objavovala otázka, nakoľko je žiadúca radikálna reorganizácia politického systému a či uchovať auru tajomnosti, ktorá od pradávna obklopovala nositeľov kráľovskej koruny, alebo priblížiť kráľovnú poddaným a riskovať, že sa táto záhadnosť bude postupne vytrácať, ale začiatkom štyridsiatych rokov prevládalo ešte stále z veľkej časti tradičné chápanie kráľovského majestátu.⁴⁰⁶

Čo sa týka vzťahu verejnosti k dedičom britskej kráľovskej koruny v prvých troch štvrtinách devätnásteho storočia, jednalo sa skoro bez výnimky o pomer prevažne apatický alebo nepriateľský. Správanie a spôsob života detí Juraja III. sa postarali o to, že sa stali najnepopulárnejšou kráľovskou generáciou

⁴⁰² V rámci prostredia prvej polovice devätnásteho storočia bol Stockmar liberál, ktorého ideálom bola konštitučná vláda podľa anglického vzoru, ale to, čo Stockmar považoval za konštitučnú monarchiu, bolo ťažko totožné s tým, čo pod týmto pojmom vnímala väčšina verejnej mienky v Anglicku v devätnástom storočí. Vo svojej podstate to bol autoritár, ktorý odmietal parlamentné spory, stranické boje a neobmedzenú kritiku tlače. Porov. FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 35.

⁴⁰³ Cit. podľa: Roger FULFORD, *The Prince Consort*, London 1966, s. 156.

⁴⁰⁴ NICKLAS, s. 105.

⁴⁰⁵ SCHNEIDER, s. 95.

⁴⁰⁶ Porov. FEUCHTWANGER, Albert and Victoria, s. 15. Zlomom v pojatí právomocí britského panovníka, ktoré sa dovtedy považovali za odvodené z jeho božskej autority, sa stalo už prijatie Zákona o právach v roku 1689, ktorý popieral božskú autoritu kráľovskej moci. ROVNÁ, s. 72.

v histórii Veľkej Británie⁴⁰⁷, a ani postavenie kráľovnej Viktórie nevyzeralo koncom tridsiatych rokov, po aférach s Lady Hastingsovou a dvornými dámami, o nič lepšie. S upadajúcou reálnou mocou panovníka, ktorá sa v Británii čoraz zreteľnejšie prejavovala od druhej polovice devätnásteho storočia, sa zároveň otvárala cesta k Albertovej predstave o politickej neutrálnosti monarchu a jeho viac-menej symbolickému postaveniu, a tým k vzrastu významu kráľovských obradov a ceremónií, kedy došlo k rozšíreniu ceremoniálneho statusu panovníka, ktorý už nebol tak, ako jeho predchodcovia, iba hlavou spoločnosti, ale stal sa hlavou národa.⁴⁰⁸ Monarcha sa stal oficiálnou hlavou štátu, dodával svojou osobnosťou legitimitu systému a vykonávaním ceremoniálnych povinností, napríklad pri otváraní parlamentu, získal symbolickú nadradenosť nad stranami a stal sa zosobnením britskej tradície a jednoty.

Za vlády kráľovnej Viktórie sa tak sformovala moderná britská monarchia ako z politickej stránky, tak i z hľadiska symbolickej funkcie.⁴⁰⁹ Jedným z najvýznamnejších staviteľov viktoriánskej doby bol nepochybne barón Stockmar, ktorý mal trvalý vplyv na kráľovský pár i na britský politický život.⁴¹⁰ Po kráľovskej svadbe opustil Stockmar v auguste Anglicko, ale pravidelne sa vracal a skoro každý rok trávil na dvore pár mesiacov na neoficiálnej misii ako politický poradca kráľovského páru. O jeho vplyvnom postavení, ktorému sa na dvore tešil, svedčí i fakt, že ho hneď po svojom nástupe do úradu v roku 1841 navštívil na súkromnej schôdzke i nový premiér Robert Peel, aby si získal jeho spoluprácu pri vytváraní priateľských vzťahov s kráľovským domom, ktorý sa stále javil viac liberálny ako konzervatívny.⁴¹¹ Vďaka jeho, a predovšetkým Albertovmu vplyvu, sa z Viktórie stala postupne nestranná panovníčka, ktorá si uvedomovala, že k jednej z povinností konštitučného panovníka patrilo i to, že

⁴⁰⁷ David CANNADINE, *The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and the „Invention of Tradition“, c. 1820-1977*, in: *The Invention of Tradition*, ed. by Eric Hobsbawm and Terence Ranger, Cambridge 2003, s. 109, (ďalej len: CANNADINE).

⁴⁰⁸ Rozvoj priemyslu, sociálnej sféry a masívna expanzia novinovej tlače umožnila predstaviť panovníka v novom svetle obradov ako symbol tradícií a continuity, ktorému sú ostatní podriadení. Porov. CANNADINE, s. 121-122; 133.

⁴⁰⁹ FEUCHTWANGER, Viktoria, s. 268.

⁴¹⁰ Porov. EICHHORN, *Geburtshelfer des...*, s. 52; Walter EICHHORN, *Großbritannien, Geschichte und Recht- die neue Welt* Christian Friedrich von Stockmar, in: *Blätter zur Geschichte der Coburger Landes* (Bd. 19), 1990, s. 26-28; NETZER, s. 121.

⁴¹¹ Porov. Walter EICHHORN, *Christian Friedrich Freiherr von Stockmar- der Staatsmann ohne Amt und Würden*, in: *Blätter zur Geschichte des Coburger Landes* (Bd. 19), 1990, s. 5-8, (ďalej len: EICHHORN, *Der Staatsmann ohne Amt...*).

jeho osobné predsudky museli niekedy ustúpiť verejným záujmom.⁴¹² Približne od druhej polovice štyridsiatych rokov tak došlo k opätovnému upevneniu postavenia otrasenej pozície koruny a Viktória a Albert sa stali vzorom kráľovského dvora a stavebným kameňom viktoriánskej epochy.⁴¹³ Viktóriino postavenie ako „matky britskej ríše“ v spoločnosti postupne prevážilo a zatienilo prvotný nepriateľský postoj voči nej.⁴¹⁴

Nemecký historik Wilfried Rogasch označil princa Alberta za jednu z najfascinujúcejších postáv devätnásteho storočia.⁴¹⁵ Tento nemecký princ, britskej verejnosti skoro neznámy, prišiel v roku 1840 do ostrovnej monarchie, aby sa stal manželom britskej kráľovnej a počas dvadsaťjeden rokov trvajúceho manželstva „*pozdvihol monarchiu na vrchol rešpektu a zaistil, že sa stala v tejto krajine obľúbenejšou než kedykoľvek predtým*“.⁴¹⁶ Jeho dve dekády ako princa manžela, tento titul mu udelila kráľovná Viktória až v roku 1856, lebo parlament by mu ho nikdy nepririekol, mu umožnili doviest' neochotné Anglicko do devätnásteho storočia. Po svadbe s britskou panovníčkou sa očakávalo, že nebude ničím viac ako kráľovským manželom, no stal sa nielen manželom, ale i kráľovským poradcom a štátnikom, čestným rektorom univerzity a aktívnym patrónom vedy a umenia.⁴¹⁷ Stojaci vedľa trónu, zrealizoval Albert moderný obraz britskej monarchie a, tak ako jeho strýko Leopold v Belgicku, postavil sa i on za výhodný kompromis medzi občianskym liberalizmom svojej doby a historickým panovníckym právom koruny.⁴¹⁸ Snažil sa odpolitizovať korunu a postaviť ju ako neutrálneho nadstraníckeho pozorovateľa, ako symbol štátu a ríše. Počas svojej „vlády“ si získal rešpekt a uznanie nielen britskej verejnosti, ale i britských politických špičiek. Po Albertovej smrti napísal ministerský predseda Disraeli:

⁴¹² Porov. McCARTHY, s. 4.

⁴¹³ K symbolom a rituálom monarchie v čase viktoriánskej éry porov. BRIGGS, s. 23-34; CANNADINE, s. 101-163; David M. CRAIG, The Crowned Republic? Monarchy and Anti-Monarchy in Britain, 1760-1901, in: The Historical Journal, Vol. 46, No. 1 (Mar., 2003), s. 167-185; Helen HACKETT, Dreams or Design, Cults or Constructions? The Study of Images of Monarchs, in: The Historical Journal, Vol. 44, No. 3 (Sep., 2001), s. 811-823; SCHNEIDER, s. 95.

⁴¹⁴ CANNADINE, s. 121.

⁴¹⁵ ROGASCH, s. 116.

⁴¹⁶ Z listu kráľovnej Viktórie Leopoldovi Belgickému z roku 1858, cit. podľa: Klaus GROEBE, Mittelpunkt deutsch-englischer Begegnung, in: Das Bayerland 1980 s. 52, (ďalej len: GROEBE).

⁴¹⁷ Porov. GROEBE, s. 52; Stanley WEINTRAUB, The Wettiner and England, in: Prinz Albert. Ein Wettiner in Großbritannien. Prinz-Albert-Studien, Bd. 22, hrsg. von Franz Bosbach und John R. Davis, München 2004, s. 27, (ďalej len: WEINTRAUB, The Wettiner and England).

⁴¹⁸ NICKLAS, s. 105.

„Tento nemecký princ vládol Anglicku dvadsaťjeden rokov s múdrosťou a činorodosťou, akú nepreukázal nijaký z našich kráľov.“ a všetko nasvedčuje tomu, že svoje slová myslel vážne.⁴¹⁹

⁴¹⁹ Porov. GROEBE, s. 52; ROGASCH, s. 116.

VI) ZÁVER

Význam dynastickej politiky v sledovanom období prvej polovice devätnásteho storočia klesal úmerne s upevňovaním nacionálnych tendencií a vznikom národných štátov, kde si i panujúce dynastie museli nanovo predefinovať svoje postavenie v spoločenskej i politickej sfére. S poklesom reálnej politickej moci stúpala potom od druhej polovice devätnásteho storočia ich symbolická funkcia hlavy štátu a jednoty národa, a tým i význam kráľovských obradov a ceremónii. Táto redefinícia mocenského postavenia kráľovskej koruny sa v prvom rade týkala ústavných monarchií, ktoré sa v tom čase formovali napríklad vo Veľkej Británii a v Belgicku. V klasických konzervatívnych monarchiách ako bolo Rusko či Rakúsko, kde bol národnostný pohyb potláčaný v duchu pretrvávajúceho silného absolutizmu a tradicionalizmu, ostávala politická moc panovníka zachovaná.

Hoci sa vplyv monarchu na politické dianie v krajine postupne oslaboval, bolo tradičné chápanie kráľovskej moci v prvej polovici devätnásteho storočia ešte natoľko vžitú, že bol stále vyžadovaný aspoň formálny súhlas panovníka s politickými rozhodnutiami vlády. Z toho dôvodu bol i faktor dynastickej politiky na vnútropolitickú a zahraničnopolitickú scénu nezanedbateľný a budúci manželský partner korunovanej hlavy tak mohol významne ovplyvňovať a usmerňovať politické rozhodnutia štátu.

V rámci príbuzenského systému je dôležité pochopiť, kto presne s kým spolupracoval a zistiť, kto zohral v celom procese kľúčovú úlohu, pretože často sa rozhodujúcim faktorom stávali práve menej dôležití členovia rodiny. Bezvýznamnej nemeckej dynastii na okraji politickej moci pomohli vystúpiť z tieňa práve početní „vedľajší“ príslušníci rodiny a verní rodinní priatelia a poradcovia. Napríklad významná úloha baróna Christiana Stockmara ako dôverníka a politického poradcu Leopolda I. Belgického, princa Alberta i jeho brata, vojvodu Ernesta II., je očividná. Leopold a Stockmar sformulovali politickú verziu rodinného profilu, ktorá poskytla sasko-cobursko-gothajskej dynastii značný vplyv.

Dynastická politika coburského domu bola zahájená koncom osemnásteho storočia pod taktovkou vojvodkyne Augusty a znamenala významný medzník v dejinách sasko-cobursko-saalfeldského, od roku 1826 gothajského, vojvodstva.

Medzinárodné vzťahy, ktoré nadviazali Coburgovci v roku 1796 s ruskou vládnuou dynastiou, sa prejavili v upevnení medzinárodného postavenia kedysi politicky menej dôležitého kniežacieho rodu, ktorého vážnosť tým značne stúpla a posilnila sa i manželskými zväzkami zvyšných vojvodkyňiných detí s príslušníkmi významných európskych rodov.

Dynastická politika vojvodkyne Augusty našla v prvej polovici devätnásteho storočia svojho pokračovateľa v osobe jej najmladšieho syna, neskoršieho belgického kráľa Leopolda I., ktorý bol v mnohých ohľadoch mužom osemnásteho storočia a ktorý v duchu „Ancient Régime“ značne preceňoval dynastické spojenia a stále veril, že rodinné putá dokážu zabezpečiť spoluprácu na poli zahraničnej politiky lepšie, ako medzinárodné konferencie veľmocí.⁴²⁰ Sám Leopold sa vďaka svojim politickým ambíciám, schopnostiam a nevyhnutnému kúsku šťastia, vypracoval z pozície najmladšieho syna vojvodu z malého nemeckého štátu cez manželku britskej korunnej princeznej a kandidáta na grécky trón až na pozíciu panovníka belgickej konštitučnej monarchie.

Postavenie belgického kráľa a rodinné väzby s Veľkou Britániou, obnovené po smrti jeho prvej manželky Charlotty svadbou Leopoldovej sestry Viktórie s vojvodom z Kentu, mu poskytli podmienky na realizáciu jeho predstavy európskeho dynastického spojenia cez coburský rod, ktoré sa malo stať dôležitým elementom západoeurópskej jednoty, lebo napriek rodinnému spojeniu s Ruskom mala coburská dynastia predsa len hlbšie korene v monarchiách západnej Európy. To bola oblasť dynastickej politiky, na ktorú kládol veľký dôraz Leopold, po roku 1830 jej najvplyvnejší člen, i barón Stockmar, ktorí túžili vidieť Veľkú Britániu, Belgicko a Francúzsko v trvalom spojení.⁴²¹

Prvým krokom k realizácii Leopoldovej predstavy dynastickej „zjednotenej“ západnej Európy bola jeho vlastná svadba s dcérou francúzskeho kráľa Luisa Filipa, ktorá mala zabezpečiť a zjednodušiť politickú spoluprácu belgickej monarchie s Francúzskom a zabezpečiť Belgicku politickú podporu mocnejšieho suseda vo sfére zahraničnej politiky. K upevneniu dynastického spojenia s ostrovnou monarchiou mala zase poslúžiť svadba Leopoldovej netere, britskej korunnej princeznej Viktórie, s jeho synovcom princom Albertom.

⁴²⁰ Porov. FÜRSTENHEIM, s. 67.

⁴²¹ Práve táto snaha sa stala jedným z dôvodov, prečo v 50. rokoch 19. storočia britská zahraničná politika usilovne pracovala na pestovaní dobrých vzťahov s Napoleonom III. Podrobnejšie viď DAVIS, s. 97-115.

Staršia historiografia sa nedokáže zhodnúť na tom, odkedy Albert s Viktóriou vedeli o dynastických plánoch svojho strýka, z čoho vyplýva i neistota v datácii zrodu svadobného plánu v rámci britsko-coburského spojenia. Ak sa dá z dostupnej literatúry a pamätí hlavných aktérov usudzovať, zastávam názor, že ešte v roku 1835 uvažoval belgický kráľ o svadbe princa Alberta s Viktóriou Koháryovou z katolíckej vetvy coburskej dynastie a že úmysel spojiť svojho synovca s britskou princeznou začal nadobúdať reálne rysy až na prelome rokov 1835/1836, lebo vtedy už bolo definitívne isté, že Viktória zdedí trón. Leopold nemal dôvod seriózne premýšľať o „britskej“ svadbe v dobe, kedy stále hrozilo, že manželka kráľa Viliama IV., ktorá bola od svojho muža o dvadsaťsedem rokov mladšia, porodí dieťa, ktoré by sa v nástupníckom poriadku dostalo pred princeznú Viktóriu. Hoci Leopold po svojom príchode do Belgicka udržiaval s Viktóriou pravidelné písomné spojenie a staral sa o jej vzdelanie, v jeho listoch nie je ani zmienka o prípadných svadobných zámeroch. Začiatkom tridsiatych rokov devätnásteho storočia sa už síce Viktóriin osud začínal rysovať v jasnejších farbách, ale pre coburský dom bolo zatiaľ stále výhodnejšie spojenie s bohatou rodinou uhorských Koháryovcov.

Nič nenasvedčuje tomu, že by princ Albert tušil o plánoch svojej rodiny už pred rokom 1838, kedy ho do celej záležitosti zasvätil sám Leopold. Belgický kráľ sa síce postaral o vzdelanie svojho coburského synovca, ale podľa mojej mienky to pôvodne nerobil so zámerom oženiť ho s britskou princeznou Viktóriou, ale pretože sa snažil pripraviť Albertovi vhodné zázemie pre jeho budúcu životnú úlohu, nech už mala byť akákoľvek. Leopold, ktorý bol sám najmladším synom vojvodu, si musel na základe vlastných skúseností veľmi dobre uvedomovať, aké nepríjemnosti mohli čakať na mladého princa, ktorý sa nemohol nádejať, že zdedí po svojom otcovi vládu v krajine. V takom prípade bola svadba s bohatou dedičkou najjednoduchší spôsob, ako si zabezpečiť príjemný a pohodlný život, a preto bola podľa môjho názoru Leopoldova pozornosť pôvodne zameraná práve na dedičku koháryovských panstiev v Uhorsku.

Z toho podľa mňa jasne vyplýva, že hoci sa idea britsko-coburského spojenia mala pôvodne zrodiť už za vojvodkyne Augusty, prvé kroky k jej realizácii boli podniknuté až niekedy okolo roku 1836. Túto hypotézu potvrdzuje aj skutočnosť, že dynastickú politiku rodu vždy do určitej miery ovplyvňovala i zahraničná politika štátu, a v prípade svadby Viktórie s Albertom sa z politického

hľadiska pôvodne jednalo i o snahu kráľa Leopolda zaistiť a upevniť postavenie Belgicka v zahraničí. Jeho neúspešný pokus využiť dynastickú politiku ako prostriedok na presadenie svojich politických predstáv na britskej strane jasne ukázal, že belgický kráľ precenil rozhodujúci vplyv „rodinných väzieb“ v devätnástom storočí na dôležité zahraničnopolitické rozhodnutia.

Kráľ Leopold sa síce kľúčovým spôsobom podieľal na výbere kandidáta na post budúceho manžela britskej kráľovnej, i na úspechu realizácie svadobných príprav, ale nie už na samotnej voľbe. Hoci sa Leopold so Stockmarom snažili priviesť kráľovnú k rozhodnutiu, Viktória sa nakoniec rozhodla sama, bez ohľadu na želanie svojho kráľovského strýka. Leopoldovi navyiac nahrála do kariet i vnútropolitická situácia v Británii v roku 1839 súvisiaca s oslabením postavenia panovníčky na politickej scéne i na verejnosti v spojitosti s aférou lady Hastingsovej a s krízou dvorných dám. Otázkou ostáva, čo by sa stalo, keby sa kráľovná do svojho bratranca nezaľúbila, či by bola ochotná obetovať sympatie a slobodu, aby splnila očakávania strýka a podľahla tlaku verejnosti. Myslím si, že odpoveď by bola záporná, pretože v sledovanom období sa podľa mňa dostatočne preukázalo, že kráľovná prejavovala už krátko po svojom nástupe na trón značnú samostatnosť v úsudkoch i v rozhodovaní. Bola natoľko presvedčená, že dokáže ustáť vnútropolitickú krízu v roku 1839 i bez manžela po svojom boku, že ešte krátko pred svojím zasnúbením odhodlane tvrdila lordovi Melbournovi, že najbližšie dva až tri roky neprichádza jej svadba do úvahy.

Z akých dôvodov bol manžel britskej kráľovnej vybraný z okruhu jej nemeckých príbuzných? Vybrať vhodného partnera pre kráľovnú mocnej ostrovej monarchie nebolo jednoduché. Keďže Veľká Británia mala po Viedenskom kongrese dostatočne pevné postavenie v „klubu“ európskych mocností, nebolo potrebné hľadať budúceho manžela medzi príslušníkmi panujúcich dynastií, kde by rodinné väzby posilnili postavenie monarchie na poli zahraničnej politiky. V skutočnosti nebolo takéto spojenie veľmi žiaduce, lebo hrozilo, že by si kráľovský manžel mohol nárokovať právo na svoj podiel na politickej moci a zasahovať do politických rozhodnutí Británie v prospech „svojej“ krajiny, prípadne zatahnuť monarchiu vďaka svojim ambíciám do vojenského konfliktu. Ideálny sa zdal byť príslušník z menej významného rodu, bez reálnej politickej moci, ktorú by sa snažil presadzovať cez svoju manželku. Skúsenosti princa

Alberta ohľadom náboženskej otázky, ktoré prebehli po oznámení kráľovninho zasnúbenia v rámci parlamentných sporov, navyiac jasne dokázali, že to musel byť protestant s preukázateľným protestantským pôvodom svojich predkov. Treba však pripustiť, že v prípade príslušníka sasko-cobursko-gothajskej rodiny bola neistota ohľadom konfesie namieste, pretože práve ich voľný prístup k náboženskej zásadovosti bol jedným z dôvodov, prečo sa Coburgovci stali v prvej polovici devätnásteho storočia fenoménom medzi európskymi dynastiami. Nemožno sa preto čudovať, že tento veľmi pragmatický prístup Coburgu k náboženskej otázke len zvýšil nedôveru k Albertovi, keď prišiel do Anglicka, aby sa oženil s kráľovnou Viktóriou.⁴²²

Roztrieštené nemecké štátiky ponúkali v tom čase niekoľko vhodných kandidátov, ale princ Albert mal oproti nim niekoľko výhod. V prvom rade nebolo coburské spojenie s britskou monarchiou nijakou novinkou, cestičku do Londýna mu vyšliapali už jeho strýko Leopold a jeho teta, vojvodkyňa z Kentu. Nezanedbateľný, hoci nie rozhodujúci, bol i vplyv, ktorému sa kráľ Leopold tešil u svojej netere a ktorý síce koncom tridsiatych rokov ochladol, ale stále to bolo viac, než to, s čím mohli kalkulovať ostatní potenciálni kandidáti. Vďaka Leopoldovi, barónovi Stockmarovi a čiastočne i vďaka svojej matke, teda ľuďom, ktorí boli k Viktórii najbližšie, mala navyše kráľovná neustály prísun informácii o svojom coburskom bratrancovi.

Albertove „výhody“ mali však aj svoju odvrátenú stranu. Neustály prísun informácii síce bránil kráľovnej na princa zabudnúť, ale zároveň vyvolával tlak, pod ktorým začínala Viktória pociťovať nechúť k predstave manželstva. Strýko Leopold a vojvodkyňa z Kentu vyšliapali Albertovi cestu do Londýna, ale súčasne sa stali v Británii natolko nepopulárnymi osobnosťami, a s nimi i celé coburské príbuzenstvo, že bolo otázne, či sa dalo rodinné spojenie s nimi považovať za kladné referencie. Faktom ale ostáva, že kráľ Leopold a barón Stockmar investovali množstvo energie do realizácie ich svadobných plánov a len vďaka ich taktickému manévrovaniu boli zorganizované dve návštevy coburských princov

⁴²² Sám Albert zastával názor, že náboženská jednota je dôležitým prvkom manželskej jednoty, odmietajúc domnienku, že vladár môže z politických dôvodov verejne konvertovať, a v súkromí ostať naďalej verný svojej pôvodnej viere, preto dôrazne odmietal i myšlienku spojenia s ruskou kráľovskou rodinou a bratovi Ernestovi radil, aby sa neženil do katolíckej rodiny bavorských Wittelsbachovcov. Porov. John R. DAVIS, *The Coburg Connection. Dynastic Relations and the House of Coburg in Britain*, in: *Royal Kinship: Anglo-German Family Networks 1815-1918. Prinz-Albert-Forschungen, Volume 4*, ed. by Karina Urbach, München 2008, s. 110, (ďalej len: DAVIS).

v Británii, z ktorých posledná skončila zásnubami princa Alberta s Viktóriou. Rozhodujúce a konečné slovo však mala v celom projekte kráľovná, ktorá po stretnutí s Albertom zmenila svoje pôvodné odmietavé stanovisko k svadbe.

Prečo ale ostávala svetová veľmoc v takom blízkom kontakte s menej významnými nemeckými bratrancami? Zmena britskej vládnucej dynastie z hannoverskej na coburskú so sebou priniesla niekoľko vnútorných atribútov a zmien. V prvom rade mala byť nepopulárna hannoverská dynastia vystriedaná opäť nemeckým rodom, ktorý sa snažil dostať na britský trón, čo na jednej strane vyvolávalo značnú nespokojnosť verejnosti i politických kruhov, ale zároveň prinášalo nádej na zmenu, ktorá pod vedením Leopolda I. Belgického a baróna Stockmara, a v osobe princa Alberta, nakoniec pomohla Coburgovcom získať si britskú priazeň. Navyše nástupom coburskej dynastie upevnila Veľká Británia väzby s ďalšími kráľovskými dvormi, ako napríklad s Belgickom či Portugalskom, ktoré boli podobne dynasticky spojené s Coburgom.

Skryté, ale o to významnejšie bolo i spojenie s Francúzskom cez Leopolda I. a jeho francúzsku manželku, lebo faktom ostáva, že hoci stále existovala určitá rivalita v britsko-francúzskych vzťahoch, daná jednak historickými reminiscenciami, jednak obavou Británie z francúzskych revolučných tendencií, objavovali sa už i snahy o spoluprácu s francúzskou vládou proti tlaku Ruska a Svätej aliancie na Východe. Dynastické spojenie s Coburgovcami bolo i dôležitým elementom západoeurópskej jednoty, presadzovanej kráľom Leopoldom v rámci jeho dynastickej politiky.

Ďalším dôsledkom, ktorý vyplýval Británii zo spojenia s Coburgovcami, bol dopad na politickú perspektívu a na predpoklady britskej politiky, ktoré boli založené skôr na očakávaniach zo strany politických partnerov, ako na reálnej praxi. Takýmto spôsobom fungovali napríklad očakávania zo strany nemeckých štátov, že britská vláda sympatizuje s ideou nemeckého nacionalizmu a zjednotenia, pretože sa Viktória vydala za Nemca, ktoré boli do značnej miery založené na mylných predpokladoch, že britský monarcha mal väčší vplyv na politické rozhodnutia svojej krajiny než nasvedčovala realita.⁴²³ Starý politický systém Británie poskytoval korune nepochybne značnú moc a politický vplyv.

⁴²³ DAVIS, s. 104.

Politická väčšina v parlamente bola „vykúpená“ kráľovou priazňou a panovník mal právo zúčastňovať sa na politických rokovaníach. V prvej polovici devätnásteho storočia klesala v Británii reálna moc panovníka na politické rozhodnutia štátu, i keď zatiaľ ešte nebola nejako výrazne pocitovaná. Hoci zákon o volebnej reforme z roku 1832 a posilnenie britského stranického systému znamenali zmenu v pohľade na monarchiu, kde reálnu štátnu moc postupne získavala Dolná snemovňa, bola Veľká Británia v čase nástupu kráľovnej Viktórie stále parlamentnou monarchiou a zatiaľ prevládal názor, že panovník má, aspoň formálne, súhlasiť s politickými rozhodnutiami vlády a vysloviť jej dôveru.

Aféra lady Hastingsovej a kríza s dvornými dámami jasne ukázala, že politický úsudok panovníka môže byť veľmi ľahko ovplyvnený jeho predsudkami a osobnými antipatiami, ktoré môžu skomplikovať vládne rozhodnutia a „zlá“ atmosféra na kráľovskom dvore môže mať negatívny dopad na politické pomery v krajine. S príchodom princa Alberta, vychovaného v duchu liberálnych hodnôt, sa začala čoraz viac presadzovať predstava politicky neutrálneho kráľovského dvora, presadzovaná už barónom Stockmarom a kráľom Leopoldom, podľa ktorej mal panovník zastávať alegorickú funkciu hlavy štátu a pôsobiť ako symbol národnej jednoty. Koruna mala hrať predovšetkým ceremoniálnu úlohu hlavy štátu, panovník stratil postupne niektoré kráľovské prerogatíva a zostali len niektoré- právo „konzultovať, podporovať a upozorňovať“ a v politickej sfére mal byť i naďalej informovaný o dôležitých rozhodnutiach.⁴²⁴

Aura tajomnosti, ktorá obklopovala panovníka od dávnych čias, patrila k základným atribútom chápania britskej koruny. Existencia akejsi „tajomnej moci“ zabezpečovala kráľovskej rodine výsadné postavenie v spoločnosti, ktorú si tým podmaňovala viac, ako si tá bola schopná uvedomiť, ale zároveň bola v prípade parlamentnej monarchie i jedným z nedostatkov, pretože vzdávala panovníka „jeho“ ľudu. Vláda slabých a nepopulárnych panovníkov hannoverskej dynastie zapríčinila, že až s nástupom kráľovnej Viktórie sa vytvorili vhodné podmienky na konečné ustanovenie kráľovských povinností konštitučného monarchu. Viktoriánsky dvor sa stal veličinou v chápaní symbolického kráľovského vplyvu, kráľovná Viktória a princ Albert vytvorili pre korunu vlastnú doktrínu tajomnosti, ktorá im zabezpečila úctu a vážnosť v spoločnosti.⁴²⁵

⁴²⁴ Cit. podľa: BAGEHOT, s. 111.

⁴²⁵ Tamže, s. 100.

Politické formovanie princa Alberta ovplyvnili v podstatnej miere dvaja muži. Prvým bol strýko Leopold, ktorý mu zabezpečil vzdelanie a rozhodujúcim spôsobom zasiahol do jeho osudu tým, že mu určil smer jeho životnej cesty, a druhým sa stal barón Stockmar, ktorý verne zotrval po boku princa i po jeho svadbe v roku 1840. Stockmarov politický svetonázor sa utváral pod vplyvom francúzskej revolúcie, národnooslobodzovacie boje ho priviedli na myšlienku národnej jednoty, ľudských a občianskych práv a na konečný pád absolutistických, Bohom vyvolených panovníkov. Výsledkom Viedenského kongresu bola ale reštaurácia starých pomerov s určitými konštitučnými ústupkami, preto bolo pre Stockmara, ako kozmopolitu, britské ústavné zákonodarstvo vzorom pre budúci politický život.⁴²⁶

Princ Albert bol intenzívne oddaný špecifickej úlohe, ktorú Coburgovcom predurčili už Leopold so Stockmarom⁴²⁷. Podobne ako jeho dvaja predchodcovia, zamýšľal i on využiť dynastické vzťahy na podporu dlhodobých zmien v európskom politickom kurze, predovšetkým na hľadanie možností postupnej spolupráce Británie a budúceho nemeckého štátu. Tam, kde sa Leopold so Stockmarom zamerali na západnú jednotu liberálnych monarchií, chcel Albert túto úniu rozšíriť o Nemecko ako celok a tým obmedziť vplyv konzervatívneho a absolutistického Ruska. Základný kameň tejto spolupráce mali položiť manželské zväzky jeho deviatich detí s predstaviteľmi nemeckých vládnicich rodov⁴²⁸, ktorými by sa vytvorili hlboké dynastické základy k pevnému britsko-nemeckému spojeniu.⁴²⁹

⁴²⁶ EICHHORN, Der Staatsmann ohne Amt, s. 122.

⁴²⁷ Stockmar sám držal opraty coburskej dynastickej politiky v rukách do roku 1857, potom bol až do svojej smrti v roku 1863 už len pozorovateľom a príležitostným korešpondentom. Táto korešpondencia, ako i viaceré ďalších, boli na želanie kráľovnej Viktórie zničené. Porov. EICHHORN, Die königlich-englische Familienpolitik, s. 89.

⁴²⁸ Najstaršia dcéra Viktória Adelaida sa zasnúbila s pruským princom Fridrichom Wilhelmom, budúcim nemeckým cisárom a pruským kráľom Fridrichom III., dcéra Alice sa vydala za veľkovojuvodu Ludovíta IV. Hessenského, dcéra Helena za Kristiána Šlesvicko-Holštýnského a najmladšia Beatrix za princa Henricha Battenberského a obaja sa stali prarodičmi dnes panujúcich španielskych kráľov. Syn Artur Viliam sa oženil s pruskou princeznou Luisou a najmladší Leopold s Helenou z Waldeck-Pyrmont. Dcéra Luisa sa vydala do rodiny vojvodu z Argyllu, najstarší syn Albert Eduard, neskorší kráľ Eduard VII. si vzal dánsku princeznú Alexandru a nadviazal tak coburské príbuzenstvo so škandinávskymi kráľovstvami. V poradí druhý syn Alfréd sa stal po smrti svojho bezdetného strýka Ernesta II. vojvodom sasko-cobursko-gothajským a oženil sa s veľkoknážnou Máriou Ruskou. Porov. BACHMANN, Coburger, s. 26-28.

⁴²⁹ V tomto kontexte je možné chápať i zasnuby jeho najstaršej dcéry Viktórie s pruským princom Fridrichom Wilhelmom, ktorými sa Albert snažil získať priamy vplyv na proces formovania jednotného Nemecka. Tento Albertov „dar“ Nemecku spôsoboval neskôr vrásky na čele kancelára Bismarcka, ktorého iritovali Viktóriine snahy o presadenie otcovej politiky v Nemecku a jej vzťahy s Coburgovcami rovnako, ako Palmerstona rozčuloval Albert o generáciu skôr. Cit. podľa: DAVIS,

Britsko-nemecké vzťahy nadobudli s nástupom nacionalizmu v devätnástom storočí nový rozmer. Rozhodujúcim faktorom v tejto zmene boli odlišné pozície, z ktorých Nemecko a Veľká Británia vstúpili do politického, ekonomického a spoločenského modernizačného procesu.⁴³⁰ V plnom svetle sa ukázal aj problém príslušníkov kráľovských rodín odrážajúci sa v otázke ich národnosti, kedy sa objavila otázka ich „štátnej“ príslušnosti a veľa suverénov sa začalo prezentovať v národnostnom svetle. Až do prudkého nárastu nacionalizmu sa i samotné panovnícke rody chápali výhradne v kontexte dynastickom, nie v kontexte národnom. Napriek určitým faktorom prispievajúcim k britsko-nemeckému porozumeniu, ako bolo napríklad kultúrne pôsobenie či náboženské väzby, a predovšetkým blízke personálne putá medzi Nemeckom a Veľkou Britániou, ktoré boli Coburgovcami vytvorené a upevnené, nebolo toto spojenie dostatočne silné na to, aby odolalo váhe rodiaceho sa národného antagonizmu. V dobe rastúceho národného sebavedomia a nacionalizmu boli vzťahy medzi európskymi kráľovskými dynastiami čoraz častejšie chápané ako istá forma medzinárodného „spiknutia“, a to napriek skutočnosti, že rodinná diplomacia, ktorá do istej miery nahradzovala neexistujúce medzinárodné inštitúcie, bola prevažne využívaná na zlepšenie zahraničných vzťahov alebo zaistenie mieru.⁴³¹

Barón Stockmar, kráľ Leopold, princ Albert i kráľovná Viktória zdieľali ideu, že cieľom coburskej politiky má byť postupné zblížovanie Británie a Nemecka s možnosťou vytvorenia určitej formy aliancie založenej na modernom

s. 113; porov. EICHHORN, Die königlich-englische Familienpolitik, s. 86-87; František STELLNER, Německý císař Vilém II. a jeho britští příbuzní, in: Cestou dějin I. K počtě prof. PhDr. Svatavy Rakové, CSc., usp. Eva Semotanová, Praha 2007, s. 305-322. Nemecký kancelár Bismark nenazval pruskú princeznú Viktóriu inak ako „Angličanka“. Porov. ROGASCH, s. 118.

⁴³⁰ Adolf M. BIRKE, Britain and Germany. Historical Patterns of a Relationship, London 1987, s. 15.

⁴³¹ Na nemeckej strane sa v devätnástom storočí zdvihla vlna nespokojnosti v nacionálnych kruhoch kvôli anglickej následnosti v nemeckých vojvodstvách po smrti Ernesta II., ktorého manželstvo s Alexandrinou, dcérou veľkovojvodu Leopolda Bádenského, ostalo bezdetné. Ernestovým nástupcom sa podľa zákona prijatého v roku 1852 stal druhý syn Alberta a Viktórie, Alfréd z Edinburgu. Vlnu nespokojnosti a nemeckého nacionálneho cítenia vyvolalo Alfrédovo zasnúbenie a následná svadba v roku 1874 s ruskou veľkokňažnou Máriou Alexandrovnou, jedinou dcérou cára Alexandra II. Nemeckému coburskému vojvodstvu tak v čase vzrastajúceho nacionálneho cítenia na celom európskom kontinente vládol anglický vojvoda a ruská vojvodkyňa. Nespokojnosť vyvolávala i otázka dvojakej „národnej príslušnosti“ najstaršej dcéry Alberta a Viktórie, korunnej princeznej Viktórie, po jej zasnúbení s pruským princom Fridrichom Wilhelmom. Porov. BIRKE, Adolf, Albert-This German Prince, Coburg 1984.

liberalizme a konštitučnom monarchizme.⁴³² V súvislosti s tým vyvstáva otázka, ktorá automaticky vyplýva z blízkeho britsko-nemeckého spojenia a na analýzu ktorej nie je v tejto práci priestor, ako sa členovia kráľovskej rodiny vyrovnávali so vzrastajúcou rivalitou medzi Nemeckom a Veľkou Britániou na konci devätnásteho storočia.⁴³³

Po smrti princa Alberta v roku 1861 a kráľa Leopolda o štyri roky neskôr, mala dynastická expanzia sasko-coburského domu svoj zenit už za sebou⁴³⁴, ale tradícia coburskej dynastickej politiky, ktorej základy boli položené koncom osemnásteho storočia, a naplno rozvinuté postavou belgického kráľa Leopolda a jeho poradcu baróna Stockmara v prvej polovici storočia devätnásteho, pretrvala a manželské zväzky Albertových a Viktóriiných potomkov vytvorili dynastické spojenia, ktoré zviazali britskú monarchiu s väčšinou európskych kniežacích domov a nakoniec urobili z Viktórie „*starú mamu Európy*“.⁴³⁵

⁴³² DAVIS, s. 115.

⁴³³ Napriek svojej angažovanosti v Anglicku, nestratil princ Albert nikdy záujem o Nemecko, venoval sa i nemeckému zjednocovaciemu procesu a žiadal si vytvorenie jednotného nemeckého štátu vo forme spolkových štátov s konštitučným usporiadaním pod vedením Pruska. Albertova vízia priviesť Nemecko cez svadobnú politiku na „anglickú“ cestu modernizmu a demokracie sa nenaplnila, pretože nemecký kancelár Bismarck, ktorý sa o Coburgovcoch kvôli ich úspešnej dynastickej politike vyjadroval ako o „*žrebčine Európy*“ sa rozhodol pre inú cestu. Podrobnejšie k princovi Albertovi a jeho vzťahu k nemeckým snahám o zjednotenie porov. EICHHORN, Der Staatsmann ohne Amt, s. 5-8; Hermann R. FISCHER-AUE, Die Deutschlandpolitik des Prinzgemahls Albert von England 1848-1852, Coburg, Hannover 1953; Kurt KLUXEN, Prinz Albert und Europa, in: Das Bayerland 1980, s. 21-23; Ruth KUTSCH, Queen Victoria und die deutsche Einigung, Berlin, 1938; William J. ORR, British Diplomacy and the German Problem, 1848-1850, in: Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies, Vol. 10, No. 3 (Autumn, 1978), s. 209-236; ROGASCH, s. 117-118.

⁴³⁴ V roku 1887 sa Ferdinand z katolíckej coburskej vetvy Koháryovcov stal bulharským panovníkom a v roku 1908 prijal i cársku korunu.

⁴³⁵ Cit. podľa: Asa BRIGGS, Die Stellung der Monarchie im viktorianischen Großbritannien, in: Victoria & Albert, Vicky & The Kaiser. Ein Kapitel deutsch-englischer Familiengeschichte, hrsg. von Wilfried Rogasch, Stuttgart 1997, s. 27.

VIII) PRAMENE A LITERATÚRA

VIII-1) Vydané pramene

CONNEL, Brian, Regina vs. Palmerston: The Correspondence between Queen Victoria and her Foreign and Prime Minister 1837-1865, New York 1961.

DENKWÜRDIGKEITEN aus den Papieren des Freiherrn Christian Friedrich v. Stockmar, hrsg. von Ernst Freiherr von Stockmar, Braunschweig 1872.

GREY, Charles, Die Jugendjahre des Prinzen Albert von Sachsen-Coburg-Gotha, Prinzgemahls der Königin von England, Gotha 1868.

JONES, Vernon H., Catalogue of Parliamentary Papers, 1800-1901, London 1901.

JUSTE, Theodor, Memoirs of Leopold I., King of the Belgians, London 1868.

KÖNIGIN Victorias Briefwechsel und Tagebuchblätter I. (1821-1849), hrsg. von George Carl Buckle, Berlin 1908.

MARTIN, Theodor, The Life of his Royal Highness the Prince Consort, Vol. 1., London 1879.

PRINZGEMAHL Albert. Ein Leben am Throne. Eigenhändige Briefe und Aufzeichnungen (1831-1861), hrsg. von Kurt Jagow, Berlin 1937.

QUEEN Victoria in her Letters and Journals, hrsg. von Christopher Hibbert, London 1984.

QUELLEN zu den deutsch-britischen Beziehungen 1815-1914, hrsg. von Reiner Pommerin und Michael Fröhlich, Darmstadt 1997.

SELECT Statutes, Cases and Documents to Illustrate English Constitutional History, 1660-1832, ed. by C. Grant Robertson, London 1923.

THE Bedchamber Crisis 7-10 May 1839. Speech of Sir Robert Peel in the Commons (13 May 1839), in: English Historical Documents 1833-1874, Volume XII(1), ed. by G.M. Young and W.D. Handcock, London 1970, s. 59-61.

THE Greville Memoirs, ed. by Roger Fulford, London 1963.

THE Letters of Queen Victoria. A Selection from her Majesty's Correspondence between the Years 1837 and 1861. Published by authority of his Majesty the King, ed. by Arthur Christopher Benson and Viscount Esher, Volume 1., 1837-1843, London 1908.

VIII-2) Literatúra

ANDRIAN-WERBURG, Klaus von, Hof und Hofgesellschaft in Coburg im 19. Jahrhundert, in: Hof und Hofgesellschaft in den deutschen Staaten im 19. und beginnenden 20. Jahrhundert (Bd. 18), hrsg. von Karl Möckl, Boppard am Rhein 1990, s. 207-237.

ARNSTEIN, Walter A., The Warrior Queen: Reflections on Victoria and her World, in: Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies, Vol. 30, No. 1 (Spring, 1998), s. 1-28.

BACHMANN, Gertraude, Coburg zwischen England und Russland. Dynastische Beziehungen im 19. Jahrhundert, in: Coburger Geschichtsblätter 1-2, Bd. 12, 2004, s. 12-26.

BACHMANN, Gertraude, Die Reise der Coburger Erbprinzessin Auguste Caroline Sophie an den Hof der Zarin Katharina II. in St. Petersburg 1795, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 37), 1992, s. 13-60.

BACHMANN, Gertraude, Dynastische Beziehungen zwischen Coburg und Rußland im 19. Jahrhundert, in: Ein Herzogtum und viele Kronen. Coburg und Bayern und Europa. Aufsätze zur Landesausstellung 1997 des Hauses der Bayerischen Geschichte und der Kunstsammlungen der Veste Coburg in Zusammenarbeit mit der Stiftung der Herzog von Sachsen-Coburg und Gotha's Familie und der Stadt Coburg, hrsg. von Michael Henker und Evamaria Brockhoff, Augsburg, 1997, s. 65-73.

BACHMANN, Harald, Die Coburger Jahre des Prinzen Leopold bis zu seiner englischen Heirat 1816. Zum 175. Jahrestag der Thronbesteigung Leopolds als König der Belgier am 21. Juli 1831, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 50), 2005, s. 1-82.

BACHMANN, Harald, Coburger auf den Thronen Europa, in: Das Bayerland 1980, s. 26-28.

BACHMANN, Harald, Herzog Ernst II. von Sachsen-Coburg und Gotha, in: Herzog Ernst II. von Sachsen-Coburg und Gotha, 1818-1893, und seine Zeit, hrsg. von Harald Bachmann, Augsburg 1993, s. 11-32.

BAGEHOT, Walter, The English Constitution, London 1964.

BEALES, A.C.F., The Irish King of Greece, in: The Journal of Hellenic Studies, Vol. 51, Part1 (1931), s. 101-105.

BECKER, Thomas, Prinz Albert als Student in Bonn, in: Prinz Albert und die Entwicklung der Bildung in England und Deutschland im 19. Jahrhundert, Prinz-Albert-Studien, Bd. 22, hrsg. von Franz Bosbach, München 2000, s. 145-156.

BEHRENS, Joachim, Treuer Deutscher-guter Coburger. Zum 150. Geburtstag von Prinzgemahl Albert von England aus dem Hause Coburg, in: Coburg aktuell (Bd. 8), 1969, s. 4-11.

BENNETT, Daphne, King without a Crown. Albert, Prince Consort of England 1819-1861, London 1983.

BIRKE, Adolf M., Albert-Ein Coburger als Prinzgemahl in England, in: Ein Herzogtum und viele Kronen. Coburg und Bayern und Europa. Aufsätze zur Landesausstellung 1997 des Hauses der Bayerischen Geschichte und der Kunstsammlungen der Veste Coburg in Zusammenarbeit mit der Stiftung der Herzog von Sachsen-Coburg und Gotha's Familie und der Stadt Coburg, hrsg. von Michael Henker und Evamaria Brockhoff, Augsburg, s. 52-58.

BIRKE, Adolf M., Albert-This German Prince, Coburg 1984.

BIRKE, Adolf M., Britain and Germany. Historical Patterns of a Relationship, London 1987.

BLONDIAU, Paul, Die Geburt der Belgischen Dynastie, in: Leopold I. und Coburg, hrsg. von Gertraude BACHMANN, Coburg 1982, s. 51-68.

BOLITHO, Hector, Albert the Good, London 1932.

BOSBACH, Franz, Das Studium des Prinzen Albert von Sachsen-Coburg und Gotha, in: Prinz Albert. Ein Wettiner in Großbritannien, hrsg. von Franz Bosbach und John R. Davis, München 2004, s. 51-74.

BOSBACH, Franz, Prinz Albert und das Universitäre Studium in Bonn und Cambridge, in: In the Footsteps of Queen Victoria, hrsg. von Christa Jansohn, Nünster 2003, s. 201-224.

BRIGGS, Asa, Die Stellung der Monarchie im viktorianischen Großbritannien, in: Victoria & Albert, Vicky & The Kaiser. Ein Kapitel deutsch-englischer Familiengeschichte, hrsg. von Wilfried Rogasch, Stuttgart 1997, s. 23-34.

CADWICK, Owen, Prince Albert and the University. The Prince Albert Sesquicentennial Lecture, Cambridge 1997.

CANNADINE, David, The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and the „Invention of Tradition“, c. 1820-1977, in: The Invention of Tradition, ed. by Eric Hobsbawm and Terence Ranger, Cambridge 2003, s. 101-163.

CARROLL, Francis M., Kings and Crises: Arbitrating the Canadian-American Boundary Dispute and the Belgian Crisis of 1830-1831, in: The New England Quarterly, Vol. 73, No. 2 (Jun., 2000), s. 179-201.

CECIL, David, Melbourne, New York 1954.

COLSON, Percy, Baron Stockmar: A Study in Wire-Pulling, in: *Their Ruling Passions*, London 1947, s. 12-38.

CORTI, Egon Cäsar, Leopold I. von Belgien. Sein Weltgebäude Coburger Familienmacht, Wien, Leipzig, München 1922.

CRABITÈS, Pierre, Victoria's Guardian Angel. A Study of Baron Stockmar, London 1937.

CRAIG, David M., The Crowned Republic? Monarchy and Anti-Monarchy in Britain 1760-1901, in: *The Historical Journal*, Vol. 46, No. 1 (Mar., 2003), s. 167-185.

CRAWLEY, C. N., A Forgotten Prophecy (Greece 1820-1821), in: *Cambridge Historical Journal*, Vol. 1, No. 2 (1924), s. 209-213.

CRAWLEY, C.W., Anglo-Russian Relations 1815-1840, in: *Cambridge Historical Journal*, Vol. 3, No. 1 (1929), s. 47-73.

CRAWLEY, C. W., John Capodistrias and the Greeks before 1821, in: *Cambridge Historical Journal*, Vol. XII, No. 2 (1957), s. 162-182.

DAVIS, John, The Coburg Connection. Dynastic Relations and the House of Coburg in Britain, in: *Royal Kinship: Anglo-German Family Networks 1815-1918. Prinz-Albert-Forschungen*, Vol. 4, ed. by Karina Urbach, München 2008, s. 97-115.

DICTIONARY of National Biography 1885-1900, Vol. 23, ed. by Leslie Stephen and Sidney Lee, Oxford 1890.

DIEDRICH, Karlheinz, Die Belgier, ihre Könige und die Deutschen. Geschichte zweier Nachbarn seit 1830, Düsseldorf 1989.

DRESSEL, Carl-Christian H., Ein „Pumpernickel-Staat“? Sachsen-Coburg im frühen 19. Jahrhundert, in: *Prinz-Albert-Studien*, Bd. 22, hrsg. von Franz Bosbach und John R. Davis, München 2004, s. 37-50.

EBART, Paul von, Christian Freiherr von Stockmar, in: *Coburger Heimatblätter* (Bd. 1), 1921, s. 39-47.

EBART, Paul von, Luise, Herzogin von Sachsen-Coburg-Saalfeld. Ein Lebensbild nach Briefen derselben, Minden 1903.

EHRHARDT, Marion, Die Dynastie der Coburger in Portugal, Spanien und Brasilien, in: *Ein Herzogtum und viele Kronen. Coburg und Bayern und Europa. Aufsätze zur Landesausstellung 1997 des Hauses der Bayerischen Geschichte und der Kunstsammlungen der Veste Coburg in Zusammenarbeit mit der Stiftung der Herzog von Sachsen-Coburg und Gotha's Familie und der Stadt Coburg*, hrsg. von Michael Henker und Evamaria Brockhoff, Augsburg, 1997, s. 57-64.

EICHHORN, Walter, Christian Friedrich Freiherr von Stockmar- Die königlich-englische Familienpolitik, in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 20), 1991, s. 86-90.

EICHHORN, Walter, Christian Friedrich Freiherr von Stockmar- Geburtshelfer des victorianischen Zeitalters, in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 20), 1991, s. 52-57.

EICHHORN, Walter, Christian Friedrich Freiherr von Stockmar- der Staatsmann ohne Amt und Würden, in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 19), 1990, s. 5-8.

EICHHORN, Walter, Familiengeschichte der Coburger Stockmar. Christian Friedrich Freiherr von Stockmar, der berühmte Sohn des Justizrates (1787-1863), in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 19), 1990, s. 23-26; 40-42.

EICHHORN, Walter, Stockmars europäisches Wirken an der Seite Leopolds. 1818 bis 1834- Lehr- und Wanderjahre, in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 19), 1990, s. 87-92.

EICHHORN, Walter, Großbritannien, Geschichte und Recht- die neue Welt Christian Friedrich von Stockmars, in: Blätter zur Geschichte der Coburger Landes (Bd. 19), 1990, s. 26- 28.

EMDEN, Paul H., Behind the Throne, London 1934.

ERICKSON, Carolly, Její malé veličenstvo. Život anglické královny Viktorie, Ostrava 1998.

FEUCHTWANGER, Edgar, Albert and Victoria. The Rise and Fall of the House of Saxe-Cobur-Gotha, London 2006.

FEUCHTWANGER, Edgar, Viktoria 1837-1901, in: Englische Könige und Königinnen. Von Heinrich VII. bis Elisabeth II., hrsg. von Peter Wende, München 1998, s. 268-286.

FISCHER-AUE, Hermann R., Die Deutschlandpolitik des Prinzgemahls Albert von England 1848-1852, Coburg, Hannover 1953.

FULFORD, Roger, The Prince Consort, London 1966.

FÜRSTENHEIM, E. Gert, Die englischen Jahre des Prinzen Leopold, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 33), 1988, s. 55-172.

FÜRSTENHEIM, E. Gert, Prinz Leopolds Brautwerbung um die britische Thronerbin, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 27), 1982, s. 129-160.

GASH, Norman, Sir Robert Peel. The Life of Sir Robert Peel after 1830, London, New York 1972.

GIBBS, Graham C., English Attitudes towards Hanover and the Hanoverian Succession in the First Half of the Eighteenth Century, in: England und Hannover, Prinz-Albert-Studien, Bd. 4, hrsg. von Adolf M. Birke und Kurt Kluxen, München, London, New York, Oxford, Paris 1986, s. 33-52.

GILLESPIE, George T., Prinzgemahl Albert- ein Überblick, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 16), 1971, s. 79-96.

GROEBE, Klaus, Mittelpunkt deutsch-englischer Begegnung, in: Das Bayerland 1980, s. 50-52.

GUNN, J.A.W., Influence, Parties and The Constitution: Changing Attitudes, 1783-1832, in: The Historical Journal, Vol. 17, No. 2 (Jun., 1974), s. 301-328.

HACKETT, Helen, Dreams or Design, Cults or Constructions? The Study of Images of Monarchs, in: The Historical Journal, Vol. 44, No. 3 (Sep., 2001), s. 811-823.

HAMMERICH, Helmut R., Reichs-General-Feldmarschall Prinz Friedrich Josias von Sachsen-Coburg-Saalfeld 1737-1815. Eine biografische Skizze, Sonnefeld, 2001.

HATTON, Ranghild, England and Hanover 1714-1837, in: England und Hannover, Prinz-Albert-Studien, Bd 4., hrsg. von Adolf M. Birke und Kurt Kluxen, München, London, New York, Oxford, Paris 1986, s. 17-32.

HAWKINS, Angus, „Parliamentary Government“ and Victorian Political Parties, c.1830- c.1880, in: The English Historical Review, Vol. 104, No. 412 (Jul., 1989), s. 638-669.

HENNING, Friedrich, Leopold I. (1790-1865), König der Belgier, in: Fränkische Lebensbilder (Bd. 17), hrsg. von Alfred Wendehorst, Würzburg 1998, s. 143-165.

HIBBERT, Christopher, Queen Victoria. A Personal History, New York 2000.

HILTON, Boyd, Peel: A Reappraisal, in: The Historical Journal, Vol. 22, No. 3 (Sep., 1979), s. 585-614.

IRVING, Joseph, The Annals of Our Time: A Diurnal of Events, Social and Political, Home and Foreign, from the Accession of Queen Victoria June 20, 1837 to the Peace of Versailles, February 28, 1871, London 1890.

JANSSENS, Gustaaf, König Leopold I., Freiherr von Stockmar und das Gleichgewicht in Belgien und Europa, in: Ein Herzogtum und viele Kronen. Coburg und Bayern und Europa. Aufsätze zur Landesausstellung 1997 des Hauses der Bayerischen Geschichte und der Kunstsammlungen der Veste Coburg in Zusammenarbeit mit der Stiftung der Herzog von Sachsen-Coburg und Gotha's Familie und der Stadt Coburg, hrsg. von Michael Henker und Evamaria Brockhoff, Augsburg, 1997, s. 46-51.

JAMES, Robert Rhodes, Albert, Prince Consort. A Biography, London 1983.

JENNINGS, W. Ivor, Cabinet Government at the Accession of Queen Victoria. Part II, in: *Economica*, No. 35 (Feb., 1932), s. 63-78.

KEERL, Erich, Herzog Ernst I. von Sachsen-Coburg zwischen Napoleon und Metternich. Ein deutscher Kleinstaat im politischen Kräftespiel der Großmächte 1800-1830, Erlangen 1973.

KIELINGER, Thomas, Die Kreuzung und der Kreisverkehr. Deutsche und Briten im Zentrum der europäischen Geschichte, Bonn 1996.

KISTE, John van der, Sons, Servants & Statesmen. The Men in Queen Victoria's Life, Stroud 2006.

KLUXEN, Kurt, Prinz Albert und Europa, in: *Das Bayerland* 1980, s. 21-23.

KOVÁŘ, Martin, Benjamin Disraeli, in: *Historický obzor* 2, 1991, č. 3-4, s. 45-51.

KUTSCH, Ruth, Queen Victoria und die deutsche Einigung, Berlin 1938.

LEE, Sidney, Queen Victoria, London 1902.

LONGFORD, Elisabeth, Queen Victoria. Born to Succeed, New York 1964.

LoPATIN-LUMMIS, Nancy, The 1832 Reform Act Debate: Should the Suffrage be Based on Property or Taxpaying?, in: *The Journal of British Studies*, Vol. 46, No. 2 (Apr., 2007), s. 320-345.

MACKWORTH-YOUNG, Robin, The Royal Archives and Prince Albert, in: *Prinz-Albert-Gesellschaft, Essays*, ed. by Adolf M. Birke, Coburg 1985.

MARSHALL, Dorothy, Viscount Melbourne, in: *The Prime Ministers. From Sir Robert Walpole to Edward Heath*, ed. by Herbert van Thal, New York 1975, s. 353-369.

MARSHALL, Peter, George Bancroft on the Canadian Rebelions and the American Revolution, in: *The New England Quarterly*, Vol. 63, No. 2 (Jun., 1990), s. 302-308.

McCARTHY, Justin, A History of Our Own Times. From the Accession of Queen Victoria to the Berlin Congress, Vol. 1, London 1880.

MITCHELL, Leslie G., Lord Melbourne 1779-1848, in: *Bulletin* (Bd. 23), 2001, s. 53-64.

MOMMSEN, Wolfgang J., Preußen/ Deutschland im frühen 19. Jahrhundert und Großbritannien in der Viktorianischen Epoche. Eine komparative Betrachtung, in: *Viktorianisches England in deutscher Perspektive, Prinz-Albert-Studien*, Bd. 1,

hrsg. von Adolf M. Birke und Kurt Kluxen, München, New York, London, Paris 1983, s. 31-48.

NETZER, Hans-Joachim, Albert von Sachsen-Coburg und Gotha. Ein deutscher Prinz in England, München 1988.

NEWBOULD, Ian, Sir Robert Peel and the Conservative Party, 1832-1841: A Study in Failure?, in: *The English Historical Review*, Vol. 98, No. 388 (Jul., 1983), s. 529-557.

NICKLAS, Thomas, Das Haus Sachsen-Coburg. Europas späte Dynastie, Stuttgart 2003.

OMOND, G.W.T., Belgium 1830-1839, in: *The Cambridge History of British Foreign Policy, 1789-1919*, ed. by Sir H.W.Ward and G.P.Gooch, 3 Vols., Cambridge 1922, s. 124-125.

ORR, William J., British Diplomacy and the German Problem, 1848-1850, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 10, No. 3 (Autumn, 1978), s. 209-236.

PATZE, Hans, Die Wettiner in der Geschichte des Reiches und Europas, in: *Jahrbuch der Coburger Landesstiftung* (Bd. 31), 1986, s. 315-336.

POLLARD, Albert F., The Balance of Power, in: *Journal of the British Institute of International Affairs*, Vol. 2, No. 2 (Mar., 1923), s. 51-64.

PRIESNER, Rudolf, König Leopold I., Der Große Coburger, Coburg 1980.

ROGASCH, Wilfried, Zwei Jahrhunderte deutsch-englischer dynastischer Beziehungen, in: *Die ungleichen Partner. Deutsch-britische Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert*, hrsg. von Wolfgang J. Mommsen, Stuttgart 1999, s. 112-125.

ROVNÁ, Lenka, Kdo vládne Británii?, Praha 2004.

SANDNER, Harald, Die Herzöge von Sachsen-Coburg und Gotha und ihre Familien, in: *Das Haus Sachsen-Coburg und Gotha. Eine Dokumentation zum 175-jährigen Jubiläum des Stammhauses in Wort und Bild (1826-2001)*, Coburg 2001, s. 28-78.

SATOW, Ernest, Peacemaking, Old and New, in: *Cambridge Historical Journal*, Vol. 1, No. 1 (1923), s. 23-60.

SCHMOLZE, Gerhard, Ein Demokrat als königlicher Ratgeber. Zum 200. Geburtstag des Coburger Arztes C.F. von Stockmar, in: *Unser Bayern/ Heimatbeilage der Bayerischen Staatszeitung* (Jahrgang 36/ Nr.8), August 1987, s. 59-62.

SCHNEIDER, Jutta-Martina, Christian Friedrich von Stockmar. Ein geistesgeschichtlicher Beitrag zum Liberalismus im 19. Jahrhundert. Inaugural-

Dissertation der Philosophischen Fakultät der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, Nürnberg 1968.

SCHÖNPFLUG, Daniel, One European Family? A Quantitative Approach to Royal Marriage Circles 1700-1918, in: Royal Kinship: Anglo-German Family Networks 1815-1918. Prinz-Albert-Forschungen, Vol. 4, ed. by Karina Urbach, München 2008, s. 25-34.

SHAW, A.G.L., British Attitudes to the Colonies, ca.1820-1850, in: The Journal of British Studies, Vol. 9, No. 1 (Nov., 1969), s. 71-95.

SITWELL, Edith, Victoria von England, Berlin 1936.

STELLNER, František, Die dynastische Politik russisches Imperium im 18. Jahrhundert, in: Prague Papers on History of International Relations 7, 2004, s. 33-55.

STELLNER, František, Die russisch-württembergischen Beziehungen unter Katharina der Großen, in: Prague Papers on History of International Relations 11, 2008, s. 105-114 (vyšlo 2009).

STELLNER, František, Německý císař Vilém II. a jeho britští příbuzní, in: Cestou dějin I. K počtě prof. PhDr. Svatavy Rakové, CSc., usp. Eva Semotanová, Praha 2007, s. 305-322.

STELLNER, František, Rusko a střední Evropa v 18. století, I. díl, Praha 2009.

STOCKMAR-VON WANGENHEIM, Friedrich von, Familiengeschichte der Coburger Stockmar, in: Blätter zur Geschichte des Coburger Landes (Bd. 18), 1989, s. 98-105.

STRACHEY, Lytton, Královna Viktorie, Praha 1993.

TAFT MANNING, Helen, Who Ran the British Empire 1830-1850?, in: The Journal of British Studies, Vol. 5, No.1 (Nov., 1965), s. 88-121.

TINGSTEN, Herbert, Königin Viktoria und ihre Zeit, Kreuzlingen/München 2004.

URBACH, Karina, Royal Kinship, in: Royal Kinship: Anglo-German Family Networks 1815-1918. Prinz-Albert-Forschungen, Bd. 4, hrsg. von Karina Urbach, München 2008, s. 13-23.

VERMEIR, Piet, König Leopold I. von Belgien. Persönlichkeit und Leistung des bedeutendsten Staatsmannes aus dem Hause Coburg in neuer Sicht, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 10), 1965, s. 321-342.

WEBER, Wolfgang E. J., Dynastiesicherung und Staatsbildung. Die Entfaltung des frühmodernen Fürstenstaates, in: Der Fürst. Ideen und Wirklichkeiten in der

europäischen Geschichte, hrsg. von Wolfgang E. J. Weber, Köln, Weimar, Wien 1998, s. 91-136.

WEINTRAUB, Stanley, Albert. Uncrowned King, London 1997.

WEINTRAUB, Stanley, Queen Victoria. Eine Biographie, Zürich 1987.

WEINTRAUB, Stanley, The Wettiner and England, in: Prinz Albert. Ein Wettiner in Großbritannien. Prinz-Albert-Studien, Bd. 22, hrsg. von Franz Bosbach und John R. Davis, München 2004, s. 27-36.

WIEDAU, Kristin, Eine Adlige Kindheit in Coburg. Fürstenerziehung und Kunstunterweisung der Prinzen Ernst und Albert von Sachsen-Coburg und Gotha, in: Jahrbuch der Coburger Landesstiftung (Bd. 45), 2000, s. 1-112.

WILLEQUET, Jacques, Die europäische Politik der belgischen Könige, in: Leopold I. und Coburg. Coburger Veranstaltungen im Jahre 1981 zum Gedenken an die Wahl des Prinzen Leopold von Sachsen-Coburg und Gotha zum ersten König der Belgier vor 150 Jahren, hrsg. von der Historischen Gesellschaft Coburg e.V., Coburg 1982, s. 69-74.

WILLEQUET, Jacques, Leopold I., Victorias Onkel, in: Prince Albert and the Victorian Age, ed. by John A.S. Phillips, Cambridge 1981, s. 133-150.

WOCKER, Karl Heinz, Königin Victoria. Eine Biographie, Düsseldorf 1978.

WOODHAM-SMITH, Cecil, Queen Victoria. Her life and times (1819-1861), London 1972.

ZIEGLER, Philip, Melbourne, London 1976.

